

GEESTELIJKE OEFENINGEN VAN DE FRATERNITEIT
VAN GEMEENSCHAP EN BEVRIJDING

WAT HOUDT STAND IN DE STORM VAN DE TIJD?

RIMINI 2019

WAT HOUDT STAND IN DE STORM VAN DE TIJD?

GEESTELIJKE OEFENINGEN VAN DE FRATERNITEIT
VAN GEMEENSCHAP EN BEVRIJDING

RIMINI 2019

Op de voorzijde: *Christus wekt in de onderwereld de uitverkorenen ten leven.*

Het beeld van de nederdaling in de onderwereld komt uit een frescocyclus van eind vijftiende eeuw in de kapel van Sint-Sebastiaan in Lanslevillard in Hoog-Savoie. Christus, de overwinnaar van de dood – deze laatste uitgebeeld als de duivel die onder de poorten van de Onderwereld verpletterd wordt – trekt de overledenen, met Adam aan het hoofd, het dodenrijk uit. Enkele details vallen op: de naaktheid van de overledenen, dezelfde als die van kinderen wanneer ze geboren worden. Verder de vreugde op hun gezichten, die juist weer contrasteert met het gehuil van pasgeborenen; want de eersten zijn zich ervan bewust dat het leven dat ze op het punt staan te betreden, het eeuwige leven is. Tenslotte het detail van Christus die Adam bij de pols vat en niet bij de hand. De pols is het punt van het menselijk lichaam waar men het leven gewaar wordt, en Christus geeft het leven terug. Adam grijpt Christus niet vast, maar laat zich door Christus vastpakken, in een gebaar van totale nederigheid.

‘Bij gelegenheid van de cursus Geestelijke oefeningen die de leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding samenbrengt in Rimini, dit jaar met het betekenisvolle thema ‘Wat houdt stand in de storm van de tijd?’, richt de Heilige Vader tot u zijn hartelijke groet en hoopt hij dat de gedachtenis aan het offer van Christus en Zijn menswording in de geschiedenis de concrete hulp mogen zijn die God de Vader geeft om elke tegenstand en met name de middelmatigheid van deze tijd het hoofd te bieden. Terwijl Paus Franciscus u uitnodigt om de tekens der tijden te onderzoeken en in de vele geschiedenissen van heiligheid de gelegenheid te herkennen voor de bouw van Zijn verblijf in de wereld, zendt hij u van harte, op voorspraak van de Maagd Maria, de gevraagde apostolische zegen, die hij graag uitstrekt tot alle aanwezigen, hun familieleden en de hele beweging’.

Pietro kardinaal Parolin, Staatssecretaris van Zijne Heiligheid,
12 april 2019

Vrijdagavond 12 april

*Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal:
Ludwig van Beethoven, Symfonie n. 7 in A majeur, op. 92,
Herbert von Karajan – Berliner Philharmoniker
'Spirto Gentil' n. 3, Deutsche Grammophon*

■ INLEIDING

Julián Carrón

Misschien zijn we nooit eerder hier gekomen met een zó sterk bewustzijn dat wij niet in staat zijn om de mooie dingen die ons in het leven overkomen te laten voortduren. En misschien zijn we ons er nooit eerder zó bewust van geweest dat we iemand nodig hebben die stand houdt in de storm van de tijd met zijn antwoord op onze grenzeloze behoefte aan echt voortduren.

Richten we ons daarom vragend tot de Geest, de enige die in staat is om stand te houden en te antwoorden op heel het verlangen naar volheid waaruit wij bestaan.

Kom Schepper Geest

Ik begin met het voorlezen van de boodschap die de Heilige Vader ons gestuurd heeft: 'Bij gelegenheid van de cursus Geestelijke oefeningen die de leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding samenbrengt in Rimini, dit jaar met het betekenisvolle thema 'Wat houdt stand in de storm van de tijd?', richt de Heilige Vader tot u zijn hartelijke groet en hoopt hij dat de gedachtenis aan het offer van Christus en Zijn menswording in de geschiedenis de concrete hulp mogen zijn die God de Vader geeft om elke tegenstand en met name de middelmatigheid van deze tijd het hoofd te bieden. Terwijl Paus Franciscus u uitnodigt om de tekens der tijden te onderzoeken en in de vele geschiedenissen van heiligheid de gelegenheid te herkennen voor de bouw van Zijn verblijf in de wereld, zendt hij u van harte, op voorspraak van de Maagd Maria, de gevraagde apostolische zegen, die hij graag uitstrekt tot alle aanwezigen, hun familieleden en de hele beweging. Pietro kardinaal Parolin, Staatssecretaris van Zijne Heiligheid'.

1. Een vraag die niet meer uitgewist kan worden

Ik ben blij verrast door de interesse die de vraag die we tot titel gemaakt hebben van deze dagen, heeft weten op te wekken: 'Wat houdt stand in de storm van de tijd?' Je ziet het aan het aantal bijdragen die jullie ingestuurd hebben: tweeduizend. Ik ben

jullie echt dankbaar voor de hulp die jullie me geven voor onze gemeenschappelijke weg. Het is reeds gebeurd met de studenten: ook hun heeft deze vraag een schok gegeven. Maar voor ons volwassenen heeft de kwestie een nog grotere draagwijdte, omdat we meer tijd en meer geschiedenis achter ons hebben en dus over meer gegevens beschikken voor een antwoord. Daarom hebben we besloten dezelfde vraag tot centrum te maken van de Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit, zodat ook wij dezelfde verificatie kunnen doen.

Velen van jullie heeft deze vraag verrast. Allereerst heeft ze dankbaarheid opgewekt. 'Ik voel een immense dankbaarheid', schrijft iemand. En iemand anders: 'Laat me je bedanken voor deze vraag, die je met elk van ons hebt willen delen. Ze heeft ons weer het bewustzijn gegeven dat ieder een stuk van dat charisma is dat in ons leven is 'ingeslagen' en dat ons hier en nu jouw vraag serieus laat nemen'. En nog iemand anders: 'Met enorme dankbaarheid verwacht ik de aanstaande Geestelijke oefeningen. Al is mijn hart dikwijls ook moe, het is vol verwachting. Wat het verwacht? Hem opnieuw te horen spreken, want niets vervult zozeer mijn hart en niets daagt zozeer mijn rede uit, dat wil zeggen niets verheft zozeer mijn menselijkheid! Wat een genade is mij overkomen!'

De in zo velen van jullie opgewekte interesse laat zien dat de gestelde vraag niet aangevoeld is als abstract, maar als existentieel; dat ze in ons een open zenuw geraakt heeft, een cruciale kwestie van ons leven onderschept heeft, van waaruit geen ontsnappen mogelijk is. De getoonde interesse laat zien hoe dringend we de behoefte voelen aan iets dat blijft. En dit is nog verbazingwekkender omdat we leven in een vloeibare samenleving en er dus aan gewend zouden moeten zijn dat niets beklijft. Inderdaad onthult een blik op onze situatie, op de levensstijl van velen van ons – zowel jongeren als volwassenen – een labiliteit, een wispelturigheid, een voortdurende dans van tegenstrijdige waarnemingen. Dikwijls zijn we ten prooi aan een draaikolk van affecties, van gevoelens, waarin alles meestal even haastig opgebouwd als weer afgebroken wordt; bijgevolg staan we gemakkelijk bloot aan teleurstelling. Niets lijkt het te houden, de tijd verslindt alles, holt alles uit; wat gisteren gebeurd is, verliest vandaag zijn greep op ons, zijn aantrekkingskracht.

Gaber zei het al in zijn lied *Illogica allegria [Onlogische vreugde]*: 'Ik weet van de wereld en ook van de rest / ik weet dat alles in duigen gaat'.¹ Het weerklinkt in Vasco Rossi: 'Niets duurt voort, niets beklijft / En dat weet jij'.²

Maar als niets beklijft, waarom stellen we ons dan niet tevreden, waarom proberen we dan – daarentegen – onze dringende behoefte te temmen of te verdoven met medicijnen, zoals Houellebecq de hoofdpersoon van zijn laatste roman laat doen? Serotonine, schrijft hij, 'is een wit, ovaal, deelbaar tabletje. Het scheidt, noch transformeert;

¹ 'L'illogica allegria', tekst: A. Luporini; muziek: G. Gaber, 1981-1982, © Curci.

² 'Dannate nuvole [Vervloekte wolken]', tekst en muziek: V. Rossi, 1994, © Emi.

het interpreteert; wat onontkoombaar was, maakt het toevallig. Het geeft een nieuwe interpretatie van het leven – minder rijk, kunstmatiger en getekend door een zekere rigiditeit. Het verschaft geen enkele vorm van geluk, niet eens van echte verlichting, de werking ervan is van een andere orde: door het leven in een reeks formaliteiten te veranderen biedt het de kans om vals te spelen. Daardoor helpt het mensen te leven, of in elk geval niet dood te gaan – gedurende een bepaalde tijd. Toch dringt de dood zich ten slotte op, het moleculaire pantser begint te barsten, het ontbindingsproces begint zijn loop'.³

De vraag die in deze Geestelijke oefeningen weerklinkt, kan niet onderdrukt worden, komt steeds weer terug in haar absolute onvermijdelijkheid. 'Dit drama [van het leven] [...] is – al kan het behandeld worden als spel en door allerlei soorten sceptici en gelukkige onwetenden licht opgevat worden – het *enige*. En je kunt het niet ontvluchten zonder tegelijkertijd het leven te verlaten. Kortom, het drama is ernstig; en ons leven is geen farce, om de eenvoudige reden dat het uniek is, en je je eigen deel erin niet kunt veranderen: je kunt het enkel afwijzen'.⁴

2. De vraag serieus nemen is het eerste gebaar van vriendschap

Het eerste gebaar van vriendschap jegens jezelf en onder ons is deze vraag niet te censureren, is haar serieus te nemen. Het eerste gebaar van vriendschap van een ziek iemand voor zichzelf is zijn eigen ziekte serieus te nemen. Het is simpel. En als je een vriend hebt die ziek is, dan is je eerste gebaar van vriendschap voor hem, hem te vragen zichzelf in acht te nemen. Het tegenovergestelde is je te laten gaan; het wijst op een gebrek aan affectie voor jezelf.

Daarom waarschuwt don Giussani ons op de allereerste bladzijde van *Alla ricerca del volto umano [Op zoek naar het gezicht van de mens]*: 'De grootste hindernis voor onze menselijke weg is de verwaarlozing van het ik'. Het eerste punt van een menselijke weg is dus het 'tegendeel van dergelijke verwaarlozing', dus een 'belangstelling voor het eigen ik', voor je eigen persoon. Een belangstelling die vanzelfsprekend zou kunnen lijken, 'terwijl ze dat geenszins is': we hoeven maar te kijken naar ons gewone gedrag om te zien 'wat een enorme scheuren van leegte het dagelijks weefsel van ons bewustzijn vertoont en wat een afwezigheid van gedachtenis'.⁵

De eerste voorwaarde waaraan Giussani ons herinnert is dus genegenheid te hebben voor onszelf, als eerste gebaar van vriendschap voor onszelf. 'Als deze [...] genegen-

³ M. Houellebecq, *Serotonine* (vert. M. de Haan), De Arbeiderspers: Amsterdam/Antwerpen 2019, p. 302.

⁴ D. de Rougemont, *La persona e l'amore [De persoon en de liefde]*, Morcelliana: Brescia 2018, p. 57.

⁵ L. Giussani, *Alla ricerca del volto umano*, Rizzoli: Milaan 1995, p. 9.

heid voor het menselijke – geen genegenheid voor het menselijke als esthetisch object, poëtisch beschouwd en behandeld, maar menselijke genegenheid als gehechtheid aan jezelf vol waardering en compassie, vol medelijden, als het ware een stukje van die genegenheid en gehechtheid die je moeder voor je had, vooral toen je klein was (maar ook nu je groot bent) – als we niet een beetje daarvan in ons hebben, voor onszelf, dan is het alsof ons het bouwterrein ontbreekt’.⁶

Daarom is ‘de eerste voorwaarde voor [...] de beweging om zich te verwezenlijken [...] als gebeurtenis [...], juist dit gevoel voor het eigen menszijn: de ‘genegenheid voor zichzelf’’.⁷ ‘Hier is het begin, het allereerste begin’, schrijft Etty Hillesum: ‘het ernstig nemen van zich zelf [...]. En dit is ook het werk, dat men aan medemens verrichten kan: ze steeds weer terug te drijven naar zichzelf, ze op te vangen en tegen te houden op hun vlucht voor zich zelf en ze dan aan de hand te nemen en terug te voeren naar de eigen bronnen’.⁸

Alleen wie de vraag zelf niet censureert, vanwege een ervaren genegenheid voor zichzelf, kan haar aan anderen stellen. Daarom is een ware vriend iemand die de vraag stelt, zoals Giussani ze ons gesteld heeft: ‘Wat houdt stand in de storm van de tijd?’⁹ Het is een vraag die ons ertoe dwingt onszelf te zijn en die ons niet toestaat weg te glijden in het niets. Velen van jullie hebben me dat geschreven. Ik lees maar een paar van jullie bijdragen: ‘Dank je wel dat je me met de vraag ‘Wat houdt stand in de storm van de tijd?’ wakker gemaakt hebt uit mijn sluimer’. ‘Ik bedacht me dat de vraag die je gesteld hebt echt een vraag voor mij kon zijn en niet ‘zomaar een vraag’ waarop ‘heus wel iemand’ zal antwoorden’. ‘Dank je wel voor deze vraag die me ‘achtervolgt’ sinds ik haar gelezen heb en me geen rust laat. Echt bedankt voor hoe je onze vrijheid provoceert en ons uitnodigt om tot de bodem te gaan, ieder van zijn eigen omstandigheden’. ‘Allereerst wil je ik zeggen dat deze oproep mijn dagen beheerst heeft: als een diepgaand gezelschap, vanaf het moment dat ik ‘s ochtends mijn ogen open tot wanneer ik ze ‘s avonds weer sluit’.

Het gaat om een vraag die uiteindelijk onvermijdelijk is. Er hoeft maar een eind te komen aan de ervaring die iemand beleeft met een vriend of een geliefde of ze komt naar boven, al kan ze ook geformuleerd worden met een sceptisch accent: nou ja, als zelfs deze vriendschap of deze liefde instort, wat houdt dan nog wel stand?

⁶ L. Giussani, *Uomini senza patria [Mensen zonder vaderland] (1982-1983)*, Bur: Milaan 2008, p. 291.

⁷ *Ibid.*, p. 294.

⁸ E. Hillesum, *Dagboeken*, maandagavond 8 juni 1942, in: *De nagelaten geschriften van Etty Hillesum (1941-1943)*, Balans: Amsterdam 2002⁴, p. 418.

⁹ Vgl. J. Carrón, L. Giussani, *Wat leeft is iets aanwezig! Dag van de opening van het jaar van de volwassenen en studenten van Gemeenschap en Bevrijding*, Mediolanum Forum, Assago (Milaan), 29 september 2018, p. 2.

Het verschijnsel wordt beschreven in een lied van Guccini, *Farewell*. Het gaat over een liefdesgeschiedenis die ten einde komt: 'Toen was het gemakkelijk om te leven, elk uur', 'we dachten de geheime sleutel gevonden te hebben / van de wereld', 'elkaar weerzien was als opnieuw geboren worden. / Maar elke geschiedenis dezelfde illusie, haar conclusie / en onze zonde was dat we dachten dat een normale geschiedenis bijzonder was', 'de tijd verslijt ons en vermorzelt ons'.¹⁰

Het is een ervaring die ook terugkomt in enkele van jullie bijdragen; bijvoorbeeld deze: 'De leeftijd heeft me harder gemaakt, ik neem een verdedigende houding aan tegenover wat er gebeurt, om er niet de pijn van te voelen. De waarheid is dat de tijd alles verteert; hij is een meedogenloze zeef waar alles doorheen glijdt wat niet meer goed is, en ik ben er erg bang voor te moeten ontdekken dat er niet genoeg bewaard is gebleven: dus probeer ik lagen van vergetelheid aan te leggen, poog ik te bedekken, te verwarren, zie ik er zelfs vanaf te genieten van het goede, om te voorkomen dat er ontoestbare pijn aan de oppervlakte komt en er zich draaikolken openen die ik niet meer kan sluiten. In mij overheerst een soort slapheid, ik verschans me in rituelen en gewoonten, zoals oude mensen doen, zodat hele delen van mijn leven zorgvuldig buiten beschouwing blijven. Ook mijn ervaring in de beweging is uiteindelijk een 'oude tante' geworden aan wie ik gehecht ben; ze lijkt helaas op het dekentje van Linus, op een roesmiddel dat allengs tot gewenning leidt en steeds minder goed werkt. Ik weet goed dat de kwestie is, dat hoe meer ik de controle probeer te houden, hoe meer ik voor mezelf houd, des te minder er bewaard blijft, des te minder er verrijst. Ik weet dat ik moet leren om juist te offeren wat het meest pijn doet, wat ik niet kan repareren en hooguit kan verstoppen, als stof onder het tapijt'.

Het is dezelfde bittere conclusie waar het poëtische genie van Baudelaire bij uitkomt: 'Mijn jonge jaren waren zware onweersvlagen / Slechts hier en daar doorregen met wat zonneschijn; / Het noodweer heeft met zulk verwoesten toegeslagen / Dat rode vruchten in mijn gaarde zeldzaam zijn. / Daar ben ik dan geraakt aan 't najaar van mijn denken / En zonder hark of spade komt het werk niet af / Van grond hergaren na dit tomeloos doordrenken / Dat gaten heeft geslagen diep zoals het graf. / En wie weet of de nieuwe bloemen van mijn dromen / In deze bodem, schraal als oeverzand langs stromen, / Mystieke voeding vinden die hun krachten schraagt? / – O droefheid! Droefenis! De tijd verteert het leven / En deze zwarte Vijand die ons hart doorknaagt / Wint groei en sterkte uit het bloed dat wij hem geven!'¹¹

Het is de vrees dat uiteindelijk alles tot niets wordt, dat alles bedrog en schijn is, zoals Montale zegt: 'Op een ochtend misschien, wandelend in een droge, kristallen

¹⁰ 'Farewell', tekst en muziek: F. Guccini, 1993, © Emi-BMG.

¹¹ C. Baudelaire, 'De Vijand', in: Id., *De bloemen van het kwaad* (vert. P. Hoosemans), Van Oorschot: Amsterdam 2016, p. 128.

lucht, / zal ik mij omdraaien en het wonder zien gebeuren: / het niets in mijn rug, de leegte achter mij, / met de angst van een dronkaard'.¹²

Als we eenmaal het probleem van Guccini, Baudelaire of Montale aangevoeld hebben, is er geen weg terug, want zij laten ons de dringende behoefte van het leven zien: met hun scepticisme of nihilisme dwingen ze ons nog meer onze vraag serieus te nemen. Anders wordt ons leven wanhopig. Zoals Houellebecq beschrijft: 'Verstoken van verlangens en redenen om te leven [...] hield ik de wanhoop nu op een acceptabel niveau, ook als je wanhopig bent kun je leven, zo leven de meeste mensen zelfs, af en toe vragen ze zich even af of ze zich een teugje hoop mogen gunnen, [...] om er vervolgens een ontkenkend antwoord op te geven. Toch houden ze vol, en dat is een aandoenlijk schouwspel'.¹³

Maar vriend is wie de vraag niet enkel stelt, maar ook niet terugschrikt voor haar reikwijdte, niet poogt te ontsnappen en afleiding te zoeken; dus wie niet enkel de vraag stelt, maar haar ook serieus neemt. Hiervoor zijn we naar de Geestelijke oefeningen gekomen: om geholpen te worden in de waarheid te leven, zonder een andere kant op te hoeven kijken omdat alles ons bang maakt, uit angst voor het niets.

'Wie ondersteunt mijn moeite en mijn eenzaamheid?', vraagt één van jullie, 'wie begeleidt mij in een moeilijke keuze? Hoe kan het ogenblik dat ik beleef, gered worden? Na dertig jaar door de gave van het geloof verrijkte ervaringen beginnen alle partiële doelen die ik me gesteld heb en nog stel (enkele ervan heb ik ook bereikt) onverbiddelijk plaats te maken voor het feit dat ik me deze vraag stel. Welnu, voor minder dan deze vraag [zonder deze vraag serieus te nemen] heb ik geen zin meer om zelfs nog maar een vinger te verroeren. Noch in mijn gezin, noch op mijn werk, noch met mijn vrienden, en nog minder met onbekenden'.

3. De verwachting

Door hier te komen willen we elkaar ondersteunen in het gevecht dat ieder van ons moet leveren tussen niets meer verwachten en niet kunnen ophouden bezig te gaan met dat verlangen om gelukkig te zijn waarvan we gemaakt zijn, met het verlangen dus naar een geluk dat beklijft, dat niet na een dag of een seizoen uiteenvalt.

Hoe pijnlijk en hoe wijdverbreid is het drama van wie meent dat er geen antwoord is op de menselijke vraag, maar haar ook niet kan uitwissen. Dat wordt beschreven door Tolstoj: 'De mens kijkt om zich heen en zoekt antwoorden op zijn vraag, maar vindt ze niet. Om zich heen treft hij doctrines die antwoorden geven

¹² E. Montale, 'Forse un mattino andando in un'aria di vetro', geciteerd in: L. Giussani, *Het religieuze zintuig*, Betsaida: 's-Hertogenbosch 2017, p. 125.

¹³ M. Houellebecq, *Serotonine*, op. cit., p. 203.

op vragen die hij zich helemaal niet stelt; maar een antwoord op die vraag die hij zich stelt, is er niet [...]. En [...] hij blijft alleen, tegenover een ganse wereld, met die verschrikkelijke vragen van hem, die zijn ziel verscheuren'.¹⁴ Alleen.

Soms ontwaren we zelfs in vijanden de vrees voor bepaalde vragen, zoals iemand mij schrijft: 'Ondanks alles wat ik beleefd, gehoord en gezien heb, zoek ik, op dit moment dat je me de vraag stelt, afleiding om niet te hoeven wanhopen, want het gewicht van het leven is te groot, vooral de angst dat de dingen niet eeuwig zijn, dat ze me ontvluchten; dat de tijd voorbijgaat en niets beklijft. Wanneer ik deze vragen stel aan mijn vrienden, voel ik me als een marsmannetje, als iemand die 'een obsessie heeft voor de zin van het leven en bang is voor de dood'; dan trek ik me terug, terug in mezelf; het lijkt erop dat niets stand houdt in de storm van de tijd'.

Maar juist deze vraag, die de ziel verscheurt, brengt Borges ertoe zonder ophouden te zoeken naar wat erop kan antwoorden: 'Ik zie het niet maar ik zal het blijven zoeken / tot de laatste dag van mijn schreden op aarde';¹⁵ want alleen zo kan hij recht doen, trouw blijven aan zichzelf.

Soms kan het zelfs op waanzin lijken je die vraag te stellen. Maar de dringende behoefte waarover we het hebben is zó constitutief voor ons dat, wat het zogenaamde gezonde verstand ook mag zeggen, wie eerlijk is zich er uiteindelijk niet aan kan onttrekken. Daarom komt Camus in opstand en bevestigt hij, schreeuwt hij de waarheid uit van deze onvermijdelijke behoefte, door de stem van zijn Caligula: 'Maar ik ben niet gek. Sterker nog, ik ben nog nooit zo lucide geweest. Ik heb gewoon een onverwachte dorst naar het onmogelijke gevoeld [...]. De dingen zoals ze zijn, lijken me geenszins rustgevend. [...] Deze wereld, zoals ze gemaakt is, is onverdraaglijk. Daarom heb ik de maan nodig, of het geluk, of de onsterfelijkheid: laten we zeggen iets waanzinnigs, zolang het maar niet van deze wereld is'.¹⁶

De moeilijkheid om een antwoord te vinden brengt ons ertoe ons af te vragen of wat we zoeken geen droom is. De Spaanse dichter Antonio Machado durft niet alleen deze vraag ernstig te stellen, maar geeft ook de voorwaarde aan om de tekens te onderscheppen van een eventueel antwoord – mocht dat komen: een wakker hart, dat kijkt en luistert. Hij schrijft: 'Is mijn hart in slaap gevallen? / Bijenkorven van mijn dromen, / werken jullie niet meer? Staat het kruimagazijn / van mijn denken nu droog, / zijn de perskuipen leeg / en vol schaduw? / Nee, mijn hart mag niet slapen. / Mijn hart is wakker, het is wakker. / Het slaapt niet en droomt niet, maar

¹⁴ L. Tolstoj, *Sulla vita [Over het leven]*, Feltrinelli: Milaan 2018, p. 78.

¹⁵ J.L. Borges, 'Christus aan het kruis', in: Id., *De gezworenen* (vert. R. Lemm), Aspekt: Soesterberg 2016.

¹⁶ A. Camus, 'Caligola', acte I, scène IV, in: Id., *Opere [Werken]*, Bompiani: Milaan 1973, p. 664.

kijkt, / met zijn heldere ogen wijd open, / naar tekens in de verte en luistert / aan de oever van de grote stilte'.¹⁷

Wanneer we het leven serieus nemen, voert het ons daarheen, naar de oever van de grote stilte, ofwel van het Mysterie; het enige wat we kunnen doen is met grote, heldere, open ogen tegenover dat Mysterie staan en er een of ander teken van verwachten; en aandachtig luisteren naar één of andere aanwijzing ervan. Enkel wie deze oorspronkelijke, open houding heeft, merkt – wanneer het gebeurt – het binnenbreken op van een antwoord op het verlangen van het hart, zal de tekens van zijn verschijnen herkennen. Zich de vraag stellen, toelaten dat zij uitbreekt, maakt ons aandachtig voor elke mogelijke kruimel van een antwoord, waar het ook te vinden mag zijn.

Een gedicht van Patrizio Barbaro drukt dit goed uit: 'Het oog kijkt. [...] Het is het enige wat de schoonheid kan opmerken [...] je ziet de schoonheid omdat zij leeft en dus echt is. Beter gezegd: het kan gebeuren dat je haar ziet. [...] Het probleem is dat we ogen kunnen hebben en niet weten hoe te kijken, dat we niet kijken naar de dingen die gebeuren. [...] Gesloten ogen. Ogen die niet meer zien. Die niet meer nieuwsgierig zijn. Die niet meer verwachten dat er nog iets kan gebeuren. Misschien omdat ze niet geloven dat de schoonheid bestaat. Maar in de woestijn van onze straten gaat Zij voorbij, de eindige grens doorbrekend en onze ogen vullend met een oneindig verlangen'.¹⁸

4. Iets onvoorziens

De schoonheid gaat voorbij, gebeurt, zonder onze toestemming te vragen, elk scepticisme, elk nihilisme uitdagend. En als iemand aandachtig is, kan hij haar onderschep- pen. Al wat dus van ons gevraagd wordt, is zo aandachtig te zijn dat we haar kunnen betrappen als zij langskomt. Want 'de mens wordt niet groot door scrupules', schrijft Camus in zijn *Dagboeken*. 'Zijn grootheid komt, zo God het wil, als een mooie dag'.¹⁹

Heel ons leven staat op het spel in het betrappen van het moment dat de schoonheid voor onze ogen voorbijgaat. Hoe merk ik dat ik haar betrapt heb? Aan het feit dat ze plotseling mijn ogen wijd opent en het verlangen van mijn hart opwekt.

Maar wat voor schoonheid is het hardst nodig? Die van het gebeuren van een voorkeur, van de ultieme voorkeur die wij allen verwachten te ervaren. Want de voorkeur is de methode van elke opwekking, van elke verlossing, van elk voortbrengen van het menselijke, van het ik.

¹⁷ A. Machado, 'S'è addormentato il mio cuore', LX, *Solitudini [Eenzaamheden] (1899-1907)*, in: Id., *Tutte le poesie e prose scelte [Alle gedichten en enkele prozateksten]*, Mondadori: Milaan 2010, p. 107.

¹⁸ P. Barbaro, 'Ah uno sguardo – dedicato a [Ach, een blik – opgedragen aan] Pasolini', in: 'Una domanda a cui non so rispondere [Een vraag waar ik het antwoord niet op weet]', door F. Pierangeli, *30Giorni*, n. 11, 2000.

¹⁹ A. Camus, *Taccuini [Dagboeken]*, III, 1951-1959, Bompiani: Milaan 1992, p. 34.

Iemand van jullie vertelt: ‘Een jaar geleden hebben we een jonge lerares aangenomen op onze basisschool. Zij beleeft dezelfde toestand van verwarring als veel jongeren, vooral de angst die voortkomt uit het feit nooit opgewassen te zijn tegen de omstandigheden. Gisteren is ze bij me gekomen en heeft me verteld dat het sinds ze op deze school werkt, slechter met haar gaat dan ervoor, omdat er veel vragen bij haar opkomen en veel wonden opengaan. Ik heb haar toen gezegd dat ze het beste moment van haar leven beleeft, dat de vragen en de wonden opengaan tegenover iets wat ons in zekere mate al een hoop biedt. Ze antwoordde me ‘nee’, de wonden zijn erg pijnlijk, en eerst had ze een harnas, terwijl nu op deze school dat harnas stuk gegaan is. Toen heeft ze mij haar levensverhaal verteld, alles wat ze heeft moeten doormaken. Daarna is ze voor een korte periode naar de Newmanschool gegaan, waar ze ook twee dagen gewerkt heeft. Eenmaal terug, zei ze me: ‘Op de Newmanschool is mij iets gebeurd. En ik weet niet precies wat. Maar de mensen hebben het gemerkt, want dat zeggen ze tegen me. Ze zeggen dat ik tevredener en rustiger ben. Ook vrienden en familieleden zeggen dat. En zelf zie ik ook dat mij iets gebeurd is. Maar wat? Zeg me niet dat het God is, want dat kan ik niet accepteren’. Ik heb haar gezegd dat ze niet wakker moet liggen van God, maar helemaal trouw moet blijven aan haar ervaring. Toen vroeg ze mij: ‘Waarom is mij dit gebeurd? Hier zijn veel mensen die niet geloven en aan wie niets gebeurd is. Misschien vanwege de behoefte die ik heb, vanwege de open wond die ik heb?’

Zo zien we dat de schoonheid die voorbijkomt in de woestijn van onze straten betraapt wordt door wie echt een behoefte heeft, door wie deze wond heeft, en deze zuiverheid.

Wat is het gemakkelijk de schoonheid te herkennen – dat wil zeggen de evidentie van een voorkeur die ons ik opwekt – wanneer ze gebeurt! Een uitgekozen worden laat ons onszelf worden. Zoals een gedicht van Pedro Salinas zegt: ‘Toen jij mij uitkoos / – het was de liefde die koos – / ben ik uit de grote anonimiteit gekomen / van iedereen, van het niets [wanneer het jij verschijnt, is het of het ons uit het niets tevoorschijn trekt] [...]. / Maar toen je ‘jij’ zei tegen mij / – tegen mij, ja, van allen, tegen mij – / rees ik hoger dan de sterren / of koralen [jij brengt me bij de sterren]. / En mijn vreugde / werd een slinger, bewogen / door jouw zijn, in jouw ritme. / Je gaf mij mezelf in handen, / door jou aan mij te geven. / Ik heb geleefd, ik leef. Tot wanneer? [...] / Ik zal weer een van de velen zijn / wanneer je niet meer de mijne bent’,²⁰ zó beslissend ben jij ervoor dat ik mezelf kan worden.

Dan wordt de grote kwestie die we vóór ons hebben, vrienden, de volgende: is er iets, is er in ons leven iets gebeurd dat zich onderscheidt van al het andere dat niet beklijft en zijn greep op ons verliest? ‘Dit’, zo schrijft Kierkegaard in zijn *Dagboek*, ‘is wat in het leven belangrijk is: éénmaal iets gezien, iets gehoord te hebben wat zó

²⁰ P. Salinas, *La voce a te dovuta [De jou verschuldigde stem]*, Einaudi: Turijn 1979, p. 195.

groot is, zó magnifiek, dat al het overige in vergelijking daarmee niets voorstelt en je, al zou je al het andere vergeten, dàt nooit meer zou kunnen vergeten'.²¹

Daarom gaat het erom te kijken naar alles wat ons overkomen is, om te zien of iets in staat gebleken is te bekliven, weerstand te bieden aan de uitholling die het voortgaan van de tijd realiseert. Is er ooit iets of iemand in ons leven gebeurd dat of die bewezen heeft stand te houden in de storm van de tijd? Is er iets geweest dat in staat is ons leven op duurzame wijze aan zich te binden? Dat is de grote kwestie waarmee ieder van ons zich moet confronteren, door te kijken naar zijn persoonlijke ervaring, als hij niet alles in het honderd wil zien lopen.

Dat 'iets' waarover we spreken noemt Montale 'iets onvoorziens'. 'Iets onvoorziens / is onze enige hoop'. Maar velen menen 'dat het dwaas is om dat tegen jezelf te zeggen',²² en soms denken wij dat ook.

Toch kan niemand verhinderen dat er iets nieuws voor onze ogen kan verschijnen – want er zijn meer dingen in de hemel en op aarde dan in welke filosofie van ons dan ook, volgens de formulering van de grote Shakespeare:²³ iets wat 'er niet kon zijn en hier is', zei Giussani in 1968, iets wat 'er niet [kon] zijn omdat we het nooit gedacht hadden, we het niet konden bedenken [en het ons zelfs niet konden voorstellen], en [het] is hier'.²⁴

Als we naar Rimini zijn gekomen, dan is dat omdat ons éénmaal, minstens eenmaal, dit 'onvoorziene' overkomen is, dat ons leven zozeer aan zich gebonden heeft dat het ons zelfs laat deelnemen aan een geste als deze. Als we hier gekomen zijn, dan is dat omdat we open staan voor de mogelijkheid nog eens dat 'jij' te ontmoeten dat ons uit de anonimiteit heeft laten komen, dat ieder van ons werkelijk zichzelf, uniek heeft laten worden. Velen van ons hebben de verwachting dat deze ontmoeting zich vernieuwt.

Minstens een keer, minstens op een bepaald moment is ons iets overkomen waar we heimwee naar hebben. Een van jullie beschrijft dat als volgt: 'Ik denk aan de vraag die je ons toegezonden hebt: 'Wat houdt stand in de storm van de tijd?' Een goede vraag! Situaties in het gezin die nooit veranderen, of liever, die langzaam een steeds diepere afgrond lijken te graven waar we op zeker moment in zullen storten. Relaties en structuren die zeker lijken te zijn, maar waar je uiteindelijk absoluut niet op lijkt te kunnen rekenen. En dat omdat niemand kan garanderen dat je iemand niet zó'n pijn zult doen dat verdere vergeving geweigerd wordt of dat, door het natuurlijke verloop van de dingen, ook de diepste

²¹ S. Kierkegaard, *Diario [Dagboek]. I (1834-1849)*, Morcelliana: Brescia 1962, p. 239.

²² E. Montale, 'Prima del viaggio [Vóór de reis]', v. 22-27, in: Id., *Tutte le poesie [Alle gedichten]*, Mondadori: Milaan 1990, p. 390.

²³ 'There are more things in heaven and Earth, Horatio, / Than are dreamt of in your philosophy' (W. Shakespeare, *Hamlet*, acte I, scène V).

²⁴ J. Carrón, L. Giussani, *Wat leeft is iets aanwezig!*, op. cit., p. 7.

vriendschappen vroeg of laat verwonden of teleurstellen of ons alleen laten. En er bestaat geen structuur die niet kapotgemaakt kan worden door het geweld van jezelf of van anderen, volgens een eigen ideaal van revolutie of rechtvaardigheid. Je baseren of je eigen menselijke energie of goedheid grenst overigens aan het belachelijke. Eerlijk gezegd, als ik soms naar mijn leven kijk, zie ik een immens graf. En de laatste tijd breng ik hele dagen door met dat gevoel. Even belachelijk lijkt het me om te zeggen: ‘Ach, wat mooi, nu ga ik naar de Geestelijke oefeningen waar ik zal horen wat stand houdt in de storm van de tijd, en dan ga ik naar huis en zal alles anders zijn’. Maar waarom kom ik dan toch? Ik kom, denk ik, vanwege het enige wat ik – zo lijkt me – een constante kan noemen: de uiteindelijke, onverwoestbare aantrekking van iets dat in de beweging leeft en waarvan ik me niet kan losrukken. Ik kom om het enige te zoeken waarnaar ik werkelijk heimwee heb’.

Laten we daarom vragen, vrienden, dat ieder van ons, in welke situatie hij zich ook bevindt, opnieuw bereikt mag worden door de blik van de Heer, door die voorkeur die hem opnieuw geboren heeft laten worden, zodat hij mag ervaren hoe kostbaar zijn leven is en dat hij er niet toe veroordeeld is het in het niets te zien wegglijden.

Vragen we dus nog een keer die ultieme voorkeur te mogen ervaren waar ons zijn op wacht: ‘Jij bent kostbaar in mijn ogen’;²⁵ jij, niet een ander, niet iemand anders dan jij; jij, nu, zoals je bent, niet wanneer je veranderd bent. Nu! Je bent er niet toe veroordeeld weg te glijden in het niets! Zo kostbaar ben je in Zijn ogen.

Het instrument voor het engagement dat we elkaar in deze dagen vragen, is de stilte. Laten we elkaar daarom helpen met onze ernst, allereerst door de stilte te respecteren. Want don Giussani zei: ‘We brengen een hele dag of weinig meer samen door als een moment van grotere waarheid voor ons leven. We hebben veel offers gebracht, velen onder jullie ook grote offers, om te kunnen komen; laten we proberen er het grootst mogelijke voordeel uit te halen, laten we proberen er de vreugde uit te halen van een moment vol vertrouwdheid met de Heer, vollediger dan zelfs op de beste dagen van ons jaar. Het is een inzet [...] die we moeten verrichten, die een echt goed resultaat waarborgt [...]. Het instrument voor deze inzet is de stilte. [...] Want de stilte is geen niets, [...] het is een gebed, het is het bewustzijn tegenover God te staan, [...] het is een vraag’. Daarom kunnen we ‘ook de boeken die ons voorgesteld worden, [...] in stilte kopen’,²⁶ waardoor we elkaar ondersteunen. ‘Vooral tijdens de verplaatsingen bevelen we de stilte aan; en absolute stilte moet betracht worden wanneer we de zaal binnengaan, waar de gedachtenis bevorderd wordt door de muziek die we horen of door de schilderijen die we zien; zo zullen we

²⁵ *Jes* 43,4.

²⁶ L. Giussani, *La convenienza umana della fede*, Bur: Milaan 2018, p. 211-213.

ons openstellen om te kijken, om te luisteren, om met ons verstand en met ons hart te luisteren naar wat God ons op enigerlei wijze zal voorstellen. Want wat we deze anderhalve dag samen doen is niets anders dan een aspect van het grote liefdevolle gebaar waarmee de Heer – hoe je het ook beseft – jouw [en mijn] leven duwt in de richting van die Bestemming die Hij is'.²⁷

De stilte is er dus voor om goed naar deze dingen te kunnen kijken (wanneer iemand een maagzweer heeft, lost hij die niet op door er geen acht op te slaan, dan draagt hij hem toch met zich mee; en het probleem niet serieus nemen maakt zijn leven enkel zwaarder, ondraaglijker).

We hebben de mogelijkheid om samen te zijn, om zonder angst naar alles te kijken, zoals de tollenaars die naar Jezus gingen omdat ze bij Hem zichzelf konden zijn, het niet nodig hadden een bepaald niveau te hebben, omhelsd werden zoals ze waren.

De stilte – laten we die tenminste één keer per jaar laten doordringen tot in ons beenmerg! –, het gebed, de liederen, de aanwijzingen die we elkaar geven, zijn geen formele richtlijnen, maar suggesties zodat we allemaal deze geste kunnen beleven met de ernst die het leven vergt.

We kunnen groots leven, vrienden, maar we moeten het willen.

²⁷ L. Giussani, *Dare la vita per l'opera di un Altro [Je leven geven voor het werk van Iemand anders]*, Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding, Rimini, 8-10 mei 1992, bijlage bij *CL-Litterae Communionis*, juni 1992, p. 5.

HEILIGE MIS

Lezingen van de Heilige Mis: Jer 20,10-13; Ps 17 (18); Joh 10,31-42

PREEK VAN E.H. STEFANO ALBERTO

Als we loyaal zijn, moeten we erkennen dat het ook ons, in ons leven, gebeurt dat we stenen oppakken om Jezus te stenigen: de stenen van de trots, van de bittere nostalgie, van de instinctiviteit, van het kwaadspreken. Ieder zal deze mogelijkheid tegenover de blik van Christus die Zijn relatie met de Vader uitdrukt, goed kunnen herkennen. En dit is het aanstootgevende: dat deze mens Zoon is, de Zoon van de Vader is, van onze Bestemming.

Twee mogelijkheden liggen voor ons open: we kunnen met onze redenen – met ‘onze’ redenen – weerstand bieden, of we kunnen opnieuw die ervaring beleven van degenen die Hem zijn gaan zoeken. Er waren er velen die bij Hem kwamen, zoals wij op deze avond. Diezelfde ervaring opnieuw beleven vanuit de erkenning van het grotere werk van de Vader, door Hem heen, dat wil zeggen ons hart als dorst naar geluk, binnen elke mogelijke omstandigheid, binnen elke beproeving, binnen elke teleurstelling, ons hart als brandende dorst naar het geluk om die Schoonheid te kunnen ontmoeten, zoals ons zojuist gezegd is.

Als wij hier zijn, dan is dat om deze blik te ontmoeten en te herkennen, deze blik, de menselijke blik van de barmhartigheid van de Vader die ons tot zich aantrekt en op ons wacht.

Zaterdagochtend 13 april

*Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal:
Ludwig van Beethoven, Strijkkwartet in A mineur, op. 132*

*Italiaans Kwartet
'Spirto Gentil' n. 49, Decca*

Angelus

Lauden

■ EERSTE OVERWEGING

Julián Carrón

'Zalig de zuiveren van hart, want zij zullen God zien' (Mat 5,8)

Tegenover de vraag 'Wat houdt stand in de storm van de tijd?', kan het antwoord niet gevormd worden door onze gevoelens of onze gemoedstoestanden, onze gedachten of onze argumenten, die 'niemanden mehr fesseln'.²⁸ Laten we dus onze vraag onder ogen zien! Wij hebben totaal geen angst om de uitdagendste vragen die in ons leven naar boven kunnen komen, serieus te nemen: we willen niet weggijken, we willen ons niet tevreden stellen met goedkope troostmiddelen, we willen mannen en vrouwen zijn die naar alles kunnen kijken.

Tijdens een bijeenkomst van verantwoordelijken stelde een studente mij heel direct een vraag die ons het probleem laat begrijpen: 'Vorige week hebben we een weekend gehad om de nieuwe eerstejaars te verwelkomen; voor mij was dat heel mooi, en het vond plaats op een moment dat ik het moeilijk had. Ik heb gemerkt dat ik aan het eind van het weekend veranderd was. Het punt is nu dat ik, eenmaal thuisgekomen, al na twintig minuten, toen er iets heel kleins gebeurde, weer in mijn gewone geïrriteerdheid verviel, alsof datgene wat me veranderd had, het mooie dat er in die twee dagen gebeurd was, geen stand hield. Mijn vraag is dus: wat is er daar gebeurd en wat houdt vervolgens stand in het dagelijks leven?'

We kunnen dus, als we het even heel schematisch maken, om het zo simpel mogelijk te verduidelijken, zeggen dat de situatie waarin we ons dikwijls bevinden, de volgende is: we komen van een ervaring A (in dit geval, een moment dat dat meisje het moeilijk had) en dan gebeurt er B (ze gaat naar het weekend en daar gebeurt iets wat haar verplaatst, wat haar verandert), maar na een poosje keren we, alsof er

²⁸ Vgl. H.U. von Balthasar, *Herrlichkeit*, dl. 1, p. 17.

niets gebeurd was, alsof B er niet geweest was, terug naar A en zijn we weer terug bij af. Het lijkt erop dat wat ons overkomen is, verdwijnt, dat het niet de kracht heeft om voort te duren, de tijd te doorstaan, ons te blijven veranderen.

Misschien is de beschrijving door die studente een beetje *naïf*, maar de substantie is dezelfde als wat don Giussani ons zei tijdens de Opening van het jaar: er overkomt ons een radicale nieuwheid – onvoorzien en onvoorzienbaar – een ontmoeting zonder weerga, een schoonheid die ons verandert, maar dan lijkt het ons alsof die gebeurtenis beperkt blijft tot een moment, zoals wanneer een golf van de zee even de kust raakt maar zich dan weer terugtrekt, en alles weer wordt als tevoren: we zijn geneigd om wat ons overkomen is te reduceren tot onze ervaring van daarvoor, tot onze vroegere wijsheid.²⁹

Dit is ons drama. Laten we het dus bij de horens vatten, zoals dat meisje gedaan heeft! Welke factoren spelen er een rol bij dit schijnbare verdwijnen, dit zich terugtrekken van de nieuwheid die ons overkomen is? Waarom zijn we zo achterdochtig en wankelmoedig?

1. Iets ‘waar je niet meer van terugkomt’

Om de gestelde vraag – ‘Wat houdt stand in de storm van de tijd?’ – het hoofd te bieden, moeten we allereerst kijken naar onze ervaring.

De gisteren geciteerde zin van Kierkegaard biedt ons het criterium om het antwoord te onderscheppen. ‘Dit is wat in het leven belangrijk is: éénmaal iets gezien, iets gehoord te hebben wat zó groot is, zó magnifiek, dat al het overige in vergelijking daarmee niets voorstelt en je, al zou je al het andere vergeten, dat nooit meer zou kunnen vergeten’.³⁰

Is ons, in ons leven, iets overkomen wat we niet meer vergeten hebben, iets zo groots, zo magnifiek, dat het in staat gebleken is de tijd, onze gemoedstoestanden, de omstandigheden uit te dagen en ons ook in de meest dramatische momenten van het leven te begeleiden? Zoals een van de gisteravond voorgelezen brieven zei: ‘Waarom kom ik [nog]? Ik kom [...] vanwege [...] de uiteindelijke, onverwoestbare aantrekking van iets dat in de beweging leeft en waarvan ik me niet kan losrukken. Ik kom om het enige te zoeken waarnaar ik werkelijk heimwee heb’.

Dit voortduren, dit weerstand bieden – de onverwoestbaarheid van de aantrekking waardoor onze vriend hier gekomen is – is het ‘teken’ dat ons de draagwijdte laat begrijpen van wat ons gebeurd is.

‘Een eeuwige ellende achtervolgt wie elke dag leeft, als hij geen liefde vindt die elke dag duurt’,³¹ zegt Hugo van Sint-Victor.

²⁹ Vgl. L. Giussani, J. Carrón, *Wat leeft is iets aanwezig!*, op. cit., p. 6.

³⁰ S. Kierkegaard, *Diario [Dagboek]. I (1834-1849)*, op. cit., p. 239.

³¹ Hugo van Sint-Victor, *De arra anime. L'inizio del dono [Het begin van de gave]*, Glossa: Milaan 2000, p. 13.

a) *De ontmoeting*

Een eerste aanwijzing van een antwoord op onze vraag ligt, als we Kierkegaards criterium volgen, besloten in het feit zelf dat we hier zijn. Want als we hier zijn – zoals onze geciteerde vriend – dan is dat omdat we tegen personen aangelopen zijn die ons de ervaring van een unieke, volslagen gratuite voorkeur hebben laten beleven, en die ons een volheid, een menselijke trilling hebben laten ervaren die ons weer opgericht heeft, die ons onszelf heeft laten zijn, die onze angst heeft weggenomen en ons vervuld heeft van hoop en vreugde. Er is een ontmoeting gebeurd waarin we minstens het voorgevoel gehad hebben van iets nieuws, van iets verschillends, die naar boven heeft laten komen wat we in werkelijkheid zijn.

Dit is de ervaring die we beleefd hebben. De liefde die God door middel van bepaalde gezichten tot mij gericht heeft, ‘maakt mij tot datgene wat ik waarachtig [...] ben [...] en [...] maakt [...] mij [...] evenzo uniek’,³² zei Von Balthasar. Je zou nog honderd keer brozer incoherenter, onhandiger kunnen zijn dan je bent, maar er is iemand die je deze absoluut gratuite voorkeur laat ervaren: ‘Jij bent kostbaar in mijn ogen’.

Het is evident, het is van een evidentie zonder weerga: we zijn hier omdat we, om nog eens de woorden van de Opening van het jaar te gebruiken, bereikt zijn – ieder in zijn eigen bijzondere omstandigheden – door een aanwezigheid vol voorstel, vol betekenis voor het leven, en tegelijkertijd vol genegenheid voor onszelf, vol uitverkiezing, vol voorkeur.³³

Het begin van alles was ‘de *ontmoeting* met een objectief feit [...] waarvan de existentiële werkelijkheid gevormd wordt door een tastbare gemeenschap, zoals elke volledig menselijke werkelijkheid; een gemeenschap waarvan de menselijke stem van haar autoriteit, in haar oordelen en richtlijnen, criterium en vorm is. Er bestaat geen versie van de christelijke ervaring, hoe innerlijk ook, die niet minstens in laatste instantie deze ontmoeting met de gemeenschap en deze referentie aan haar autoriteit impliceert’.³⁴

Het kon de ontmoeting zijn met een levende christelijke gemeenschap of met iemand die voor onze ogen een waarneembare diversiteit van leven liet zien,³⁵ maar

³² H.U. von Balthasar, ‘Der Sinn des Alten Bundes’, in: In Gottes Einsatz leben [Leven in Gods inzet], Johannes: Einsiedeln 1971, p. 30.

³³ ‘Ze geloofden niet omdat Christus die dingen zei terwijl hij sprak, ze geloofden niet omdat Christus die wonderen deed, ze geloofden niet omdat Christus de profeten citeerde, ze geloofden niet omdat Christus de doden opwekte. [...] Ze geloofden vanwege een aanwezigheid. Geen gladde of doffe aanwezigheid, geen aanwezigheid zonder gezicht: een aanwezigheid met een heel precies gezicht [...] Een aanwezigheid vol voorstel is dus een aanwezigheid vol betekenis’ (L. Giussani, J. Carrón, *Wat leeft is iets aanzeigs!*, op. cit., p. 6).

³⁴ L. Giussani, *Het risico van de opvoeding*, Stichting Levende Mens: Leiden 2011, p. 72.

³⁵ Vgl. L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo [Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld]*, Rizzoli: Milaan 1998, p. 24-26.

ons is een ontmoeting overkomen die ons aangetrokken heeft en die we – zoals Kierkegaard zegt – niet kunnen vergeten, niet kunnen uitwissen (niet van onszelf zouden kunnen losrukken, al zouden we het willen).

Een studente schreef me: ‘Van nature heb ik er altijd van gehouden me terug te trekken, een laag profiel te houden, me op te sluiten binnen de veilige muren van mijn kamer, van een studie, beleefd als vlucht uit de wereld. Maar je kunt denken zoveel je wil dat het leven flut is, voor je persoonlijke gemak, en dat er geen redenen zijn om je in te zetten, maar dat kun je maar doen zolang je niet de genade hebt personen tegenover je te vinden die vol redenen zijn, vol zin in het leven en vol betekenis [Dat is wat verschil maakt; en als je het eenmaal gezien hebt, is alles anders geworden]. Dit is voor mij de ontmoeting met de beweging geweest: de ontmoeting met personen van wie de menselijkheid je treft als een bliksemstraal, je niet meer met rust laat, je kwelt, in staat is ook jou weer een zekere rusteloosheid om te leven te geven, jou die je leven zo slecht behandelde’. De ontmoeting heeft dus in haar leven een genegenheid voor zichzelf geïntroduceerd die ze zichzelf niet kon geven. Als je eenmaal deze andere menselijkheid hebt leren kennen, kun je niet anders dan ook in jezelf weer een rusteloosheid om te leven ontwaren. Maar dan voegt ze toe: ‘Daarom ben ik bang wanneer een van deze vrienden van me me schrijft en me zoekt, want ik weet dat slechts één uur met hen elke stelling die ik inneem in discussie zou kunnen stellen, in mij die inmiddels zeer herkenbare sensatie opwekken van wanneer je naar iets groots en schitterends kijkt waarvan je voelt dat het ook van jou zou kunnen zijn’. Indrukwekkend! Onze weerstand – zo heeft don Giussani ons dikwijls gezegd – is tegen de schoonheid.³⁶ Wij zijn bang voor de schoonheid van wat we gezien hebben. De brief vervolgt: ‘Zeker, mijn angst is gebleven. Maar terwijl ik veel dingen vergeten ben, niet die ogen die mij hebben aangekeken, want daarin zat reeds al het goede dat mij de jaren erop aangeboden zou worden en dat mij telkens opnieuw nadrukkelijk blijft zoeken, mij blijft terugvinden met een trouw die elke logica overstijgt en die de enige en ultieme dam is tegen de bekoring om mezelf geleefd te laten worden’.

De ontmoeting met een verschijnsel van een andere menselijkheid: zo is alles begonnen. Net als Johannes en Andreas hebben ook wij een uitzonderlijke aanwezigheid voor ons gekregen die vol voorstel was, vol betekenis voor het leven.³⁷

³⁶ Vgl. L. Giussani, *Affezione e dimora [Genegenheid en verblijfplaats]*, Bur: Milaan 2001, p. 66-67.

³⁷ ‘Het eerste hoofdstuk van het Evangelie van Johannes documenteert de allereenvoudigste en diepe manier waarop het christendom in de geschiedenis naar boven is gekomen: door het zich poneren van een menselijke gebeurtenis, de ontmoeting met het feit van een uitzonderlijke aanwezigheid’ (L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo*, op. cit., p. 11-12).

b) *De betekenis van de ontmoeting*

Maar het is niet voldoende dat het feit gebeurt. Nodig is dat we de betekenis ervan ontdekken. Want anders keren we, zoals dikwijls gebeurt, terug naar onze voorafgaande wijsheid, naar onze gewone manier van kijken, naar de mentaliteit van iedereen. Hier begint dus het punt naar boven te komen: wanneer we terugkeren naar A na B gezien te hebben, en denken dat alles verdwenen is, dan is dat omdat we de draagwijdte niet gevat hebben van wat ons overkomen is. Want om iets in onze ervaring ons werkelijk eigen te maken, moeten we de betekenis ervan beseffen.

Dit geldt voor alles: 'Wat ervaring kenmerkt is iets *begrijpen*, er de *betekenis* van ontdekken. Ervaring impliceert dus intelligentie van de betekenis van de dingen'.³⁸ Een werkelijkheid wordt nooit werkelijk bevestigd, vastgepakt, als de betekenis ervan niet bevestigd wordt.

Een van jullie schrijft:

'In het afgelopen half jaar ben ik overweldigd door een grote verandering die mijn leven helemaal op zijn kop gezet heeft en in mij een grote pijn veroorzaakt heeft. Wat mij het meest desoriënteerde, was dat deze pijn voortkwam uit een van de mooiste dingen die mij ooit overkomen zijn; het was dus een grote paradox. Bijgevolg, omdat ik er niet in slaagde zin te geven aan wat mij gebeurd was, heb ik met-tertijd, langzamerhand en bijna zonder het zelf te merken, een gevoel van volslagen nihilisme, apathie en afwezigheid van betekenis gewekt. Op een dag nodigde een heel goede vriendin me uit naar de schola. Een paar maanden lang ben ik erheen gegaan, zonder speciale reden, maar ik bleef gaan. En ik besepte dat de school van de gemeenschap een absolute waarheid over mijn leven zei, en me bovendien ook een weg aanwees naar dingen die voor mij klaar leken te staan, die me gelukkiger zouden maken. Het was alsof mij de ogen geopend werden. Voor het eerst besepte ik dat ik achter dingen aanliep die in mijn ogen gemakkelijk, aantrekkelijk en vol beloften leken, maar later in werkelijkheid in zichzelf gesloten bleken te zijn. Maar ik volgde ze omdat ik verdoofd was door de mentaliteit van de wereld van vandaag, en daarom stelde ik mezelf niet al te veel vragen. Maar tijdens de laatste maanden was ik begonnen dingen te verlangen die stand zouden houden tegenover de tegenslagen van het leven, die niet zonder betekenis waren, en ware gezichten. En God dank heb ik de beweging ontmoet. Tegenover deze bewustwording heb ik me voor het eerst als het ware vol en echt gelukkig gevoeld, maar met een duurzaam geluk, niet beperkt tot de middag van de schola. Het is evident dat Iemand beter weet dan ik wat mijn hart verlangt en alles zo gepland heeft dat ik op het niveau van mijn vragen zou kunnen leven'.

We moeten dus beseffen wat voor feit ons overkomen is, wat de aard ervan is, want als we de diversiteit ervan, de reden van de diversiteit ervan, niet tot de bodem

³⁸ L. Giussani, *Het risico van de opvoeding*, op. cit., p. 69.

vatten, dan behandelen we het alsof het één van de vele dingen was die in ons leven gebeuren, die veel beloven en vervolgens teleurstellen omdat ze aflopen, alsof het christendom één van de vele goden in het Pantheon van de mentaliteit van iedereen was, een van de vele pogingen bestemd om te mislukken.

Het is niet vanzelfsprekend dat we de draagwijdte begrijpen van wat we beleefd hebben. Dat zien we aan het feit dat de gebeurtenis die ons overkomen is, ons zelf-bewustzijn en ons handelen niet bepaalt: ons bewustzijn neemt niet toe, ons ik groeit niet, de ontmoeting wordt niet bepalend voor onze relatie met de werkelijkheid. Daarom blijven we uitgaan van A in plaats van van B. Zoals wanneer een jongen een wiskundig probleem bij toeval oplost, zonder de reden te begrijpen: de volgende keer pakt hij het probleem niet aan met een gegroeid bewustzijn, en is hij weer terug bij af. Het probleem bij toeval opgelost te hebben, zonder te begrijpen waarom, heeft hem niet geholpen. Zo is het ook in het leven: er kunnen ons spectaculaire dingen overkomen terwijl wij er niets van leren. Als een feit – hoe indrukwekkend ook – niet gevat wordt in zijn betekenis en ons zelf-bewustzijn niet gaat bepalen, helpt het ons niet. Denken we aan de negen melaatsen die door Jezus genezen waren, of aan de schriftgeleerden tegenover de blinde die Hij genezen had.

Hoe anders is alles wanneer iemand wèl de draagwijdte vat van iets wat zijn leven binnengaat!

Ik zal een voorbeeld geven dat kan helpen dit te verduidelijken. Het is iets wat Giussani overkomen is. Terwijl hij luisterde naar *La Favorita* van Donizetti, in de eerste klas van het lyceum, overkwam hem iets wat in hem gebeven is, en wanneer hij het vele jaren later vertelt, zie je dat hij er nog door getekend is: ‘Toen de getalenteerde tenor ‘Spirto gentil, ne’ sogni miei...’ inzette, kreeg ik bij de trilling van de allereerste noot de intuïtie, vol smartelijk verlangen, dat datgene wat ‘God’ genoemd wordt – dat wil zeggen de onvermijdelijke Bestemming waarvoor een mens geboren wordt – de eindterm is van ons verlangen naar geluk, dat geluk is waaraan het hart onweerstaanbare behoefte is’.³⁹ Op dat moment, bij het horen van die noten en die woorden, kreeg Giussani de intuïtie van iets dat de volgende morgen niet verdwenen was, kreeg hij een zo duidelijke, zo unieke, zo evidente gewaarwording van dat ‘iets’, dat hij, sindsdien, niet heeft kunnen leven zonder bepaald te zijn door dat moment en door die ontdekking.

Er zijn momenten, ontmoetingen, feiten, die anders zijn dan alle andere: het zijn feiten en momenten van het leven met een potentie zonder weerga. En niet vanwege hun luidruchtigheid, maar vanwege het vermogen dat ze hebben heel ons ik opnieuw op te wekken, vanwege het beslissende dat ze ons leven brengen.

³⁹ L. Giussani, ‘Quel che cerchi c’è [Wat jij zoekt, bestaat]’, in: *Spirto Gentil. Un invito all’ascolto della grande musica guidati da [Een uitnodiging tot luisteren naar grootse muziek, door] Luigi Giussani*, red. S. Chierici en S. Giampaolo, Bur: Milaan 2011, p. 11.

Giussani beschrijft het fascinerend en realistisch: ‘Wat ons hier gebracht heeft, kan het zeer korte, subtiele ogenblik zijn geweest van een voorgevoel van een belofte voor het leven, zonder luidruchtig zelf-bewustzijn, zonder kritische luidruchtigheid. Maar er is een dag in jullie leven waarop er een gebeurtenis gebeurd is waarin heel de betekenis, heel de waarde, al het wenselijke, al het juiste, al het mooie en al het beminnenswaardige besloten ligt’.⁴⁰

Deze unieke momenten doen ons iets ontdekken dat blijft, iets dat het onmiskenbare accent van het ware heeft. Sprekend over de ontmoeting merkt don Giussani op: ‘Soms lijkt het op een ‘flits in de mist’, maar ook dit vluchtige verschijnen laat ons achter met de zekerheid dat we, om het met een woordenspel te zeggen, ‘iets waar iets in zit’, gevonden hebben’.⁴¹

Om dat ‘iets’ te kunnen zien dat in dat ‘iets’ zit waar we tegenaan lopen (die persoon, die gemeenschap, het ‘objectieve feit’), hebben we geen bijzondere intelligentie nodig, zoals we soms denken; we hoeven alleen maar mee te gaan in de versterking van het ‘kenvermogen van het bewustzijn’ dat het feit zelf opwekt, voortbrengt, ‘de scherpte van de menselijke blik aan[passend] aan de uitzonderlijke werkelijkheid die hem uitdaagt’.⁴² We kunnen het begrijpen vanuit de analogie met veel van onze ervaringen: de ontmoetingen met bepaalde mensen openen onze blik en laten ons de werkelijkheid van de dingen scherper, dieper zien.

Maar waarin bestaat dat ‘meegaan in’, waar is het van gemaakt? Het valt samen met een zuiverheid van hart.

Laten we denken aan de Ongenoemde, zoals Manzoni hem ons toont. Hij had zijn leven op een bepaalde manier vormgegeven, hij had zijn keuzes gemaakt, hij had zijn positie tegenover het christendom bepaald, hij had vaak mensen naar de kerk zien gaan zonder er ook maar enigszins door bewogen te worden. Maar op een bepaald ogenblik van zijn leven, waarop hij de steken van de kwelling begon te voelen, hoorde hij vanuit de kamer van zijn kasteel hoe alle mensen vol feestvreugde kardinaal Federigo Borromeo gingen ontmoeten; en toen werd er iets in hem bewogen, liet hij zich aantrekken door hun vreugde en voegde zich bij hen. Toen hij zich tegenover de kardinaal bevond en zijn blik in hem voelde binnengaan, door hem omhelsd werd, gaf zijn hart toe: hij ging mee in de kracht van die blik, in de warmte van die onverwachte tederheid. ‘Terwijl de Ongenoemde – schrijft Manzoni – zich losmaakte uit de omarming, bedekte hij opnieuw de ogen met de hand, hief het gelaat op en riep uit: ‘Waarlijk grote God! Waarlijk goede God! Nu ken ik mijzelf’’.⁴³ De blik van de kardinaal, zoals die van Jezus op Zacheüs, bevrijdt

⁴⁰ L. Giussani, *Qui e ora [Hier en nu] (1984-1985)*, Bur: Milaan 2009, p. 426.

⁴¹ L. Giussani, *Il cammino al vero è un'esperienza [De weg naar het ware is een ervaring]*, Rizzoli: Milaan 2006, p. 142.

⁴² L. Giussani, *Het risico van de opvoeding*, op. cit., p. 73.

⁴³ A. Manzoni, *De Verloofden* (vert. F. Winkelmans), Davidsfonds: Leuven 1992, p. 311-312.

hem van zijn hoogmoedigheid, geeft hem weer een waar bewustzijn van zichzelf en opent in hem de armoede van geest. Aan het eind van de dialoog richt de kardinaal zich tot de Ongenoemde: ‘Denk niet [...] dat ik voor vandaag met dit bezoek genoeg neem’, en hij vraagt hem: ‘U zult toch terugkomen, in gezelschap van deze goede geestelijke?’ ‘Of ik terug zal komen?’, vraagt de Ongenoemde zich als het ware verbaasd af. En hier explodeert heel zijn nieuwe zelf-bewustzijn, heel de armoede van zijn hart: ‘Als u mij zou afwijzen, bleef ik koppig aan uw deur staan, als een bedelaar. Ik moet met u spreken! Ik moet u horen, u zien! Ik heb u nodig!’⁴⁴ Wat hem overkomen is, zien we aan het verlangen dat in hem is opgewekt om bij hem terug te komen.

Laten we ons afvragen: maar wie is onze kardinaal, ieders kardinaal, de kardinaal die ieder van ons werkelijk zichzelf maakt, die hem opent, zonder wie hij niet kan leven? Want Jezus is niet abstract, is geen pure naam; Jezus is levend, aanwezig, bereikt ons nu middels de tijdelijkheid van een vlees, middels een reële, bepaalde blik en een reële, bepaalde omhelzing. ‘Wat leeft is iets aanwezig!’, hebben we tijdens de Opening van het jaar uitgeroepen. Alleen iets aanwezig kan ons arm maken. We hebben geen organisatie nodig, we hebben geen strategie nodig, we hebben iemand nodig die ons aan onszelf teruggeeft. Vóór ons moet iemand gebeuren die ons arm maakt, die maakt dat we zien wat we voor onze neus hebben en niet zien.

We moeten ons bewust worden van de essentiële connectie tussen kennis en armoede. ‘We kunnen dus begrijpen dat de Kerkvaders een woord uit de Bergrede beschouwd hebben als de fundamentele formule van de religieuze kennis in het algemeen: ‘Zalig de zuiveren van hart, want zij zullen God zien’ (Mat 5,8). Het gaat hier om ‘zien’. De mogelijkheid om God te ‘zien’, dat wil zeggen, in het algemeen, waar te nemen, hangt af – zegt Ratzinger – van de zuivering van het hart, waarmee een globaal proces bedoeld wordt waardoor de mens transparant wordt, niet geblokkeerd blijft in zichzelf, maar de belangeloze zelfgave leert en aldus iemand wordt die ziet’.⁴⁵

Don Giussani heeft dat in 1998 gezegd en voor de hele Kerk ervan getuigd op het Sint-Pietersplein: ‘Het was een eenvoud van hart die mij Christus liet aanvoelen en herkennen als uitzonderlijk, met die onmiddellijke zekerheid die optreedt bij de onaantastbare en onverwoestbare evidentie van factoren en momenten van de

⁴⁴ *Ibid.*, p. 315.

⁴⁵ J. Ratzinger, *Elementi di teologia fondamentale. Saggi sulla fede e sul ministero [Elementen van fundamentele theologie. Essays over het geloof en over het ambt]*, Morelliana: Brescia 2005, p. 90. ‘Ja zeggen tegen God is niets anders dan God zien, hetgeen, met een uniek geluk, enkel aan de zuiveren van hart gegeven wordt. Zo’n zuiver hart had David, die tot God zei: ‘Naar u dorst mijn ziel en hunkert mijn hart’; en ook: ‘Mij is het genoeg bij de Heer te vertoeven’ (Sint-Bernardus, *Preek over het Hooglied*, dl. I, Città Nuova: Rome 2006, p. 95-97).

werkelijkheid die, wanneer ze eenmaal de horizon van onze persoon zijn binnengegaan, ons raken tot in het hart'.⁴⁶

Deze eenvoud van hart, waardoor een mens de unieke werkelijkheid die hij voor zich heeft, toestaat hem te openen, is wat hem de onaantastbare evidentie laat zien. 'Het hele bestaan van een christen heeft, kan men zeggen, juist dit doel: eenvoudig te worden'.⁴⁷ Enkel deze beschikbaarheid om ons helemaal te laten openen door de gebeurtenis van de ontmoeting, laat ons de hele betekenis ervan waarnemen.⁴⁸

c) *Bewustzijn van de overeenstemming*

Hoe komt het dat we ons gehecht hebben, ja gezegd hebben tegen die ontmoeting die ons uiteindelijk vandaag hier gebracht heeft? Waarom zijn we haar niet vergeten? Vanwege de ervaring van een overeenstemming zonder weerga met de diepe vereisten van ons hart die de ontmoete aanwezigheid mogelijk gemaakt heeft.

Zoals het was voor Johannes en Andreas met Jezus: ineens hadden ze een uitzonderlijke aanwezigheid voor zich, dat wil zeggen eindelijk overeenstemmend met hun hart. Met Hem verwezenlijkte zich een nooit gedachte, onvoorstelbare, nooit eerder meegemaakte overeenstemming met hun hart. Daarom was het gemakkelijk Hem te erkennen in zijn unieke en onvergelijkelijke, 'goddelijke' waarde.⁴⁹ 'Wie tegen Hem aanliep, wilde nooit meer weg – en juist dat is het teken van de ervaren overeenstemming. De ontmoeting is het aanlopen tegen een dergelijke uitzonderlijke aanwezigheid'.⁵⁰ Uitzonderlijk, dat wil zeggen goddelijk. Ook met ons gebeurt er, tweeduizend jaar later, hetzelfde: het goddelijke gaat door een kortstondig gezicht heen – 'iets waar iets in zit'. Dat 'iets' dat door het kortstondige iets heen gaat, is wat stand houdt, wat blijft, omdat het goddelijk is. Daarom zullen we, als we de natuur van de ontmoete aanwezigheid niet vatten, haar uiteindelijk aanzien voor een van de vele.

Dit is de passage waar we goed naar moeten kijken.

Waar het om gaat is de inhoud en de oorsprong te beseffen van de diversiteit waar we tegenaan gelopen zijn en waardoor we hier zijn. Misschien konden we er op andere momenten mee weggelopen zonder bij dit punt te komen, zonder de aard te hoeven erkennen van deze onaantastbare evidentie die in ons leven is binnenge-

⁴⁶ L. Giussani, in: L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo*, op. cit., p. IV.

⁴⁷ I. Silone, *L'avventura d'un povero cristiano [Het avontuur van een arme christen]*, Mondadori: Milaan 1968, p. 126.

⁴⁸ 'God geeft eer aan zijn redelijke schepsel door het in staat te stellen de gave te aanvaarden die Hij haar doet van zichzelf. Dit vermogen tot aanvaarding, zelf ook gegeven, is het wezen zelf van de rede' (F. Varillon, *L'umiltà di Dio [De nederigheid van God]*, Qiqajon, Magnano (Bi) 1999, p. 45).

⁴⁹ Vgl. L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo*, op. cit., p. 10.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 26.

gaan; maar in de chaos van vandaag, waarin alles ter discussie staat, zouden we niet al te lang christenen kunnen blijven tenzij vanwege een evidentie die we in haar permanente betekenis hebben erkend. In de jaren zestig zei don Giussani: ‘Nu kan het niet meer passief aanvaard worden, de tijden staan ons dat niet toe’.⁵¹

Ik ben er enthousiast over dat ik op dit moment in de geschiedenis leef, met alle moeite die dat met zich meebrengt. Ik zeg het voor mezelf, ik wil mezelf deze moeite niet besparen, want voor mij is het niet genoeg in een illusie te leven (als in een bubbel), denkend dat alles goed gaat, mezelf opsluitend in een *comfort zone* terwijl ik elk jaar hier kom met mijn vrienden om een beetje rust te hebben; dat zou niet helpen om te leven.

Godzijdank dat we uitgedaagd worden door heel deze verwarring, door het scepticisme dat ons omgeeft, door het nihilisme dat zegt dat niets voortduurt! Ja, want zo kunnen we begrijpen, van binnen uit onze ervaring, zoals misschien niemand in de geschiedenis vóór ons heeft kunnen doen, hoe *anders* het christendom is. Het is als wanneer iemand ziet dat geen enkele relatie standhoudt en hij dan plotseling een relatie voor zich heeft die wel standhoudt, iemand die werkelijk van hem houdt, en dan denkt: ‘Nou, dit is echt anders!’ Het is dan heel gemakkelijk om de diversiteit te herkennen.

Juist omdat we ons geen rekenschap geven van dit ‘iets’ – dat het onmiskenbare accent van het ware heeft – keren we terug naar A na B gezien te hebben: niet vanwege onze broosheid, maar omdat de erkenning ontbreekt. Dit ligt niet aan onze broosheid. Het is geen probleem van ethische coherentie wat ik hier te berde breng, het is een probleem van de rede, van eenvoud van hart. ‘De dingen moeten in jónu tot klaarheid komen’,⁵² schreef Etty Hillesum in haar dagboek.

2. De uitdaging van de erkenning

Niet alleen worden wij vandaag de dag, middels concrete en bepaalde ontmoetingen, bereikt door dezelfde gebeurtenis als tweeduizend jaar geleden. Ook worden wij betrokken in dezelfde ervaring, uitgedaagd om dezelfde weg af te leggen, om dezelfde erkenning te beleven. In een van zijn verhalen, *De student*, beschrijft Tsjechov op suggestieve wijze de band tussen de aanvankelijke gebeurtenis en de huidige gebeurtenis, tussen de ervaring van Petrus – en van de eersten – en die van ons.

Terugkerend van de jacht, op een koude en donkere avond, kan Ivan, een jonge student, schuilen in het huis van twee weduwen, moeder en dochter, die zich war-

⁵¹ L. Giussani, J. Carrón, *Wat leeft is iets aanwezig!*, op. cit., p. 9.

⁵² E. Hillesum, *Dagboeken*, woensdagmiddag 13 augustus 1942, in: *De nagelaten geschriften van Etty Hillesum (1941-1943)*, op. cit., p. 92.

men bij het vuur. Hij gaat bij hen zitten en begint te vertellen over Jezus' lijden, over het laatste avondmaal, over Jezus' doodsangst in de hof van olijven, over het verraad van Judas, de verloochening door Petrus, het kraaien van de haan en het moment waarop Petrus 'tot zichzelf kwam, de binnenhof verliet en bitter begon te wenen'. Hij merkt dan dat juist op dat moment een van de twee, de moeder, Wasilisa, begint te snikken en de dochter getroffen lijkt te worden door een hevige pijn. Tsjechov schrijft dan:

'De student wenste de weduwen goedenacht en ging verder. [...] De student dacht nu aan Wasilisa: als zij was begonnen te huilen, dan wilde dat zeggen dat alles wat in die verschrikkelijke nacht met Petrus was gebeurd, een zeker verband met haar hield... [...] dat als Wasilisa in tranen was uitgebarsten, en haar dochter in verwarring was geraakt, blijkbaar datgene dat hij juist verteld had, wat negentien eeuwen geleden gebeurd was, verband hield met het heden – met beide vrouwen en waarschijnlijk met dit verlaten dorp, met hemzelf, met alle mensen. Als de oude vrouw huilde, dan kwam dat niet omdat hij zo roerend kon vertellen, maar omdat Petrus haar na stond en omdat zij met heel haar wezen geïnteresseerd was in wat in Petrus' ziel was omgegaan. En plotseling welde blijdschap in zijn ziel op, hij bleef zelfs een ogenblik staan om op adem te komen. 'Het verleden', dacht hij, 'is met het heden verbonden door een onverbreekelijke keten van gebeurtenissen, die uit elkaar zijn voortgevoeld'. En het kwam hem voor dat hij zo-even beide uiteinden van de keten had gezien: hij had nauwelijks het ene eind aangeraakt, of het andere trilde al. En terwijl hij met het veer de rivier overstak [...] dacht hij erover dat de waarheid en de schoonheid, die het menselijk leven daar, in de Hof en op het binnenhof van de hogepriester hadden geleid, tot op deze dag ononderbroken voortduurden en blijkbaar in het menselijk leven en in het algemeen hier op aarde altijd de kern vormden; en een gevoel van jeugd, gezondheid, kracht – hij was pas tweeëntwintig jaar – en een onzegbaar zoete verwachting van geluk, van een onbekend geheimzinnig geluk, maakten zich langzamerhand van hem meester, en het leven leek hem heerlijk, wonderbaarlijk en vol verheven betekenis'.⁵³

Tsjechov heeft een verrassende intuïtie van de band die er is: 'Als de oude vrouw huilde, [...] kwam dat [...] omdat Petrus haar na stond en omdat zij met heel haar wezen geïnteresseerd was in wat in Petrus' ziel was omgegaan'.

Wij zijn hier door dezelfde ervaring van de eersten die Jezus ontmoetten. Net als zij worden wij uitgedaagd om de aard te herkennen en te erkennen van de ontmoeting die ons gebeurd is, van de aanwezigheid die in ons is binnengegaan. Ook de eersten werd deze uitdaging niet bespaard, integendeel. Hun weg toont ons de weg die ook wij vandaag moeten gaan. Gaan we daarom terug naar het moment

⁵³ A. Tsjechov, 'De student', in: *Verhalen* (vert. E.B. Jas), dl. 3, Het Spectrum: Utrecht-Antwerpen 1967, p. 133-136, p. 136.

waarop de uitdaging zodanig groot was dat ze hen dwong de diversiteit te erkennen die ze voor zich hadden.

Bij een bepaalde gelegenheid – op de dag waarop hij de broden en de vissen vermenigvuldigd had en de menigte hem koning wilde maken –, had Jezus tegenover allen dingen gezegd die aanstoot gegeven hadden en die zelfs de leerlingen niet konden begrijpen: ‘De stilte is te snijden. Jezus zelf neemt het initiatief om die te doorbreken: ‘Willen ook jullie soms weggaan?’ En dan barst Petrus uit en vat met de hem kenmerkende onstuimigheid heel hun ervaring van zekerheid in één zinsnede samen: ‘Heer, ook wij begrijpen niet wat u zegt, maar naar wie zouden wij gaan als wij u verlieten? U alleen hebt worden die het leven verklaren, die zin geven aan het leven’. [...] Zijn houding is [...] ten diepste redelijk’, want – zo vervolgt Giussani –, ‘op basis van het samenleven met de uitzonderlijkheid van Jezus’ ‘zijn’ en houdingen kon dat groepje niet anders dan zich op zijn woorden verlaten. Deden zij dat niet, dan zouden zij een evidentie hebben moeten afwijzen [net zoals wij een evidentie zouden moeten afwijzen] die overtuigender was dan die van hun eigen ogen: ‘Als ik deze mens niet meer kan geloven, dan kan ik aan niets meer geloven’. De voortdurende bevestiging van deze indruk van uitzonderlijkheid die het samenleven met Jezus met zich meebracht, leidde tot het oordeel dat het hoogst redelijk was zich aan hem toe te vertrouwen’.⁵⁴ Een oordeel zoals dat van wie, na jaren van samenleven met zijn moeder, als hij met haar een normale relatie gehad heeft, zegt: ‘Wat er ook gebeurt, ik kan boos zijn of verdrietig, ik kan van stemming wisselen, de hele wereld kan instorten, maar ik kan niet ontkennen dat mijn moeder van mij houdt’. Het samen leven brengt hem tot een oordeel dat welke stemming dan ook kan uitdagen.

‘Een oordeel vereist dat men de ervaring tegemoet treedt inclusief haar ‘duur’’.⁵⁵ We hebben deze tijd nodig om zekerheid te bereiken. Dit is het drama van het leven. Jezus behandelt ons als volwassenen: ‘Willen ook jullie soms weggaan?’ Terwijl wij dikwijls zouden willen dat Hij ons uit de moeilijkheden kwam halen, dat Hij in onze plaats zou beslissen.

‘Daarom wacht Jezus met antwoord te geven op de vraag van zijn vrienden en van zijn vijanden – ‘Wie bent u toch?’ [wat is dat ‘iets’ dat in u zit en dat ons niet lukt te definiëren?] – tot de tijd zijn leerlingen zeker had gemaakt van hun gehechtheid aan hem, en zijn vijanden hardnekkig in hun tegenstand. Met andere woorden, Jezus heeft zijn mysterie pas onthuld toen de houding van de mensen tegenover hem al definitief vaststond in een van beide richtingen: erkenning of miskennis’.⁵⁶

⁵⁴ L. Giussani, *Aan de oorsprong van de christelijke claim*, Betsaida: 's-Hertogenbosch 2018, p. 89.

⁵⁵ *Ibid.*, p. 90.

⁵⁶ *Ibid.*

Jezus wil zijn macht niet misbruiken en wil zich niet opleggen: hij wacht totdat onze vrijheid toegeeft en zich bewust aan Hem hecht. Hij weet goed dat, tenzij onze vrijheid erin betrokken wordt, de erkenning van Hem nooit echt van ons wordt. Daarom heeft Hij geen haast, wil hij de tijden niet forceren, maar laat Hij onze vrijheid de ruimte en wacht tot de erkenning van Hem in ons baan breekt.

Aangezien de rede betekent de werkelijkheid bevestigen in de totaliteit van haar factoren, kunnen we de vraag omtrent de oorsprong van de diversiteit die ons tegemoet gekomen is, niet uit de weg gaan. Als de vruchten die we zien, in termen van menselijkheid en van intensiteit van leven, zodanig zijn dat ze een discontinuïteit laten zien met alles wat ons omgeeft, dan betekent dat dat we voor een alternatief staan: ofwel deze vruchten kunnen uitputtend verklaard worden uit de speciale capaciteiten van de personen die ze ons laten zien, ofwel, daar het gaat om mensen zoals wij, broos zoals wij, die fouten maken zoals wij, onthullen ze, bewijzen ze iets anders dat hun capaciteiten te boven gaat, iets anders dat in hen aan het werk is ('Aan de vruchten kent men de boom'⁵⁷).

Wat dit 'iets anders' is, kan mijn rede niet zeggen, niet definiëren, maar – zo zegt don Giussani – 'ik kan niet anders dan toegeven dat het er is. [...] Hier binnen zit een factor, die voor dit gezelschap beslissend is, voor bepaalde resultaten van dit gezelschap, voor bepaalde resonanties in dit gezelschap, zo verrassend dat als ik niet iets anders bevestig, ik geen recht doe aan [mijn] ervaring, want de rede is de waarneembare werkelijkheid bevestigen volgens alle factoren die haar samenstellen, alle factoren'.⁵⁸

Onlangs werd ik getroffen door Mikel Azurmendi, een vriend van ons die ons twee jaar geleden ontmoet heeft. Hij is socioloog, professor in Baskenland. Hij was zo verbaasd door wat hij zag, hij is zo loyaal geweest aan de weerslag van wat hij waarnam, dat hij twee jaar lang al onze gemeenschappen in Spanje bezocht heeft, de vakanties, de 'caritativa's', de scholen, omdat hij wilde begrijpen. Het is alsof Azurmendi ons heeft teruggegeven wat wij dikwijls niet meer zien. Hij komt op de *Encuentro Madrid*, ziet binnen tien minuten hoe *anders* de mensen met elkaar omgaan, bij elkaar zijn, ziet 'bepaalde resonanties van dit gezelschap', en verklaart: 'Hier is iets aan het gebeuren'. Hij kan niet naar dit alles kijken zonder te erkennen dat daar, in die manier van bij elkaar zijn, van met elkaar omgaan, van naar elkaar kijken, van elkaar zoeken, van zich voor alles interesseren, iets anders zit, dat hem ertoe brengt te bevestigen – uitgaand van wat hem lange tijd eerder gezegd was, want hij had als jongere op het seminarie gezeten –: 'Hij is het. Enkel het goddelijke kan van dit alles de oorsprong zijn'.

⁵⁷ Vgl. L. Giussani, *Waarom de Kerk*, Betsaida: 's-Hertogenbosch 2019, p. 303v.

⁵⁸ L. Giussani, *Si può vivere così [Kan men zó leven]?*, Rizzoli: Milaan 2007, p. 272.

De verandering van het menszijn waar Mikel, zoals ieder van ons, tegenaan gelopen is, is het grootste wonder. ‘We kunnen het wonder definiëren als een gebeurtenis, dus een waarneembaar feit, door middel waarvan God de mens dwingt acht te slaan op Hem, op de waarden waaraan Hij hem deelgenoot wil maken, door middel waarvan God de mens oproept Zijn werkelijkheid op te merken. Het is dus een manier waarop Hij zijn aanwezigheid tastbaar oplegt’.⁵⁹ Het is niet iets dat één van ons zich verbeeldt en een moment later verdwijnt.

Juist tegenover het wonder – het wonder van de andere, meer vervulde menselijkheid – komt onze houding aan de oppervlakte en breekt de strijd uit tussen openheid en geslotenheid, transparantie en doofheid. In deze strijd – die het Mysterie ons niet bespaart – onthult de vrijheid haar beslissende rol in de weg van de kennis, in de ontdekking van de werkelijkheid en de betekenis ervan (‘Als het bereiken van de bestemming, van de vervulling vrij moet zijn, dan moet de vrijheid ook ‘meespelen’ in de ontdekking ervan. [...] De vrijheid heeft dus niet enkel te maken met het op weg zijn naar God als consequente manier van leven, maar reeds met het ontdekken van God’⁶⁰). In deze strijd noemen we dikwijls ‘kritische houding’ wat in werkelijkheid een houding van vooringenomenheid is (‘een verborgen begin’,⁶¹ zegt Giussani), een ‘dorheid’, die maakt dat we niet zien.

De beloning voor wie trouw deze strijd aangaat, is het herkennen van Christus’ aanwezigheid, vertrouwd te worden met Hem.

Dan is het probleem, vrienden, niet op de drempel van dit herkennen te blijven staan, maar bij de erkenning van de ‘ultieme bron’ te komen van wat we zien, waar we tegenaan gelopen zijn en wat ons samenbrengt.

‘Wij lopen het risico een zo grote genade als dit huis [als dit gezelschap] te beleven terwijl we de laatste stap veronderstellen (‘O ja, natuurlijk!’), de laatste stap toegeven, de laatste stap erkennen, die naar Christus, maar hem niet beleven [...]. Jullie kunnen je gezelschap beleven op een manier dat je vriendelijk, attent bent voor elkaar, dat je ervan geniet in zo’n omgeving te kunnen leven [...]; jullie kunnen al het positieve van dit gezelschap beleven, maar toch blijven staan, blijven stilstaan op de drempel van de erkenning van de passende beweegredenen, van de ware factor die jullie allereerst heeft samengebracht [...]. Jullie kunnen dit alles beleven zonder voor jullie zelf de ultieme bron duidelijk te maken. Het is alsof je op de drempel van de kwestie komt: ‘Ach ja, er is Christus, het is voor Christus’. Maar, te ‘zeggen: ‘we zijn samen vanwege Christus’, hoeveel existentiële ontroering, erkenning, dankbaarheid treft dat in ons aan?’⁶²

⁵⁹ L. Giussani, *Waarom de Kerk*, op. cit., p. 318.

⁶⁰ L. Giussani, *Het religieuze zintuig*, Betsaida: 's-Hertogenbosch 2017, p. 201.

⁶¹ *Ibid.*, p. 202.

⁶² L. Giussani, *Affezione e dimora*, op. cit., p. 361-362. ‘Als blinden lopen we door de wonderen heen, zonder te zien dat de kleinste bloemknop gemaakt is van duizenden Melkweggen’ (C. Bobin, *La vita grande [Het grote leven]*, Anima Mundi: Otranto (Le) 2018, p. 41).

Christus houdt zoveel van onze vrijheid dat Hij ons zelfs van Hem laat weggaan, in de verwachting dat we vrijelijk Zijn anders-zijn kunnen ontdekken. Von Balthasar beschrijft zó Gods houding jegens ons: ‘Waar een mens besluit om zichzelf, zijn eigen bekrompenheid te verlaten [...] daar groeit mijn rijk. Maar omdat de mensen dat enkel met tegenzin doen [...], moet ik met hen brede en lange wegen doorlopen, een heel leven, om hen overtuigd te maken van de waarheid’.⁶³

‘God wacht geduldig tot ik ermee wil instemmen om Hem te beminnen. God wacht als een bedelaar die rechtop staat, onbeweeglijk en zwijgend, tegenover iemand die hem misschien een stuk brood zal geven. De tijd is dit wachten. De tijd is het wachten van God die bedelt om onze liefde. De sterren, de bergen, de zee, al wat tot ons spreekt van de tijd brengt ons Gods smeekbede. Nederigheid in het wachten doet ons lijken op God’,⁶⁴ zegt Simone Weil.

Laten we denken aan Maria, wanneer de engel van haar weggaat: het is alsof de Heer het toneel verlaat om ruimte te geven aan haar vrijheid.

Laten we denken aan de verloren zoon van de parabel uit het Evangelie. Het is niet zo dat de vader onverschillig staat tegenover zijn zoon. Integendeel, juist omdat hij van hem houdt en goed weet wie het schepsel is dat hij het leven gegeven heeft, weet hij even goed dat zijn zoon de smaak van zijn kindschap enkel maar via zijn vrijheid kan ontdekken.

De katholieke Duitse filosoof Ferdinand Ulrich schrijft naar aanleiding van de parabel van de verloren zoon: ‘De vader bindt zijn zoon niet aan zich vast [...]. Hij heeft in vrijheid de ander geponeerd als anders dan hijzelf en hij heeft hem verantwoordelijk gemaakt voor het toekomstige risico van een liefdevol zichzelf worden vanuit de afgrond van zijn eigen *vrijheid*’.⁶⁵

Hoe toont de vader zijn liefde voor de vrijheid van zijn zoon? ‘Hij laat zijn zoon eenvoudigweg gaan’. De vader laat de zoon gaan, respecteert zijn vrijheid, omdat hij steunt op de zekerheid dat de zoon zich niet van hem verwijdert zonder zijn kindschap met zich mee te nemen. Ulrich vervolgt: ‘Zo trekt de vader zich zogezegd terug in de volle kalmte van zijn eigen zichzelf zijn, en hij doet dat *niet* tegen, maar *voor* de zoon. Zijn vaderlijk zich verbergen, zijn stilte, is de barmhartigheid van zijn begeleiding. *Die* zoon, die ons de parabel vertelt, is de Barmhartigheid van de vader die persoon geworden is: in de afstand zonder vader. We begrijpen de parabel enkel als we naar *Hem* luisteren in een geest van medelijden en vergeving! De vader blijft, ‘rust’ in zijn boerderij en laat zijn zoon gaan. In dit blijven, in dit *schijnbare* niets-

⁶³ H.U. von Balthasar, *Il cuore del mondo [Het hart van de wereld]*, Jaca Book: Milaan 2006, p. 119.

⁶⁴ S. Weil, *Quaderni. Volume quarto [Schriften. Vierde deel]*, Adelphi: Milaan 1993, p. 177.

⁶⁵ F. Ulrich, *Gabe und Vergebung. Ein Beitrag zur biblischen Ontologie*, Johannes: Freiburg 2006, p. 455.

doen, expliciteert hij zichzelf als vrijheid die ‘enkel middels zijn existentie’ getuigt en aanwezig is’.⁶⁶

Het is juist in deze ruimte van vrijheid, die de vader hem laat, dat de verloren zoon het anders-zijn van de vader erkent, dat accent van het ware dat hem naar huis laat terugkeren. Henri Nouwen merkt op: ‘Er heerst een verschrikkelijke leegte in dit vaderschap. Geen kracht, geen succes, geen populariteit, geen geestelijke voldoening. Maar diezelfde verschrikkelijke leegte is ook de plek [van de ware vrijheid, de plek] waar een mens ‘niets meer te verliezen heeft’, waar onvoorwaardelijke liefde en echte geestelijke kracht gevonden kunnen worden’.⁶⁷

Met zijn houding openbaart de vader zijn ware natuur van vader. De enige toegang tot de waarheid is door de vrijheid, zei het Tweede Vaticaans Concilie.⁶⁸ Christus respecteert, bemint en ondersteunt – door haar uit te dagen – onze vrijheid.

We moeten ons bewust worden van de draagwijdte van wat ons bestaan is binnengegaan, anders zullen we ertoe veroordeeld zijn te leven in de angst dat alles verdwijnt in het niets. Als Christus niet binnengaat in de plooiën van ons ik, vanwege die evidentie die ieder van ons – daar we hier zijn – heeft waargenomen, zullen we angstig zijn zoals iedereen, want ‘als Christus nu – nu! – geen aanwezigheid is, dan kan ik nu niet van mezelf houden en kan ik nu niet van jou houden. Als Christus niet verrezen is, ben ik verloren, al heb ik ook al Zijn woorden, als heb ik ook al zijn Evangelies. Met de teksten van de Evangelies zou ik mezelf in het uiterste geval ook van kant kunnen maken [zelfs dat durft Giussani te zeggen!], maar met Christus’ aanwezigheid niet [want het is niet eenvoudigweg een gebeurtenis in het verleden], met de erkende aanwezigheid van Christus niet!’.⁶⁹

Waarom is het de moeite waard deze dagen hier te zijn? Wat kan het ons opleveren? Het bewustzijn dat ons iets overkomen is wat onze angst en onzekerheid dat alles in het niets verdwijnt, kan overwinnen. We overwinnen die niet door te denken: ‘Nu probeer ik eens wat meer te doen’, we overwinnen die enkel door ons bewustzijn van wat er gebeurd is, iets wat jij niet geproduceerd hebt, wat ik niet geproduceerd heb: ‘Met eeuwige liefde heb Ik je liefgehad, Ik had medelijden met jouw nietigheid’.⁷⁰ Enkel Zijn aanwezigheid is de consistentie van ons ik.

⁶⁶ *Ibid.*, p. 452, 457-458. ‘U liet mij gaan toen ik wilde en toen ik niet wilde, en toch hebt U mij niet van u verwijderd’ (Willem van St.-Thierry, *Pregchiere meditate. Operel3 [Overwogen gebeden. Werken3]*, Città Nuova: Rome 1998, p. 214).

⁶⁷ H.J.M. Nouwen, *Eindelijk thuis. Gedachten bij Rembrandts ‘De terugkeer van de verloren zoon’*, Lannoo: Tiel 1999⁹, p. 163.

⁶⁸ Vgl. Verklaring over de godsdienstvrijheid *Dignitatis Humanae*, I, 2.

⁶⁹ L. Giussani, *Qui e ora (1984-1985)*, op. cit., p. 77.

⁷⁰ Vgl. *Jer* 31,3.

3. De noodzaak van de verificatie

‘Wie komt vanwege een intuïtie of een vaag voorgevoel van een waarde en vervolgens niet opgeroepen wordt of zich niet inzet om die te verifiëren, zal vroeg of laat weggaan’.⁷¹ Deze waarschuwing van don Giussani aan de studenten geldt ook voor ons allemaal, niemand uitgezonderd. ‘Als Christus echt het antwoord op het leven is, dan moet je dat op de een of andere manier kunnen ‘zien’. [...] Daarom zei ik tot de jongeren: ‘We moeten alle activiteiten van ons leven in de gaten houden om te kunnen zien en ervaren, begrijpen en beleven, wat voor antwoord Christus’ aanwezigheid echt is op de dringende behoeften en vereisten van onze menselijke ervaring die zich in die activiteiten uitdrukken’.⁷²

Tijdens de presentatie in de Ambrosiaanse Bibliotheek van de *Handelingen* van de Conferentie van Lugano over Giussani, merkte don Franco Manzi, studierector van Venegono, op: ‘We zouden dus kunnen zeggen dat don Giussani, terwijl hij zelf Christus volgde op de ‘weg van God’ – zoals de Handelingen van de Apostelen het christendom definieerden – enerzijds verifieerde of de ervaring van Petrus, Andreas en de andere apostelen ook voor hem werkelijk humaniserend was, en anderzijds de jongeren die hij in de trein of in de schoolbanken van het Berchet ontmoet had, uitnodigde om deze weg met hem te doorlopen. Maar don Giussani haalde het criterium voor de authenticiteit van deze ‘beweging’ van hen achter Christus aan juist uit de geloofservaringen waar de Evangelies en de rest van de Bijbel over berichten. Zo begreep hij dat als de ervaring met die reisgenoten even humaniserend was als die van Petrus, Andreas en de andere apostelen, dat dan betekende dat de verrezen Christus werkzaam aanwezig bleef in de geschiedenis, om de mensheid ook in ons tijdperk te verlossen’.⁷³

De Kerk wil geen akritische adhesies. Ik moet verifiëren of datgene wat mijn leven is binnengegaan, mij welk duister dan ook laat uitdagen, welke twijfel, welke angst, welke onzekerheid dan ook. Zoals we in de school van de gemeenschap geleerd zouden moeten hebben, houdt de Kerk ons niet voor de gek en speelt ze niet vals met ons.⁷⁴

⁷¹ L. Giussani, *Certi di alcune grandi cose [Zeker van enkele grote dingen] (1979-1981)*, Bur: Milaan 2007, p. 158.

⁷² L. Giussani, *Un avvenimento di vita, cioè una storia [Een levensgebeurtenis, dus een geschiedenis]*, red. C. Di Martino, EDIT-Il Sabato: Rome 1993, p. 341.

⁷³ F. Manzi, ‘Punto di vista di un biblista sugli *Atti* del Convegno della FTL: ‘Giussani: Il pensiero sorgivo’ [Visie van een biblist op de *Handelingen* van de Conferentie van de TFL: ‘Giussani: Een oorspronkelijk denken’]», in: *Rivista Teologica di [Theologisch Tijdschrift van] Lugano*, jaargang XXIV, 1/2019, p. 200.

⁷⁴ Vgl. L. Giussani, *Waarom de Kerk*, op. cit., p. 298-300.

Dit is de uitdaging. Begrijpen jullie dus dat de organisatie, de schaapskooi, niet voldoende is, dat het niet voldoende is comfortabele plekken te zoeken om te denken als christenen te kunnen leven. Op deze manier zouden we het niet redden. En wie jullie dit voorstelt, houdt niet van jullie. Jezus heeft zijn leerlingen niet opgesloten in een schaapskooi maar hun de methode gegeven waarmee zij de wereld konden uitdagen, door Zijn belofte te verifiëren: 'Als je met mij in relatie blijft, zul je merken dat je gaat leven op een manier die onvergelijkkelijk is met welke andere dan ook'.⁷⁵

Iemand schrijft mij:

"Wat houdt stand in de storm van de tijd?" Vaak heb ik gedacht dat deze vraag het resultaat was van een verborgen depressie, van een verschrikkelijk cynisme of hoe dan ook van een gebrek aan geloof. Maar de laatste tijd heb ik gemerkt dat dat niet zo is. Nee, het is geen vraag van gedepremerden, want deze vraag heeft zich langzaam omgevormd en is constitutief deel geworden van mijn dagelijkse relatie en dialoog met Hem, zozeer dat ik tot mijn eigen verrassing meermaals gezegd heb: 'Hoe houdt U, Christus, stand in de storm van de tijd, hoe houdt U stand in mijn huwelijk, met mijn vrienden, in de relatie met mijn opgroeiende kinderen, in de uitdagingen van het dagelijks leven, in de angsten die me bij de keel grijpen, in de dingen die ik vroeger zo leuk vond en die me nu bijna onverschillig zijn? Hoe?' Door mij steeds 'andere en onverwachte dingen' te laten vinden (dat is steeds een typisch kenmerk van Zijn gebeuren) dan wat ik zou verwachten, en die me opnieuw geboren laten worden. Er was een lange periode in mijn leven waarin Christus een soort meubelstuk was, dat ik aanriep in nijpende situaties, terwijl ik voor al het overige rustig zelf kon zorgen. Maar nu heb ik zonder al te veel schokken het heldere bewustzijn gekregen dat dit 'Los van mij kunt gij niets' geenszins overdreven is. Hoe dan ook, na tijdens de Opening van het jaar gehoord te hebben hoe don Giussani ons de 'koppigheid van een weg' toewenste, hebben mijn man en ik besloten om weer op weg te gaan, door na veel aarzelingen weer te beginnen met de geste van de caritativa. Het is een van de mooiste momenten van ons huwelijk geweest, want in dat samen opnieuw beslissen de zaak te hernemen was Hij er weer tussen ons tweeën; op mysterieuze wijze, door in te gaan op een educatief voorstel van het gezelschap dat er schijnbaar niets mee te maken had, hebben we elkaar terugge-

⁷⁵ 'Met Jezus herhaalt de Kerk dat zij als geloofwaardig erkend kan worden vanwege een overeenstemming met de elementaire behoeften van de mens in hun meest authentieke bloei. Dat is wat Jezus bedoelde met de [...] uitdrukking waarmee Hij zijn leerlingen 'het honderdvoud' op deze aarde belooft [niet in het hiernamaals]. Het is dus alsof [...] de Kerk [tegen je] zegt: 'Met mij verwerf je een ervaring van volheid van leven die je nergens anders zou vinden'. Het is op het scherp van deze belofte dat de Kerk zichzelf op de proef stelt door zich aan alle mensen als voortzetting van Christus te presenteren' (L. Giussani, *Waarom de Kerk*, op. cit., p. 298).

vonden, één op de weg zoals ons lange tijd niet gebeurd was. Wat een onverwacht cadeau! De caritativa is als een tsunami in mijn leven geweest, want het heeft ons meteen blootgelegd, het heeft onmiddellijk heel mijn gereduceerde houding tegenover het leven naar boven laten komen’.

Deze overvloed aan leven maakt dat je de waarheid van de boodschap die de Kerk je brengt kunt verifiëren, haar zichzelf voorstellen als de voortzetting van Christus in de geschiedenis. De verificatie van wat de Kerk over zichzelf zegt – ‘Ik ben het Lichaam van Christus, het gezicht van Zijn aanwezigheid hier en nu’ – is in de ervaring van een elders niet ervaarbare volheid. Zo zul je, terwijl je je met steeds grotere redelijkheid hecht aan wat de Kerk over zichzelf zegt, kunnen zeggen: ‘Christus is hier’.

Om deze zekerheid te kunnen bereiken moet de mens het accepteren binnen die plek te leven door middel waarvan het leven van de Kerk hem bereikt, want de Kerk ‘is leven en moet leven aanbieden’. Daarom besluit iemand om een weekend hier te komen, om doordesemd te worden van dit leven. Want de mens, vervolgt don Giussani, ‘kan een claim met zo’n draagwijdte niet verifiëren zonder engagement waarin heel zijn leven betrokken is’. Dus ‘de Kerk mag niet vals spelen, maar de mens [ieder van ons] ook niet’.⁷⁶

Voor deze verificatie is de tijd van cruciaal belang, zodat voor onze ogen de diversiteit van het christendom naar boven kan komen, wat werkelijk stand houdt in de storm van de tijd, van de omstandigheden, van de uitdagingen, van de teleurstelling. Laten we niet bang zijn: als we loyaal zijn aan de vereisten van ons hart, dan zijn deze zó onherleidbaar voor onszelf en voor onze manipulaties, dat ze in staat zijn welke door onszelf gefabriceerde afgod dan ook te ontmaskeren! Er is niets anders nodig dan de tijd en de vergelijking met ons hart om te zien wat waar is. Want enkel wat waar is, duurt voort in de tijd. Het ware heeft een onmiskenbaar accent – dat weten we allemaal – en duurt voort in de tijd. En waarom duurt het voort? Omdat het, zoals we aan het begin zeiden, overeenstemt met de vereisten van het hart. Alle beloften die de afgoden je doen, houden geen stand, omdat ze niet overeenstemmen met het hart, ‘zij hebben wel een mond, maar spreken niet’,⁷⁷ zeiden de profeten van Israël. De afgoden zijn niets, zijn inconsistent; na een poosje, *pffff*, verdwijnen ze.

We hebben voor onszelf en voor onze manipulaties onherleidbare instrumenten tot onze beschikking om een weg te gaan die zeker is. Het is de uitdaging die ieder met zichzelf moet aangaan.

We besluiten met een voorbeeld van de verificatie van het voorstel dat wij allen in de beweging voortdurend ontvangen en dat maakt dat we na B ervaren te hebben, niet hoeven terug te keren naar A.

⁷⁶ L. Giussani, *Waarom de Kerk*, op. cit., p. 300.

⁷⁷ Ps 115,5.

‘Ik ervaar heel concreet de definitieve overgang naar de rijpheid van het geloof. Al vierendertig jaar ben ik bij de beweging, maar in deze laatste periode is mij de genade gegeven een sprong te ervaren in het zelf-bewustzijn van mijn geloof. Ik ben de wanverhouding gaan beseffen die er bestaat tussen wat ik ontvangen heb en mijn menselijkheid. Gedurende lange tijd heb ik geleefd met de gnostische aanmatiging dat ik meende te begrijpen, en ik spande me – op pelagiaanse wijze – in om te proberen toe te passen wat ik dacht begrepen te hebben. Nu gebeurt het dat alles mij nieuw lijkt. Ik ontdek mezelf in een compleet andere houding dan die die ik had toen ik de beweging leerde kennen. Alles begint me te ontroeren. Woorden die ik oneindig vaak gelezen had en die mij een intellectuele bevrediging gaven maar mijn houding geen millimeter veranderen, ontwapenen mij nu volkomen. Ik besef nu dat ik Giussani volgde op een abstracte manier, zonder concreet mijn intelligentie en mijn hart op het spel te zetten. Ik ben begonnen te begrijpen wat affectieve intelligentie betekent, gehechtheid aan zijn persoon en bijgevolg aan zijn woorden. Giussani is niet langer iemand die buiten mijn menselijkheid staat, maar is begonnen haar van binnenuit te beoordelen. Van wat ik geleerd had en bijna uit het hoofd kende van het eerste, tweede, derde, vijfde en tiende hoofdstuk van *Het religieuze zintuig*, is de werkelijke betekenis zich beginnen te onthullen. Ik ben gefascineerd, want ik begin weer te worden als een kind, ik ontdek dat ik alles nog moet leren, maar niet zozeer om kennis te vergaren, als wel om ‘intens de werkelijkheid te kunnen beleven’.

Hoe meer we in de relatie met alle omstandigheden een persoonlijke verificatie verrichten van Christus’ vermogen om ons leven te veranderen (‘Wie mij volgt, zal het honderdvoud hier op aarde hebben’), om het opnieuw geboren te laten worden, des te redelijker wordt onze erkenning van Zijn aanwezigheid, ons ‘ja’ tegen Hem en tegen de concrete manier die Hij gekozen heeft om ons te bereiken en ons te veroveren: de beweging.

De verificatie is dus de grote weg van de verpersoonlijking van het geloof, van de rijpwording van de zekerheid van Christus’ aanwezigheid in ons leven.

HEILIGE MIS

Lezingen van de Heilige Mis: Ez 37,21-28; Jer 31,10-12b.13; Joh 11,45-56

PREEK VAN Z.H.E. MONSEIGNEUR MATTEO ZUPPI AARTSBISSCHOP-METROPOLIET VAN BOLOGNA

Deze Geestelijke oefeningen voeren ons binnen in de Goede Week van het lijden en de verrijzenis. Het zijn de dagen die licht werpen op al onze dagen. We bereiden ons voor om met ontroering de Mensenzoon te volgen in zijn liefde tot het einde toe. Zijn passie ondervraagt en oriënteert ons altijd. Want hij levert zich helemaal aan ons over en helpt ons te begrijpen waar we zijn. We zullen hem verraden uit banale arrogantie, denkend dat het tegenovergestelde van de angst de moed is en niet de liefde; we zullen kunnen wenen en opnieuw beginnen vanuit zijn woord, zoals Petrus; we zullen de lafhartigheid van de machtigen en de woede van mensen van de wet zien die hem veroordelen; we zullen walgen van onze domheid, medeplichtig aan moord, terwijl we verborgen blijven in de gemanipuleerde menigte die schreeuwt om Hem die haar redding is, te veroordelen; we zullen met Maria onder het kruis blijven staan, en zullen ervoor kiezen te groeien door zelf deze moeder te nemen die ons toevertrouwd is en door te leren haar te beschermen om steeds meer verantwoordelijke kinderen en geen verre wezen te zijn.

Door Jezus te beminnen en te volgen worden ook wij heilig: niet volmaakt, in werkelijkheid gedwongen om de schijn hoog te houden, om de achtung te meten met eerste plaatsen en groeten, maar klein – als bedelaars, zou ‘iemand’ zeggen –, enkel groot gemaakt door Jezus’ liefde. Jezus is de ontmoeting, de steeds nieuwe ontmoeting die ons met zachtheid ertoe aanzet om naar voren te rennen, vooral wanneer onze passen een beetje zwaar of een beetje lui worden, en hij vraagt ons ernstig om niet bang te zijn om bij hem te blijven, om van hem te houden en ons niet te laten gaan, ons leven en de geschenken die het bevat niet te verspillen.

De tijd is kort en vliedt snel. De paasfeesten en de gelegenheden zijn niet oneindig! We zijn arme stakkers. Wat een vreugde is het toch dat te begrijpen en het tot ons te horen zeggen, terwijl we ook leren om te lachen over onszelf (soms nemen we onszelf te serieus, zozeer dat niemand ons meer wat mag zeggen; ironie en een goed humeur helpen ons ons ik te relativiseren en de Heer niet te relativiseren, iets wat ons beslist gemakkelijker valt!). Ons herinneren dat we broos zijn is helemaal niet frustrerend, zoals de afgoderij van het ik doet geloven.

Tijdens de Veertigdagentijd zijn we ingekeerd in onszelf, zijn we niet uit onszelf gegaan. We zijn arme stakkers die de handen uitstrekken naar die ene hand die redt. Het is het prachtige beeld van de Paasposter van dit jaar. ‘Ik blijf de arme stakker die ik ben, maar met Christus ben ik zeker en rijk. [...] Het is enkel in Zijn gezelschap

schap dat iemand zichzelf bemint, enkel wie deze boodschap brengt kan genegenheid hebben voor zichzelf; liefde voor zichzelf en dus liefde voor de anderen⁷⁸, zei don Giussani. Het is helemaal niet vanzelfsprekend voor een generatie als die van ons, die de eigenliefde beleeft en theoretiseert, maar gereduceerd tot individualisme, wellicht gegarandeerd door alle rechten, maar zonder de naaste en uiteindelijk zonder liefde.

Wij zijn het volk – zoals we gehoord hebben – dat door de profeet beloofd is, een volk van nederigen en armen: ‘Ik zal hen tot één enkel volk maken, in [mijn] land’, en ook dit heiligdom. Ik geloof – voor mij is dat zeker zo, maar ik denk dat het ook voor jullie allemaal zo is – dat jullie te zien, ons zo te zien, dat juist ook fysiek samen te zijn en dit heiligdom te zien, ons helpt in de dagen van de eenzaamheid, van de moeilijkheden, om ons te herinneren dat we deel uitmaken van dit volk. Een volk waarvan we ontdekken dat het zoveel groter is dan we dachten (het is een genade!) maar dat van ons een steeds nieuwe en persoonlijke adhesie vraagt. Een volk niet van hoofdrolspelers die uiteindelijk verdeeld raken en uitgeput door hun onderlinge geschillen, maar van broeders die ertoe geroepen zijn steeds de *communio* te dienen en te verzorgen, die nooit vanzelfsprekend is en eens en voor al gerealiseerd.

Heilig zijn is ons enige protagonisme, dat ons werkelijk onszelf laat zijn en zich openbaart in de liefde voor de anderen, niet in het zich opleggen of hen gebruiken. Laten we een volk zijn dat niet de hooghartigheid van de rechtvaardigen verwerft, de negatieve hardheid van de ongeluksprofeten, dus van hen die de tekens van de genade niet weten te herkennen en die tenslotte niets anders zien dan ruïnes en problemen, omdat ze de geschiedenis niet lezen en niet geloven aan de voorzienigheid. Wat een vreugde deel uit te maken van dit volk van arme stakkers en dat al vele jaren – zoals, denk ik, voor velen van jullie het geval is – in een trouwe, aimabele vriendschap, die het goede zoekt en het helpt, verenigd met wat paus Benedictus een ‘betrouwbaar gezelschap’ noemt, deel van een karavaan die niet opgehouden heeft te wandelen en die velen van ons praktisch heel ons leven begeleid heeft.

De eenheid en de eendracht van dit volk – die altijd delicaat is, die altijd geïndiend moet worden en waarvan we ons nooit mogen bedienen – is toevertrouwd aan eenieder. Giussani werd ontroerd wanneer hij sprak over de Kerk als ‘de plek waar al deze mensen rijker worden’. Het is een beetje het tegenovergestelde van de wereld, waar enkelen rijker worden en de andere echt arm blijven. Hier ‘worden al deze mensen rijker, geven ze zich weg en verrijken ze zichzelf met de gave van de ander’. ‘De Kerk – zo vervolgde Giussani – is echt een ontroerende plek van menselijkheid, is de plek van de menselijkheid, waar het menszijn groeit, toe-

⁷⁸ L. Giussani, *Qui e ora (1984-1985)*, op. cit., p. 68.

neemt, voortdurend uitstoot wat er aan onechts binnegaat, want we zijn mensen; maar zij is menselijk, daarom zijn de mensen menselijk wanneer ze het onechte uitstoten en het zuivere beminnen. De Kerk is echt iets ontroerends'. En hij zei: 'De strijd met het nihilisme, tegen het nihilisme, is deze beleefde ontroering'.⁷⁹

In zekere zin zijn deze dagen – we hebben het gehoord in het Evangelie – een zuivering voor Pasen, om Pasen te beleven, maar ze zijn er ook een groot voorschot op. Want de Goede Week is de gunstige tijd om uit te stoten wat er in ons hart en in onze Fraterniteit onecht is – want we zijn gemaakt om te beminnen, we zijn gemaakt om heilig te zijn; en niet omdat we perfect zijn, maar omdat we bemind worden –, door te vragen te mogen uitstoten wat er aan onechts is, door vergeving te vragen en te vergeven, door ervoor te kiezen te beminnen en ons open te stellen voor zo'n grote liefde.

In een generatie als de onze, zonder banden, die daar bang voor is maar die uiteindelijk gebonden raakt aan vele afhankelijkheden, zijn we dankbaar deel te mogen uitmaken van een volk als dit, dat zijn bevrijding blijft bezingen, dat wil zeggen zijn liefde voor de Heer die ons teruggeeft aan onszelf. Wij hebben de verbazing van een ontmoeting die vernieuwd wordt, niet verloren. Integendeel. Het Pasen van het lijden en de verrijzenis (het ene bestaat niet zonder het andere, en andersom!) helpt ons om onze liefde van het begin terug te vinden, om geen lauwe en gierige administratoren te worden, regelmatig verbitterd door de onvermijdelijke teleurstellingen; het drijft ons ertoe op zoek te gaan niet naar onze vijanden, maar naar personen; het laat in ons de lust groeien om met allen te spreken en het enthousiasme om ons niet tevreden te stellen met middelmatigheid of als lauwe en ontevreden getuigen.

Aan elk van ons is een stuk van dit charisma toevertrouwd – van dit volk, zoals we gehoord hebben van de profeet; van deze belofte die door ons leven heen gaat, zoals don Carrón eerder zei; die concreet wordt, terwijl iemand dat misschien pas veel later beseft: 'Eindelijk heb ik het begrepen' –, dat we aan de wereld moeten brengen, aan velen moeten geven met de intelligentie en het geduld van vriendschap en liefde, want het is een geschenk; en een geschenk raken we kwijt als we het voor onszelf willen houden. Echt bezitten doen we enkel wat we weggeven. Dat velen het mooie, het ware, het goede mogen zien, niet in abstracte categorieën of als een verre waarheid, maar in ieder van ons, in onze concrete menselijkheid, armzalig als ze is, in de schoonheid, in de waarheid en in de goedheid van ons persoonlijke leven. Laten we daar zorg voor hebben.

Daarom hebben we geen heimwee naar het verleden: omdat Christus een aanwezigheid is die we vandaag aanvoelen als waar, als menselijke aanwezigheid die ons

⁷⁹ L. Giussani, *Il tempo e il tempio. Dio e l'uomo [De tijd en de tempel. God en de mens]*, Bur: Milaan 1995, p. 74.

bewaard heeft en die zich vernieuwt zonder verloren te gaan of minder te worden. Zijn aanwezigheid wordt de onze. Een aanwezigheid die de zonde gekend heeft, maar niet cynisch is geworden of erin berust heeft. ‘Zij zullen mijn volk zijn en ik zal hun God zijn’; deze aanwezigheid drijft ons ertoe nogmaals ‘vrolijk’ – zoals we ooit zongen⁸⁰ – op weg te gaan, de armen en de mensen tegemoet. ‘Zij zullen mijn volk zijn en ik zal hun God zijn. Ik zal met hen een verbond van vrede sluiten: een altijddurend verbond zal het zijn. Onder hen zal mijn woning zijn’, zijn heiligdom.

Ziehier, wat stand houdt in de storm van de tijd. Wat voortduurt, is de liefde die niet verslapt omdat ze heiligheid van God is, persoonlijk en van het volk, van mij en van ons. Wat voortduurt, is de geschonken liefde, de dienst aan de broeders en aan de armen (die de kleinste broeders zijn van deze Fraterniteit zelf), door ons te buigen om hun voeten te wassen. Wat voortduurt, is de *communio* die ons verenigt en die de zonde niet kan vernietigen. Wat voortduurt, is zijn liefde die antwoordt op de vraag van het Evangelie van vandaag, die uiteindelijk de vraag is van onze soms wanhopige verwachting: ‘Wat dunkt u? Zou hij niet naar het feest komen?’ Jawel, mijn en onze Heer komt, en komt alleen uit liefde. Hij komt en zijn trouw duurt voort, ook wanneer alles lijkt af te lopen. Hij komt naar het feest, geeft zijn leven om het feest klaar te maken dat niet meer eindigt.

‘Een totale positiviteit in het leven moet de geest van de christen leiden, in welke conditie hij zich ook bevindt, wat voor berouw hij ook mag hebben, wat voor onrechtvaardigheid hij op zich voelt wegen, wat voor duisternis hem ook omringt, wat voor vijandschap, wat voor dood hem ook belaagt, want God, die alle wezens gemaakt heeft, is voor het goede, God is de positieve hypothese over alles wat de mens beleeft’.⁸¹ Deze woorden van don Giussani worden ons gebed, in de zekerheid en in de vreugde datgene gevonden te hebben wat altijd voortduurt: de liefde die enkel ons welzijn wil.

Het is het Pasen dat ons met Hem laat verrijzen en dat voor altijd duurt.

VOOR DE ZEGEN

Julían Carrón. Dierbare Excellentie, ik wil u van ganser harte bedanken uit naam van mezelf en van alle aanwezigen, dat u het willen komen om voor te gaan in deze Eucharistieviering tijdens onze jaarlijkse Geestelijke oefeningen. Dank voor wat u ons gezegd hebt, Excellentie. Dank voor uw getuigenis, in deze niet eenvoudige verandering van tijdperk, van een totale en hartelijke vereenzelviging met

⁸⁰ Vgl. ‘La canzone della Bassa [Het lied van de Bassa]’, in: *Canti [Liederen]*, Società Coop. Ed. Nuovo Mondo: Milaan 2014, p. 234.

⁸¹ L. Giussani, *Alla ricerca del volto umano [Op zoek naar het gezicht van de mens]*, Geestelijke Oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding, Rimini, 3-5 mei 1996, bijlage bij *Litterae communionis – Tracce*, juli-augustus 1996, p. 12.

en navolging van paus Franciscus. Dat verlangt elk van ons te beleven, steeds meer verenigd met Christus en met zijn Kerk, naar buiten tredend om onze broeders en zusters tegemoet te gaan, vooral de armen en behoeften. Dank u wel!

Monseigneur Zuppi. Ik ben het die natuurlijk dankbaar ben voor de uitnodiging! Ze hadden me gezegd dat er maar weinig van jullie in Rimini zouden zijn... Hoe dan ook, bedankt. Ik voel sterk het geschenk dat we samen op weg zijn, het geschenk van deze *communio*, van deze Fraterniteit. Ik moet ook diegenen van jullie die in Bologna zijn bedanken, ik dank hen zeer voor hun dienstwerk en voor hun getuigenis. Maar ik geloof dat we ook een gemeenschappelijke dankzegging moeten doen aan de Heer die komt. Iemand kan denken: 'Wie weet of Hij komt'. Hij komt! En deze dagen helpen ons om ons hart te openen en om niet te zijn als degenen die paus Franciscus, met zijn ironie, aldus beschrijft: 'Die christenen die de Veertigdagentijd beleven zonder Pasen'. Deze dagen zijn werkelijk een voorbereiding om uit te stoten – zoals ik eerder zei toen ik die prachtige zin van Giussani voorlas – wat onecht is in ons, want we zijn gemaakt voor dit volk, voor dit heiligdom, en onze armoede vindt werkelijk het Pasen, de verrijzenis reeds in het samen zijn, in het samen wandelen. Daarvoor bedanken we de Heer en we vragen zijn zegen opdat Pasen ons met Hem samen mag vinden, om met Hem het kwaad het hoofd te kunnen bieden, om niet weg te vluchten, maar ook met de kracht van de liefde, die sterker is dan elke tegenspoed, ons bewust dat als we ons geven, het voor altijd duurt.

* * *

Salve Regina

Zaterdagmiddag 13 april

Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal:

Wolfgang Amadeus Mozart, Concert voor piano en orkest in D mineur n. 20, K 466

Clara Haskil, piano

Igor Markevitch – Orchestre des Concerts Lamoureux

'Spirto Gentil' n. 32, Philips

■ TWEDE OVERWEGING

Julián Carrón

***'Het wapen waarmee wij de wereld overwinnen
is geen ander dan ons geloof' (1 Joh 5,4)***

De eerste stap die we vanochtend gemaakt hebben was een 'constatering': er is 'een *ander* soort relatie tussen mensen, een respectvoller en waarder klimaat', een nieuwheid van leven die we waarnemen in velen om ons heen en die de bladzijden van *Waarom de Kerk* ons geholpen hebben te vatten. Het is één van de dingen die mij verbazen wanneer ik over de wereld reis om de gemeenschappen van de beweging te bezoeken: op de meest afgelegen plekken zijn er eenvoudige, onopvallende mensen – bijna niemand kent ze – die een fantastische ervaring beleven, die hen doet overstromen van dankbaarheid; in de meest verschillende situaties, oneindig dramatischer dan wij ons kunnen voorstellen, beginnen velen een nieuwheid te ervaren, een bloei en een intensiever leven, een *andere* manier om de omstandigheden, inclusief de moeilijkheden, het hoofd te bieden.

Dit is overal en voor iedereen mogelijk. Dat maakt dat ik telkens weer met open mond sta. Luister naar wat Aljona uit Karaganda over zichzelf vertelt:

'Ik heb de beweging ontmoet in 1997, toen don Edoardo op onze school kwam om tijdens de geschiedenisles te vertellen over Italië. Er is een vriendschap ontstaan, hij kwam bij ons eten, hij trof ons erg en na een tijdje nodigde hij ons uit voor de vakantie. Wij hadden nog nooit zoiets gezien, het veroverde ons. We zijn begonnen naar de schola te gaan, we hebben nieuwe vrienden ontmoet, zijn naar de vakanties blijven komen. Daarna heb ik me ingeschreven aan de universiteit en na twee jaar werd ik in beslag genomen door het studentenleven en heb ik de gemeenschap verlaten, omdat [let op deze passage] ik meende dat ik in mijn leven het geloof reeds ontvangen had, en dus ook alleen naar de kerk kon gaan. Mij leek dat de gemeenschap had opgehouden mij te helpen. Ik ben getrouwd, heb twee dochters gekregen. Toen mijn tweede dochter geboren werd, werd bij de oudste een bijzondere ziekte ontdekt. Natuurlijk is dat voor mij een grote beproeving geweest. Ik begon weer een zin te zoeken, ik voelde een

enorm gemis in de relaties met mijn man, in de relaties met mijn kinderen, en het leek me alsof mijn leven een doodlopende straat was geworden, voortdurend miste ik iets. Zeven jaar later moest mijn jongste dochter naar school. Buiten de school ontmoette ik een voormalige lerares van me, die samen met mij de beweging ontmoet had. Tijdens ons gesprek vroeg ik haar: 'Er is nog steeds de schola en heel de rest?', misschien met een hoop voor mezelf. Zij antwoordde me: 'Zeker! Wij zijn er'. Toen keek ze me aan en vroeg me hoe het met me ging. Toen ik haar vertelde over mijn oudste dochter, zei ze me: 'Van zo'n kind moet je veel houden. Kom met ons mee naar de vakantie'. Op die vakantie zag ik de personen terug die ik vele jaren eerder ontmoet had, ik zag hoe ze leefden, hun ogen waren vol, straalden van vreugde, de gezinnen waren gelukkig met hun leven. Ik begreep dat ik zo gesloten was dat mijn leven een wedloop was [die helemaal steunde] op mezelf, zonder zin. Ik voelde dat mijn hart zich opnieuw vulde met enthousiasme. Vijf jaar zijn voorbijgegaan en ik voel nog steeds dat dit de enige plek is waar ik echt leef, waar ik mezelf ben, waar ik van mijn dochter kan houden zoals ik altijd gewild zou hebben, waar ik van mijn man kan houden zoals hij is. En niets anders is in staat antwoord te geven op mijn vragen, alleen Christus. De school van de gemeenschap en de caritativa is wat mij aan mezelf teruggeeft'.

Wat heeft deze andere manier van leven mogelijk gemaakt? Wat het mogelijk gemaakt heeft – ik antwoord door de meest onmiddellijk evidente factor aan te wijzen – is haar engagement met het voorstel van de beweging, dus van de Kerk zoals deze ons overtuigend bereikt heeft; het is haar trouw geweest aan dit voorstel. Wie geaccepteerd heeft zich te engageren met het leven dat de Kerk ons via de beweging voorstelt, heeft een nieuwhed ervaren die we kunnen constateren en die zich meedeelt, waarvan we veel tekens zien. Niets is mechanisch in het leven, des te minder in het christendom. Daarom kunnen er in dezelfde gemeenschap mensen zijn die het voorstel serieus nemen, die er trouw aan zijn, en mensen die onverschillig blijven.

Maar dit vernieuwt de vraag die de titel is van onze Geestelijke oefeningen: wat houdt stand in de storm van de tijd? Want hoe evidentier de ervaren volheid van leven en nieuwhed, des te acuter wordt de vraag: hoe kan deze verandering blijven voortduren?

1. Het probleem van het voortduren

Hoe kan deze blik, die we af en toe in onszelf aantreffen en ons laat opspringen van vreugde, van ons worden? Hoe wordt deze schoonheid van mij? En hoe kan datgene wat ik ervaar wanneer ik me laat doorsedemen door de christelijke gemeenschap, alle, maar dan ook alle aspecten van mijn leven bereiken?

We hebben een groot voordeel: don Giussani is reeds jaren geleden met deze zelfde vraag bezig geweest ('Wat duurt voort?'), tijdens een bepaalde fase van de ervaring van de studenten, en dus kunnen we stap voor stap door hem begeleid

worden om antwoord te geven op heel de dringende behoefte die we in deze dagen zijn gaan voelen. Er is maar één weg, zegt don Giussani, een enkele weg: aangezien het de trouw aan het voorstel geweest is dat die verandering bewerkstelligd heeft, moeten we trouw zijn, ‘trouw blijven!’⁸²

Maar hier begint onze moeilijkheid, want ook in ons komt het moralisme naar boven dat de denkwijze waarin wij ondergedompeld zijn, kenmerkt. Want er is een manier om dit trouw zijn op te vatten – en dat is die van de meerderheid van de personen – waarvoor, zo waarschuwt don Giussani ons, ‘deze trouw helemaal overgelaten wordt aan jullie ethische vermogen’. We worden bekoord door een moralistische en voluntaristische interpretatie van de trouw. We neigen ertoe alles te lezen in termen van ‘in staat zijn’. Alsof we zeiden: we hebben een bepaalde nieuwigheid van leven verrast, we hebben een onverwachte verandering ervaren, nu moeten we ons inzetten om deze te laten voortduren, om ze te verlengen en in alles te verwezenlijken. Don Giussani zegt dan: ‘Denk je in hoe vervelend het is om een voortdurende herhaling te zien opdoemen, te wijten aan voortdurend tegen elkaar te moeten zeggen: ‘We moeten de relaties tussen ons veranderen, we moeten elkaar tijdens deze vakantie met respect behandelen, we moeten als broeders van elkaar houden, we moeten oprecht vrienden zijn, we moeten de orde respecteren...’ We moeten!’ Bijgevolg wordt ‘hoe verder te gaan’ dan begrepen als ‘een verschijnsel van inspanning van jullie wil’,⁸³ alsof het voldoende zou zijn een oproep voortdurend te herhalen om te voorkomen dat een geest vervalt, om steeds het moreel van de troepen hoog te houden, alsof wij, met onze aansporingen, zouden kunnen voortbrengen wat we verlangen.

‘Maar ik geloof – vervolgt Giussani – dat het geen puur ongeluksprofeteren is, dat het niet pessimistisch is met het voortgaan van de tijd, tegenover de herhaling van de oproep, een zekere degradatie van jullie aandacht te voorzien, een zeker verminderd enthousiasme, want enthousiasme heb je alleen voor het nieuwe’.⁸⁴ En het nieuwe is het ware, het goddelijke dat zich manifesteert en ons zijn aantrekt en mobiliseert.

Het voortduren van de verandering kan niet voortkomen uit onze wil, want we weten allemaal al van meet af aan dat onze inspanning geen stand houdt. ‘Uiteindelijk kan deze wil van ons, deze inzet van ons, deze ethiciteit van ons alleen maar heel broos blijven’.⁸⁵ Vooral in een maatschappij die precies het tegenovergestelde zegt van wat wij elkaar voorstellen en proberen te beleven.

Het is onmogelijk het voor onszelf te verbergen: ‘Deze aangeboren, structurele broosheid van ons, laat ons worden als herfstbladeren in de wind, dat wil zeggen

⁸² L. Giussani, *Qui e ora [Hier en nu] (1984-1985)*, op. cit., p. 55.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ *Ibid.*, p. 56.

⁸⁵ *Ibid.*

laat ons gemakkelijk het slachtoffer worden van de macht, van de seculiere, sociale, burgerlijke macht. Probeer je maar in te denken voortdurend het hoofd te moeten bieden aan de mentaliteit die ons omringt, aan de mentaliteit die de wegen en de paden voor je universitaire carrière bepaalt, voor je werk, de mentaliteit van jullie huis over wat er gedaan moet worden, de mentaliteit van iedereen! Die het hoofd te moeten bieden! Niet alleen de seculiere macht, maar ook de kerkelijke macht: als onze ervaring geboycot wordt of zou worden, gecontrasteerd, bestreden, in de werkelijkheid van de Kerk, dan zouden onze communicatieve energie en de energie van onze adhesie zich verdunnen, zou alles steeds beperkter worden, en al te gemakkelijk kunnen we voorzien dat we niet in staat zullen zijn om effectief weerstand te bieden. Maar een ervaring wordt geschiedenis wanneer zij niet tegengehouden kan worden door de macht'.⁸⁶ Vandaag is dit voor ons allemaal nog evidentier dan het enkele decennia geleden was.

De uitnodiging tot trouw is dus geen 'uitnodiging die onmiddellijk bepaald wordt door de hoop op jullie wilsinspanning, ze is niet gebaseerd op jullie ethiciteit'.⁸⁷

Welnu, als ze dus niet afhangt van onze wilsinspanning, waar is onze trouw dan wel op gebaseerd? Om daarop te antwoorden, moeten we ons allereerst afvragen: hoe is het christendom geschiedenis geworden? Want in het antwoord op deze vraag ligt heel zijn nieuwigheid besloten, zijn uitzonderlijkheid – waarvan het noodzakelijk is dat wij ons steeds bewuster worden –, die het fundament is van de trouw.

2. 'Christus' pretentie van gelijktijdigheid met de geschiedenis'

Wat heeft het mogelijk gemaakt dat het door de leerlingen beleefde begin in de tijd voortduurde? Is het christendom doorgedaan in de geschiedenis, geschiedenis geworden door de wilskracht van de eersten? Waren zij zo goed dat zij het voortduren van het begin konden verzekeren? Ook zij zijn in het nauw gedreven door het instorten van alles, op zeker moment zelfs van Degene die in hen zoveel enthousiasme opgewekt had. Inderdaad keren na Zijn dood twee leerlingen naar huis terug terwijl ze zeggen: 'Wij hoopten dat eindelijk diegene gekomen was die de belofte die we kregen toen we hem ontmoetten, kon vervullen, die belofte die klopte met de verwachting van ons hart; maar nu is alles afgelopen'.⁸⁸ En wanneer enkele vrouwen naar de apostelen rennen om hun de verrijzenis te verkondigen, denken sommigen: 'São loucas' – zoals het lied gaat –,⁸⁹ ze zijn dwaas, zozeer dat de twee Emmaüsgangers teleurgesteld huiswaarts keerden.

⁸⁶ *Ibid.*, p. 56-57.

⁸⁷ *Ibid.*, p. 58.

⁸⁸ Vgl. *Luc* 24,13-35.

⁸⁹ *Barco Negro [Zwarte boot]*, muziek: Caco Velho en Piratini, tekst: D. Mourão-Ferreira.

Maar als het dus geen inspanning van hen was – en dit te beseffen is reeds bevrijdend – noch een organisatorische poging, wat heeft dan het voortduren van het aanvankelijke verschijnsel mogelijk gemaakt? Hoe te verklaren dat het doorgegaan is?

Dat is de vraag die opkomt bij de historici en bij ieder die nadert tot de Evangelie-lieverhalen. Als we de teksten van de Evangelies lezen, die niets verzwegen hebben van de verbijstering van de apostelen, dan staan we tegenover deze paradox: al de Zijnen hebben hem verlaten en zijn gevlucht, maar enkele dagen later vinden we ze terug, bij elkaar, enthousiast, tot alles bereid; dit kunnen de historici gewoon niet verklaren. En toch moet een dergelijke verandering een verklaring hebben! Dus nemen ze hun toevlucht tot hetzelfde woord dat wij in deze dagen gebruikt hebben: er moet 'iets' gebeurd zijn, waardoor verloren, teleurgestelde personen, die sceptisch huiswaarts keerden omdat de belofte niet vervuld was, opnieuw samenkwamen, enthousiast, bereid tot wat dan ook, overstromend van energie.

Zelfs Strauss, de rationalistische geschiedkundige, die de historiciteit van de verrijzenis ontkent, is, om de wending die er in de leerlingen heeft plaatsgevonden te verklaren, gedwongen toe te geven dat er noodzakelijkerwijze 'iets' gebeurd moet zijn: want een door de leerlingen verzonnen leugen kan niet afdoende verklaren wat er in zo korte tijd in hen gebeurd was. 'Zo'n door de Apostelen verzonnen leugen zou niet de moed hebben kunnen ingeven om zo volhardend en te midden van de grootste gevaren Jezus' verrijzenis te verkondigen. Terecht benadrukken de apologeten ook vandaag nog dat de buitengewone revolutie die zich in de geest van de Apostelen voltrokken heeft, van de diepste ontmoediging, van het verlies van elke hoop op het moment van Jezus' dood, tot het geloof en het enthousiasme waarmee ze Hem op het volgende Pinksterfeest als Messias verkondigden, dat zo'n revolutie niet verklaard zou kunnen worden als er in de tussentijd [dat wil zeggen nauwelijks enkele weken na Zijn kruisiging] niet iets uitzonderlijk troostends gebeurd was, en in het bijzonder iets wat hen overtuigd had van de verrijzenis van de gekruisigde Jezus'.⁹⁰

Het christendom is geschiedenis geworden, een geschiedenis die tot hier gekomen is, tot bij mij, tot bij jou, vanwege datgene wat enkele dagen na de kruisiging gebeurd is. Wat heeft gemaakt dat het geschiedenis kon worden? Het feit dat het goddelijke zich met een nog grotere kracht gemanifesteerd heeft: de enige reden die die wending en het voortduren in de tijd mogelijk gemaakt heeft, is dus het feit geweest dat ze Hem levend gezien hebben. "Christus is verrezen" betekent dat Christus de macht heeft over de tijd, Heer is van de tijd, de tijd overwint'.⁹¹

⁹⁰ D.F. Strauss, *La vita di Gesù o Esame critico della sua storia* [Het leven van Jezus of Kritisch onderzoek naar zijn geschiedenis], La Vita Felice: Milaan 2014, p. 1395-1396.

⁹¹ L. Giussani, *Qui e ora (1984-1985)*, op. cit., p. 63.

Christus is nu aanwezig! Dat is het uitzonderlijke van het christendom, waardoor Christus een andere aanwezigheid is dan welke andere figuur van het pantheon van de religies dan ook: 'Het uitzonderlijke is Christus' pretentie van gelijktijdigheid met de geschiedenis'.⁹² Een gelijktijdigheid die geen macht van deze wereld heeft kunnen tegenhouden, zozeer dat ze tot bij ons gekomen is. Zij zal nooit geblokkeerd worden, nooit, door geen enkele macht.

Dus is de trouw, trouw aan de verrezen Christus. Wat het voortduren mogelijk maakt, wat stand houdt in de storm van de tijd, zijn niet wij met onze capaciteiten, maar is die nieuwheid – Zijn eigen aanwezigheid, het opnieuw gebeuren van Zijn aanwezigheid nu, een Aanwezigheid nu – die ons leven binnengegaan is, die we voortdurend opnieuw hebben zien verschijnen, die we niet meer van ons kunnen losrukken; ik kan haar niet meer van me losrukken, ik kan haar niet losrukken uit mijn geschiedenis; ik kan weggaan, maar ook dan neem ik haar met me mee. Dat 'iets' waarvan historici à la Strauss toegeven dat het er moet zijn geweest – als erkennen ze het niet en accepteren ze het nog minder – is niets anders dan het feit van de verrezen Christus. De trouw waarover we spreken is trouw aan dit gebeurde feit.

'Die ervaring van volheid die die eerste leerlingen gehad hebben, zou in de verte kunnen zijn achtergebleven, melancholisch en nostalgisch [...] aangevoeld op dezelfde manier als andere ervaringen in andere contexten, op andere momenten van de geschiedenis. Maar het uitzonderlijke [...], zoals Eliot zegt in de *Four Quartets*, de intersectie van het tijdloze met de tijd, is daar waar de geprovoceerde verandering voortduurt, duurzaam is, duur wordt ('duur' betekent een andere werkelijkheid, een andere manier van de werkelijkheid, want de duur is de consistentie van het zijn, een ander zijn), dat wil zeggen geschiedenis wordt. Het uitzonderlijke is dat de verandering voortduurt, geschiedenis wordt'.⁹³

Het voortduren van de verandering – dat het begin geschiedenis wordt – impliceert wel mijn trouw, maar wordt gegeven, wordt voortgebracht door iets wat ik niet ben, dat wil zeggen door een Aanwezigheid die de geschiedenis beheerst, die tijd en ruimte overwonnen heeft en hier is, hier en nu. 'Hij is hier. / Hij is hier als op de eerste dag',⁹⁴ zei Péguy. Het gebeurt nu. Er is 'iets wat eerder komt' dan mijn trouw en dat mijn trouw vraagt en ondersteunt: het is Zijn gebeuren nu.

'Een jaar geleden bevond ik me in een moment van grote beproeving, ik maakte het slecht, maar ik probeerde een draadje van verbondenheid te houden met een heel paar vrienden die niet in elkaar zakten, die niet bang waren. Op een dag ging ik een van hen opzoeken en was ik er heel slecht aan toe. Hij zei me een zin: 'Onze

⁹² *Ibid.*, p. 64.

⁹³ *Ibid.*, p. 60.

⁹⁴ Ch. Péguy, 'Il mistero della carità di Giovanna d'Arco [Het mysterie van de caritas van Jeanne d'Arc]', in Id., *I misteri [De mysteries]*, Jaca Book: Milaan 1997, p. 56.

vriendschap is heilig omdat ze vragen opent waar enkel een Ander op antwoordt'. Enkele weken later ging ik eten bij een andere vriendin, die, terwijl ik huilde, me aankeek en me op de vrouw af vroeg: 'Wie ben jij?' Op dat moment zei ik tegen mezelf: het antwoord op mijzelf zijn geen woorden, geen christelijke verklaringen, maar Zijn aanwezigheid. Niets minder! Het antwoord is Hij, die in de ontmoeting mijn hart voor altijd met Zijn schoonheid verwond heeft. In de plooiën van mijn leven, dat een geschiedenis is binnen de Geschiedenis, zie ik dat het enige wat standhoudt Gods trouw is, Zijn op mij blijven wachten, Zijn blijvende verlangen naar mij, Zijn voortdurend mij zoeken: Zijn reeds daar zijn!' Christus komt ons tegemoet door middel van vrienden die niet in elkaar zakken, die niet bang zijn.

Wat is dus het dodelijke gevaar dat we in deze jaren dikwijls hebben zien opdoemen? Christus – de gebeurtenis van Zijn aanwezigheid, de ontmoeting met Hem – te verbannen naar het verleden en te leven in de herinnering, in de nostalgie naar het begin (de aartsbisschop van Milaan heeft het ons onlangs gezegd in zijn preek op de sterfdag van don Giussani)⁹⁵, in de poging – en in de aanmatiging – om zelf de gevolgen van de ontmoeting te ontwikkelen. Het is de poging van Kant. Christus wordt zo een 'niet-aanwezigheid', een aanwezigheid in het verleden, een premisse die achter ons ligt, een inspiratie voor onze inzet en onze projecten. Dit is niet alleen de protestantse houding, let op: het kan ook onze houding zijn tegenover die beslissende ontmoeting met de werkelijkheid van de beweging die het leven van ons allen die hier zijn, getekend heeft.

'Er is een gevaar', zegt Giussani, 'en we hebben het meegemaakt: hoe velen zijn erin getuimeld!' Welk gevaar? 'Zoals de mensheid altijd een beetje gedacht heeft aan het begin van de mensentijd als aan een gouden eeuw, aan het aardse paradijs, zo hebben veel mensen gedacht aan het begin van onze beweging of aan het begin van hun deelname aan de beweging als aan een soort gouden eeuw, als een soort wonderbaarlijke fascinatie die echter door de tijd van haar aantrekking beroofd wordt: [...] het protestantisme heeft deze blik op de figuur van Christus tot systeem verheven. Dat 'was' het moment. En waarom gebeurde het? Het gebeurde opdat de mens van alle tijden, in de herinnering aan dat moment, reden tot hoop voor de toekomst zou kunnen hebben, voor het hiernamaals, voor zijn bestemming, terwijl hij door dit leven gaat dat zo vol teleurstellingen zit in alle betekenissen, en vooral morele teleurstelling, over zichzelf!'⁹⁶

Paus Franciscus heeft dit recentelijk beschreven in zijn Apostolische exhortatie *Christus vivit*: 'We lopen het risico Jezus Christus enkel op te vatten als een goed

⁹⁵ Vgl. M. Delpini, 'Dimorare in Cristo [Verblijven in Christus]', Preek op de sterfdag van don Giussani en de verjaardag van de pauselijke erkenning van de Fraterniteit, 11 februari 2019, chiesadimilano.it.

⁹⁶ L. Giussani, *Qui e ora (1984-1985)*, op. cit., p. 60-61.

voorbeeld uit het verleden, als een herinnering, als iemand die ons tweeduizend jaar geleden gered heeft. Dit zou nergens toe dienen, het zou niets in ons veranderen, het zou ons niet bevrijden'.⁹⁷

'Daarom', vervolgt Giussani, 'benadrukte ik dat het uitzonderlijke zit in het feit dat de verandering voortduurt, dat zij duur wordt, dat ze geschiedenis wordt, dat dat feit geschiedenis wordt, permanent is, en dat na tweeduizend jaar die eerste Poster [dus de verkondiging dat God mens geworden is, een menselijke aanwezigheid in de geschiedenis geworden is] nog steeds waar is, in de zin van ervaren, vernieuwd, nieuw gemaakt, beleefd wordt, en over honderdduizend jaar, als de wereld er dan nog zou zijn, er nog zal zijn. Het goddelijke is de overwinning op de tijd, maar niet over de tijd in eschatologische zin (zie het protestantisme: Gods overwinning aan het eind der tijden, Gods overwinning aan het eind van jouw leven, die je oordeelt na je dood); het is Gods overwinning in de tijd, over de tijd, binnen de tijd'.⁹⁸

De echte uitdaging is of wat begonnen is, kan voortduren, van ons kan worden, dus of de verrezen Christus in staat is een nieuw schepsel voort te brengen, een getuige, in wie men kan zien dat de relatie met Zijn aanwezigheid niet uitgesteld wordt tot het hiernamaals, tot na de dood, maar nu is, omdat we Zijn aanwezigheid nu kunnen aanraken.

Welnu, het voortduren van de nieuweid wordt niet verzekerd door de 'kop-pigheid van een coherentie van ons', wordt niet gegeven door een wilskracht, door een 'onverstoorbare continuïteit van oproep',⁹⁹ door de intelligentie van onze pogingen. Nee! 'Het uitzonderlijke, datgene waardoor de verandering geschiedenis wordt, duur wordt, voortduurt [...], wordt gegeven door iets objectiefs dat er al is. Het is duidelijk: het voortduren van mijn verandering, van jouw verandering, wordt ofwel gegeven door iets wat in jou is ofwel door iets objectiefs dat er al is; ofwel het hangt af van jouw wil ofwel het hangt af van iets objectiefs dat er al is – er al is! –, van een werkelijkheid die de werkelijkheid in beweging beheerst. Dit is de boodschap van de tweede Poster: Christus is verrezen, God heeft die mens de geschiedenis in handen gegeven!'¹⁰⁰

⁹⁷ Franciscus, Post-synodale apostolische exhortatie aan de Jongeren en aan heel het Volk van God *Christus vivit*, 124.

⁹⁸ L. Giussani, *Qui e ora (1984-1985)*, op. cit., p. 61.

⁹⁹ *Ibid.*, p. 57.

¹⁰⁰ *Ibid.*, p. 62-63. 'Voor mij is het voldoende als Jezus in leven is. Als Hij leeft, leef ik; want mijn ziel hangt aan de zijne; meer nog, Hij is mijn leven, datgene wat ik nodig heb. Want wat kan mij ontbreken als Jezus leeft? Als zou mij ook alles ontnomen worden, dat zou voor mij geen enkel belang hebben, zolang Jezus in leven is' (Guerrico d'Igny, 'I Sermone per la Resurrezione del Signore [1ste Preek voor de Verrijzenis van de Heer]', in: Scuola Cisterciense [Cisterciënser School], *Pensieri d'amore [Liefdesgedachten]*, Piemme: Casale Monferrato (Al) 2000, p. 257).

We kunnen het opnieuw zeggen met de woorden van paus Franciscus: ‘Degene die ons vult met zijn genade, Degene die ons bevrijdt, Degene die ons omvormt, Degene die ons geneest en ons troost, is iemand die leeft. Het is de verrezen Christus’.¹⁰¹

Tolstoj schrijft: ‘Christus stierf lange tijd geleden, en zijn vleeselijke bestaan was kort, en wij hebben geen helder beeld van Zijn vleeselijke persoon, maar de kracht van Zijn leven van liefde en van rede, Zijn relatie met de wereld [...] werkt tot op heden in op miljoenen mensen, die Zijn relatie met de wereld in zich opnemen en ervan leven. En wat is Hij, dat Hij zo kan handelen? Wat is dat, dat eerst verbonden was met het vleeselijke bestaan van Christus, en dat nu de voortdoring en de voortzetting vormt van dit zelfde leven van Hem? Wij zeggen dat dit niet het leven van Christus is, en dat dit echter de consequenties ervan zijn. En wanneer we deze woorden gezegd hebben die geen enkele zin hebben, lijkt het ons dat we helderder en preciezer spreken dan wie volhoudt dat deze kracht Christus zelf is, die leeft’.¹⁰²

Dat Christus verrezen is, betekent dat Christus aanwezig is, dat Hij hier is, zoals op de eerste dag. ‘Er is een werkelijkheid binnen de wereld, er is een werkelijkheid die ons vlees en onze beenderen geraakt heeft met het Doopsel, er is een werkelijkheid die zich hoorbaar en zichtbaar maakt door middel van ons gezelschap [...], er is een werkelijkheid die doordringt in de tijd en een stroom creëert, een volk dat geen einde zal hebben, waartoe alle mensen geroepen zijn, er is een werkelijkheid die God is die mens werd. Wat alle dingen gemaakt heeft, heeft zich vereenzelvigd met de vergankelijkheid van een vlees. Datgene waarvoor de mens gemaakt is, is deze Mens die onder ons is’.¹⁰³

In 1984 ging Giussani met zijn gedachten terug naar het begin van onze geschiedenis en zei: ‘De aanvankelijke fascinatie van de beweging bestond juist daarin. Vanaf de eerste dag dat we gesproken hebben, was de boodschap die gegeven werd de overwinning van Christus over de wereld, de overwinning van Christus over de geschiedenis: ‘Jezus Christus is het centrum van de kosmos en van de geschiedenis’’.¹⁰⁴

Christus is gelijktijdig met de geschiedenis – Hij maakt zich hoorbaar en tastbaar door middel van het gezelschap van de Kerk, door middel van de tijdelijkheid van een vlees – en daarom moet Hij nu beleefd worden: door mij, door jou, door ons, Hij ‘moet beleefd worden in zijn opnieuw gebeuren, en alle krachten van de macht, van welke aard ook, burgerlijk of kerkelijk, zullen deze gelijktijdigheid nooit kunnen

¹⁰¹ Franciscus, Post-synodale apostolische exhortatie aan de Jongeren en aan heel het Volk van God *Christus vivit*, 124.

¹⁰² L. Tolstoj, *Sulla vita*, op. cit., p. 198.

¹⁰³ L. Giussani, *La verità nasce dalla carne [De waarheid wordt geboren uit het vlees]*, Bur: Milaan 2019, p. 115.

¹⁰⁴ L. Giussani, *Qui e ora (1984-1985)*, op. cit., p. 64.

tegenhouden, nooit!’ Don Giussani voegt een opmerking toe die ook geldt voor ons, die zo vaak willen tellen met hoeveel we zijn, vanwege onze existentiële onzekerheid: ‘We weten niet of het er, aan het eind van de wereld, twaalf zullen zijn, zoals Solovjov veronderstelde en zich voorstelde, of twaalf miljard; dat is niet van belang, daar gaat het niet om. Waar het om gaat is dat deze gelijktijdigheid van Christus met de geschiedenis nooit opgeheven en geblokkeerd zal worden, nooit [...]. Wat dus nodig is, is dat onze trouw ervaring is van wat Christus is op de eerste Poster: het is de trouw aan dit gebeurde feit. De trouw is dus de ervaring van de verandering als duur in de geschiedenis, de ervaring van de verandering, gerealiseerd [...] door een werkelijkheid die er al is: het is trouw aan dat iets wat er al is¹⁰⁵ en dat mij nu verandert, door in mij een nieuw schepsel voort te brengen dat blijft in de tijd.

Luisteren we naar een documentatie van trouw aan dit iets wat er al is:

‘Ik besef dat er maar d t hoeft te gebeuren (een ziekte, een onvoorzichtige beslissing, een bedrijfsongelukje) om met de rug tegen de muur te worden gezet en mijn greep te verliezen op wat ik dacht onder controle te hebben. Het is al een paar keer gebeurd. Het kan weer gebeuren. Om te antwoorden op jouw vraag kan ik alleen een persoonlijke ervaring oproepen. Wat heeft mij geholpen om uit datgene te raken wat letterlijk een gevangenis leek, waarvan de tralies gevormd werden door de inconsistentie van mijn handelingen en gedachten? De wervelstorm waarin ik mij bevond, heeft me niet verhinderd me vast te klemmen aan de gestes die de vrienden van de Fraterniteit me bleven voorstellen. Eenvoudige, discrete gestes, maar voorgesteld met een onuitputtelijke trouw. Ik ging naar de scholabijeenkomsten, met mijn hoofd ergens anders, maar ik ging. Ik volgde de geste van een georganiseerde caritativa met een ontwapenende eenvoud. Ik keek en ik luisterde. Vanuit mijn ‘gevangenis’ keek ik naar de gezichten en luisterde ik naar de liederen met een aandacht die ik nooit eerder gehad had. Ik herhaalde de woorden en verbaasde me over hoe ze tot mij gericht leken: ‘Wees niet bang’, ‘Gij zijt een trouwe God’, ‘Van ieder zal hij de schoenen uitdoen’, enzovoorts. Ik ben bijna bang om het te zeggen, maar mijn leven werd weer leven door middel van die eenvoudige en trouwe aanwezigheid die opgeroepen werd door gestes die ik duizenden keren gezien had en liederen die ik duizenden keren gezongen had. Wat werd er opgeroepen, als het geen aanwezige Aanwezigheid was? Een ‘U’ dat mijn gedachten kent, dat in mij leeft’.

3. ‘Het wapen waarmee wij de wereld overwinnen is geen ander dan ons geloof’

Maar ‘de ervaring van de verandering als duur in de geschiedenis’, zoals don Giussani ons geholpen heeft ernaar te kijken, stelt ons beeld van verandering ter discussie. ‘Het

¹⁰⁵ *Ibid.*, p. 64-65.

probleem is een psychologisch beeld van verandering te overstijgen'. Kijk eens met wat een fijngevoeligheid Giussani het aanduidt: 'Een psychologische opvatting van verandering is wanneer iemand zegt: 'Ja, ik moet veranderen... ik moet hem of haar leren beminnen en niet instrumentaliseren...' [...]; maar vervolgens blijft hij berustend in de gemeenschap of raakt hij teleurgesteld omdat hij niet verandert'. Waarom raken we dikwijls teleurgesteld? Omdat we onze verandering identificeren met iets wat wij meten. 'Hoevelen, hoevelen onder ons hebben daar niet een tegenwerping van gemaakt: dat de belofte niet gehouden werd, dat er niets veranderde! Hoe dikwijls heb ik me dat horen zeggen: 'Er verandert niets!' Het is een psychologische opvatting van verandering, dat wil zeggen een verandering die jij opmerkt met je bewustzijn, die jij meet met jouw waarneming, met de waarneming van jouw bewustzijn: ik had een opvliegend temperament en nu ben ik nog steeds opvliegend; ik had kleptomane neigingen en nu merk ik dat ik dat ding van m'n makker in m'n zak gestopt heb; ik heb de universiteit afgemaakt, ben gaan werken [...] en ik weet niet wat ik moet doen, alles is zoals van tevoren, niets beweegt zich, of het beweegt zich niet zoals ik het me voorgesteld had'.¹⁰⁶ Kortom, we vatten onze verandering op volgens het beeld dat we om ons heen inademen, dat wij zelf scheppen, dus als toename van onze vermogens, verbetering van onze *performance*.

Maar als je het niet kunt meten, waarin bestaat dan de verandering? Is die enkel virtueel? Wat is de echte verandering?

'De ervaring van de verandering wordt allereerst bepaald door het herkennen van Christus als overwinnaar van de geschiedenis. En dat is het geloof.¹⁰⁷ Het punt – het punt! – is de zekerheid dat onder ons de overwinning op de geschiedenis bestaat. Sint-Paulus zegt: 'Als Christus niet verrezen zou zijn, zou ons geloof tevergeefs zijn, zouden we de ongelukkigsten onder de mensen zijn'.¹⁰⁸

Dus, de ware verandering, de verandering die je elke ochtend laat wakker worden met hoop, welke situatie je ook het hoofd moet bieden, door welke moeilijk-

¹⁰⁶ *Ibid.*, p. 65, 62.

¹⁰⁷ 'De eerste opdracht van de christenen is te getuigen van de Verrijzenis. Ook zij zijn rebellen die niet kunnen berusten in de menselijke conditie. Maar zij weten dat Iemand levend naar de andere kant van de dingen gegaan is en voor hen de weg heeft geopend' (O. Clément, *La rivolta dello Spirito [De revolutie van de Geest]*, Jaca Book: Milaan 1980, p. 169-170). 'Het is ondenkbaar dat de verrezen Christus mij houdt zoals ik ben zonder enige transformatie. Hij leeft nu juist om mij om te vormen. Geloven in Christus is geloven dat ere en dynamisch principe van omvorming, oftewel van bevrijding is. Want ik ben niet vrij, omdat ik zondaar ben en dat weet ik heel goed. Ik kan niet vrij worden als ik niet omgevormd wordt. De Verrijzenis is dit. Het is niet de reanimatie van een lijk, het is de overtocht naar de vrijheid, de vrijheid om te beminnen. En deze overtocht naar de vrijheid impliceert een radicale transformatie...' (F. Varillon, *Traversate di un credente [Kruisingen van een gelovige]*, Jaca Book: Milaan 2008, p. 149).

¹⁰⁸ L. Giussani, *Qui e ora (1984-1985)*, op. cit., p. 66.

heid je ook heen moet, is de zekerheid dat onder ons de overwinning van Christus over de geschiedenis bestaat. Het is een *metánoia*, een mentaliteitsverandering. De ware verandering is – dus – het geloof, het herkennen van Zijn aanwezigheid nu. Dit is de overwinning in de geschiedenis en over de geschiedenis, ‘het wapen waarmee wij de wereld overwinnen is geen ander dan ons geloof’.¹⁰⁹

Hiervan getuigt deze brief:

‘Ik wil je erg bedanken voor de vraag die je ons gesteld hebt voor de Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit. Vanaf de dag dat je ze ons gestuurd hebt, leef ik elk moment van mijn dag met het verlangen in de omstandigheden te ontdekken wat werkelijk antwoordt op de provocatie die je ons gelanceerd hebt. In deze periode heb ik ontdekt dat wat stand houdt in de storm van de tijd enkel het herkennen is van Jezus’ voortdurend opnieuw gebeuren en Zijn gezelschap voor mij hier en nu. Het enige wat de continuïteit van het begin mogelijk maakt is Hem te blijven zien, levend onder ons en ontmoetbaar in elke omstandigheid die me gegeven wordt. En wat de duur mogelijk maakt, wat mij toestaat in elke omstandigheid, ook in de moeizaamste, uiteindelijk verheugd te zijn, is de trouw aan deze erkenning. In deze periode hebben enkele vrienden het moeilijk vanwege lastige situaties in hun gezin, op het werk, of door ziekte, en in de relatie met hen heb ik gemerkt dat het meest ware gezelschap dat we elkaar kunnen houden, het samen volgen is van een plek waar we gefaciliteerd worden om de aanwezige Jezus te herkennen, want alleen dat maakt dat we onze blik kunnen opslaan en niet ten onder gaan tegenover de moeite. Twee weken geleden moest een goede vriend van me naar het ziekenhuis voor een zware operatie en hij beleefde deze omstandigheid heel angstig en ongerust. Op een avond belt hij me onverwacht op en zegt dat hij erg getroffen is door een brief in *Traces* van een meisje uit Bologna, omdat wat zij vertelde precies het antwoord was op wat hem op dat moment bezwaarde. Ik zei hem: ‘Prachtig! Maar dit is Jezus voor jou!’ Toen we elkaar de dag erna zagen, had hij een ander gezicht. Echt een ander gezicht, een andere blik, verheugder, meer toevertrouwd. Het was voldoende de aanwezige Jezus te herkennen om de angst en het ongemak te overwinnen! [Maar gelooft iemand hier nog in?] Jezus herkennen die ons gezelschap houdt en elkaar helpen om de onmiskenbare tekens van zijn Aanwezigheid op te merken is wat ons toestaat tegenover de omstandigheden te staan, welke omstandigheid dan ook, met een nieuwe blik. Dan begrijp ik steeds meer dat de ware verandering die stand houdt in de storm van de tijd de erkenning van Christus’ overwinning hier en nu is. En jou volgen is allereerst de mogelijkheid voor mij om voortdurend geholpen te worden om Jezus te herkennen die zich in ons leven manifesteert. Het resultaat van deze weg in de trouw aan de autoriteit (die de manier is waarop het Mysterie mij historisch

¹⁰⁹ Vgl. 1 Joh 5,4.

bereikt) is dat ik elke avond vreugdevol, in vrede, ga slapen, dankbaar voor alle geschenken die het Mysterie mij voortdurend geeft’.

Zoals jullie zien is het een verandering die voortduurt in de tijd.

‘Het punt is de zekerheid dat onder ons de overwinning op de geschiedenis bestaat. Het is juist deze zekerheid, die geloof heet [...], die ons in staat stelt tot een onuitputtelijke morele inspanning.¹¹⁰ Maar dan [...] wordt de morele inspanning ‘deelname aan een feit’.¹¹¹

Het ik als hoofdrolspeler in de geschiedenis wordt voortgebracht door de aanwezige Christus, door het herkennen van de aanwezige Christus. Dat is het grote verschil tussen het katholicisme en het protestantisme. Giussani benadrukt: ‘Het is de fascinatie voor de claim die Christus’ gelijktijdigheid in de geschiedenis heeft, [...] het is de fascinatie van de historische draagwijdte van de verrezen Christus, het is de erkenning van de verrezen Christus die het nieuwe historische subject vormt, anders dan de anderen, dat wil zeggen wij. En als we dit ‘wij’ uitspreken, dan vatten we met verbazing het afgrondelijke verschil tussen deze manier waarmee God in de geschiedenis doorgaat en onze eigen capaciteiten, het resultaat van onze capaciteiten. Het resultaat van onze capaciteit zou moeten maken dat we ons meteen terugtrekken. Maar de kwestie is een andere: niet de ethiciteit, maar het geloof. De ethiciteit is mogelijk als consequentie van het geloof. [...] Daarom [zoals jullie kunnen lezen in de Paasposter van dit jaar], waren de mensen die achter hem aan liepen, de leerlingen die achter hem aan zijn gegaan [...] net zulke stakkers als jij en ik, maar heel de nieuwigheid van hun hoop, hun absoluut nieuwe zekerheid, de nieuwe werkelijkheid die zij waren, was die Aanwezigheid daar. Dat die Aanwezigheid gelijktijdig is met mij, met onze kinderen, met degenen die na ons komen, over honderd miljoen jaar: dat is de victorie die de wereld overwint, dat is de absolute nieuwigheid, dat is het goddelijke in de geschiedenis! Ik blijf de arme stakker die ik ben, maar met Christus ben ik zeker en rijk. Mijn persoon, het fascinerende van mijn persoon, dat wil zeggen de mogelijkheid om van mezelf te houden, is dat deze Aanwezigheid bestaat.¹¹² En inderdaad is het enkel in Zijn gezelschap dat iemand zichzelf bemint, enkel wie deze boodschap brengt kan genegenheid hebben voor zichzelf; liefde voor zichzelf en dus liefde voor de anderen’.¹¹³

¹¹⁰ ‘Die persoon wist mij te binden aan een discipline, aan een opoffering, simpelweg door zich te geven. [...] Het feit dat ze zich aan mij gaf bracht me tot het beseft, op een hoger plan, van nieuwe plichten, die concrete vormen aannamen’ (C. Pavese, *Leven als ambacht* (vert. A. Haakman), De Bezige Bij: Amsterdam 2003, p. 46).

¹¹¹ L. Giussani, *Qui e ora (1984-1985)*, op. cit., p. 66.

¹¹² ‘We moeten de Heer tenslotte niet enkel om vroomheid vragen, maar we moeten heel onze genegenheid naar Hem richten: zo zullen we omwille van Hem van onszelf houden’ (H. Bernardus, *SermonilIII: diversi e vari [PrekenIII: diversen en varia]*, Scriptorium Claravallense. Fondazione di Studi Cistercensi, Milaan 2000, p. 159).

¹¹³ L. Giussani, *Qui e ora (1984-1985)*, op. cit., p. 67-68.

De ware hulpbron van ons leven is een aanwezige Aanwezigheid, die ons vervult met verbazing omdat zij er is! ‘Christus leeft. Hij is onze hoop en de mooiste jeugd van deze wereld. [...] Hij leeft en wil dat jij leeft!’¹¹⁴ Het is vanwege deze Aanwezigheid dat ik, uiteindelijk, niet bepaald word door mijn gebreken, door mijn mislukking, door mijn onvermogen, door mijn kwaad. Deelnemen aan de menselijke werkelijkheid waarin Christus zich aanwezig maakt, antwoordt op het nihilisme dat ik in mezelf aantref, op heel het gebrek aan vertrouwen, op heel de waarneming van ons onvermogen, meer dan duizend toespraken, dan duizend kletsmomenten onder ons, dan duizend projecten. Een feit, dat is het christendom! Niet de discussies onder ons, niet onze pogingen, maar een feit, met een onontkoombare evidentie.

Juist de zekerheid van Zijn aanwezigheid, die ‘geloof’ heet, geeft ons een onuitputtelijk vermogen om tegenover alles te staan. Daarom is de enige ware moraliteit de armoede van geest van wie een feit herkent, het is de eenvoud van hart, want de leerlingen zouden niet eens hebben durven dromen, het zou zelfs niet bij hen zijn opgekomen dat er iets zou kunnen gebeuren als wat hun voor ogen kwam nadat ze Hem in het graf hadden gelegd: Hijzelf, levend.

Over wie kunnen wij zeggen: ‘Jij bent altijd bij me’? ‘Ik weet het, mijn geliefde, / dat jij zelfs nooit bent weggegaan / want alles om me heen / zegt me dat je altijd bij me bent’.¹¹⁵ Pas op, Zijn aanwezigheid herkennen is niet mechanisch, het behelst een strijd tussen de ervaring die iemand opdoet en de wereld die Hem niet erkend heeft, tussen de ervaring die de leerlingen met de verrezen Christus gehad hebben en al het geklets dat er rond de vrouwen was ontstaan: ‘São loucas! são loucas!’, ze zijn gek. Datzelfde kunnen ze over ons zeggen: ‘Jullie zijn gek!’

De ware uitdaging aan de rede en aan de vrijheid van ieder van ons is in deze erkenning, want er bestaat geen grotere beslissing dan het geloof. Wij zijn hier niet gekomen om te zingen en te springen – zoals men zegt –, denkend gevonden te hebben wat als door magie stand houdt in de storm van de tijd, alsof we het uit de hoge hoed getoverd hadden. Nee, we zijn hier om tot de bodem te gaan van wat ons overkomen is. En we zien tot de bodem wat we ontmoet hebben, we geven ons werkelijk rekenschap van de ervaring die we hebben – ieder van jullie mag zeggen of dat niet zo is – enkel in de mate dat we erkennen dat Christus midden onder ons aan het werk is. Laten we bedenken: ieder van ons zou alle tekens van het nieuwe dat hij in zichzelf aantreft, moeten uitwissen, als hij het feit van de verrezen Christus, aanwezig en levend in het christelijke gezelschap, zou wegnemen.

¹¹⁴ Franciscus, Post-synodale apostolische exhortatie aan de Jongeren en aan heel het Volk van God *Christus vivit*, 124.

¹¹⁵ *Barco Negro [Zwarte boot]*, muziek: Caco Velho en Piratini, tekst: D. Mourão-Ferreira.

Maar als ik Hem eenmaal levend en aanwezig herkend heb, hoe zou ik dan 's ochtends kunnen opstaan zonder te verlangen Hem nog eens te zien, Hem telkens vanuit mijn ooghoek te zien? Plaatsen we ons voor een ogenblik in de schoenen van de apostelen: hoe zouden ze, nadat ze Hem levend gezien hadden, de volgende ochtend kunnen opstaan om te gaan vissen, om zoals Sint-Paulus de wereld over te gaan om Christus mee te delen, om de gewone dingen te gaan doen (zoals voor ons de bus nemen zou zijn of het huis schoonmaken), zonder Hem in hun blik mee te dragen? Ze konden het niet vermijden binnengegaan te zijn door Zijn aanwezigheid. Daarom wordt het christelijke bestaan, voor wie Hem erkend heeft en Hem erkent, samengevat in deze prachtige woorden van Sint-Paulus die we al zo dikwijls gehoord hebben: 'Terwijl ik leef in het vlees, leef ik in het geloof aan de zoon van God die zijn leven voor mij gegeven heeft'.¹¹⁶ Dat is de ware verandering: ik leef, binnengegaan door die Aanwezigheid; ik word niet gedefinieerd door mijn inspanning om te veranderen, maar door het bewustzijn van wat er in mijn leven gebeurd is. Ontspan je, vrienden, wij hoeven niet 'vol te houden', niet onze inspanning hoeft alles te ondersteunen. Nee, nee, Hij is verrezen, en wij hoeven Zijn verrijzenis niet te schragen. Het is andersom: het is de verrezen Christus die ons leven ondersteunt. En enkel omdat je Zijn verrijzenis herkent, ontspan je je, hebben angst en stress niet langer de overhand. Dan beginnen we te veranderen, begint heel ons leven te veranderen, haast zonder dat we het beseffen, zonder het te willen: we treffen simpelweg dynamieken in onszelf aan die niet van ons zijn, tot onze eigen verrassing zijn we anders.

De ervaring van het herkennen van Christus brengt dan nog een stap met zich mee: voorbij het herkennen, 'het voortduren van de erkenning. Hoe heet dat? Gedachtenis. En wat heeft Christus ons dan ook gevraagd? De gedachtenis. Hij heeft gevraagd dat we Hem zouden gedenken: 'Blijft dit doen om Mij te gedenken'. Wat is dat 'dit'? Alles! De gedachtenis, het 'voortdurend herkennen' van Zijn aanwezigheid, is het 'ware voortduren van onze persoon. Als de erkenning de fascinerende inhoud van onze persoon is, als U herkennen, o Christus, alles is wat mij consistent maakt, dan vormt – vormt! – het voortduren van deze erkenning het voortduren van onze persoon'.¹¹⁷

Zeker, iemand kan nog een tegenwerping inbrengen: 'Hoe kun je weerstand bieden?' Maar de tegenwerping wordt radicaal onderuit gehaald: "De weerstand is reeds gegeven [niet jij bent het die weerstand hoeft te bieden] [...], want de weerstand is Christus',¹¹⁸ Hij is het die weerstand biedt, en door weerstand te bieden laat Hij ook jou weerstand bieden. Weer is het andersom. En wanneer we dit ontdekken, is dat ten diepste bevrijdend.

¹¹⁶ Vgl. *Gal* 2,20.

¹¹⁷ L. Giussani, *Qui e ora (1984-1985)*, op. cit., p. 68.

¹¹⁸ *Ibid.*, p. 69.

4. Een plek die een weg is

Om deze gedachtenis levend te houden is ons een plek gegeven: ‘De plaats waar deze gedachtenis opwelt [...], de bron van deze gedachtenis, dat wil zeggen waar de erkenning opgewekt en voortdurend wakker gehouden wordt, is het teken van deze overwinning van Christus in de geschiedenis, is de levende gemeenschap, het nieuwe gezelschap, dat wil zeggen mensen die samen zijn omdat Christus er is’.¹¹⁹

Als we willen voortduren, als we stand willen houden in de tijd, kunnen we dat enkel doen op de enige plaats die stand houdt. Het is niet onze inspanning die standhoudt. Daarom, onderstreept don Giussani, gaat het erom ‘het teken van Christus’ overwinning te frequenteren!’, dat wil zeggen een gezelschap waarbinnen Hij is, ‘Degene die onder ons is’.¹²⁰ Dan is onze praktische plicht het teken van deze overwinning te frequenteren, zoals de leerlingen Hem de volgende dag gingen zoeken en de dag erop ook en de dag daarop ook weer, juist omdat ze zich ervan bewust waren dat als ze Hem niet gefrequenteerd zouden hebben, de ontmoete nieuwheid zich in de tijd verwijderd zou hebben, niet werkzaam zou zijn gebleven.

‘Beste don Carrón, ik wil je een feit vertellen dat mij overkomen is. Ik moet beginnen op 1 mei 2012, met jouw brief in *La Repubblica*,¹²¹ waarin je – naar mijn mening – afstand nam van mensen van de beweging naar wie gerechtelijke onderzoeken waren ingesteld. Ik heb die brief verafschuwd. Ik vond dat een vader zo niet over zijn kinderen kon schrijven, ik meende dat don Giussani nooit iets dergelijks geschreven zou hebben. Maanden later ben ook ik betrokken geraakt in een onderzoek, en van het ene moment op het andere is mijn leven veranderd: ik raakte mijn werk kwijt, met alle moeilijkheden die in dergelijke omstandigheden ontstaan. Ondanks de moeite, wist ik van meet af aan dat wat er gebeurt, voor de verandering van mijn persoon is, en verder heeft God mij nooit het wezenlijke laten ontbreken: het ware en diepe gezelschap van mijn vrouw, de hulp en steun – ook materieel – van mijn vrienden. Maar ik was gedesoriënteerd: mijn eerdere (professionele en openbare) leven bestond niet meer en mijn Fraterniteitsgroepje was opgeheven; enkele belangrijke aspecten van twintig jaar van mijn voorgaande leven stonden ter discussie, en mijn belangstelling voor de beweging had een historisch dieptepunt bereikt: alles leek me ingewikkeld, weinig begrijpelijk, ver van mijn bed. Mijn behoefte aan antwoord voerde me ook naar modaliteiten die niet horen bij mijn geschiedenis: ik ben in Medjugorje geweest, heb gebeden zoals ik nog nooit in mijn leven gedaan had, en tegelijkertijd werd ik in mijn ‘opnieuw beginnen’ een incompleetheid gewaar. Toen

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ J. Carrón, ‘Carrón: da chi ha sbagliato un’umiliazione per Cl [een vernedering voor CL door wie fouten gemaakt heeft]’, in: *La Repubblica*, 1 mei 2012, p. 1 en 11.

is mijn vrouw, vanwege haar werk, bevriend geraakt met iemand van de beweging die we alleen van gezicht kenden. Dat was als een gaatje in de dijk, dat steeds groter wordt en uiteindelijk heel het bouwwerk laat instorten. De nieuwe baan te breken, middels het vlees, en ik ben er niet actief op ingegaan maar heb me er ook niet tegen verzet. Niet op een bruuske, maar op een geleidelijke, natuurlijke, haast nauwelijks waarneembare manier, en ook met voorbehouden, vond ik mij opnieuw binnen deze verandering, binnen dit wezen dat opnieuw vastgepakt was. Toen bij gelegenheid van de pijnlijke veroordeling van Roberto Formigoni het persbericht van CL uitging,¹²² vond ik dat prachtig; en nog mooier vond ik het artikel in *Avvenire*¹²³ dat het persbericht becommentarieerde en het als ‘oneindig christelijk’ bestempelde. Ik kom thuis, mijn vrouw is aan het werk, maar we sturen elkaar een groet en ik zeg haar meteen hoe mooi het persbericht en het artikel zijn, dan ga ik aan tafel zitten en terwijl ik eet stuurt zij me een *WhatsApp*-bericht: een brief van Carrón, die het persbericht lijkt uit te leggen en te motiveren. ‘Die had ik gemist’, denk ik dan, het is een brief die het persbericht, zo lijkt me, ‘maximaliseert’, meer analytisch, completer is. Ik lees hem helemaal en aan het einde zie ik dat hij niet van vandaag is, maar van 1 mei 2012. Het was de brief ik die bijna zeven jaar eerder verafschuwde had. En nu, terwijl ik deze regels schrijf en jouw brief van zeven jaar geleden herlees, zou ik zin hebben hier alle zinnen over te schrijven die mij beschrijven, maar het is onmogelijk te kiezen, want heel jouw brief beschrijft deze jaren van mijn wedergeboorte; in mijn ervaring antwoordt heel de brief op jouw vraag: ‘Wat houdt stand in de storm van de tijd?’

Een gaatje in de dijk en beginnen te volgen, meer is niet nodig.

Wil je niet verliezen wat je gevonden hebt? Je weet waar het je gebeurd is het te ontmoeten en dus weet je waarheen je kunt terugkeren, want het staat op je te wachten. Het is niet de overwinning van jouw poging, want jouw poging is tot mislukken gedoemd – net zoals de mijne –, is niet in staat om weerstand te bieden, is niet in staat om stand te houden. Laten we dus geen tijd verliezen met achter onze eigen inspanningen te gaan. Wil je stand houden? Kijk dan waar je iets herkent dat stand houdt. Als je het gevonden hebt in de beweging, vanwege een andere manier van samen zijn, vanwege het vermogen dat ze heeft om je opnieuw te grijpen, vanwege de overtuigingskracht waarmee ze je het geloof heeft laten ontdekken, dan is de methode om stand te houden je te engageren met de beweging, met dit gezelschap, teken van Zijn aanwezigheid voor jou. De trouw is aan Hem, door middel van de trouw aan dit gezelschap.

¹²² ‘Formigoni. Nota di Comunione e Liberazione [Notitie van Gemeenschap en Bevrijding]’, het persbericht van CL over de veroordeling van Roberto Formigoni, 22 februari 2019, clonline.org.

¹²³ M. Leonardi, ‘Ma non si è figli perché non si sbaglia [Maar je bent geen kind omdat je nooit fouten maakt]’, in: *Avvenire*, 26 februari 2019.

Ons gezelschap, zei don Giussani in 1989 – je vindt het in het laatste boek van de Geestelijke oefeningen, *De waarheid wordt geboren uit het vlees* – ‘heeft deze kapitale en onmiddellijke functie voor ieder van ons. De Heer is groot, Hij zou miljarden andere vormen hebben kunnen vaststellen, en de Kerk is dan ook vol van de rijkdom van deze verschillende vormen: wij zijn geraakt door deze vorm. Als hij ons niet zo geraakt had, dan zou wat er onder ons is zagezegd niet noodzakelijk zijn geweest: maar omdat we op deze manier bereikt zijn, is zij noodzakelijk, en is haar verlaten, haar verpletteren, haar vergeten, haar niet gebruiken, verraad aan God. Je kunt niet zeggen: ‘U, Heer, bent tot mij gekomen langs deze weg, ik kom tot U langs een andere’. Nee! Daarom is het door dit gezelschap en deze vriendschap van ons heen, hoe broos die ook mogen zijn, dat wij tot Hem gaan. Mijn God, ik zou met ieder van jullie willen kunnen wandelen en ik ben daar niet eens toe in staat, ik heb niet eens de energie en de tijd om te antwoorden op alle brieven! En jullie moeten mij vergeven, want ik zweer jullie dat mijn hart anders is dan het op deze manier lijkt. Laten we elkaar helpen: dat is de weg waarlangs de Heer ons tot zich roept, tot de waakzaamheid; een zó broze weg, een weg die in veel opzichten zó discutabel is, maar het is het pedagogische instrument, de educatieve manier die de Heer voor jou heeft bereid. Anders, als ik hier niet van overtuigd zou zijn, denk je dan echt dat ik het zou accepteren hier te komen spreken? Om de liefde Gods, ik zou aan mezelf denken en me terugtrekken om te bidden!’¹²⁴ Denk je in hoe bevrijdend het was voor mij, die hier op het podium zit om tot jullie te spreken, om deze woorden van don Giussani te lezen!

5. ‘Het culturele gewicht van onze verandering’

Wanneer iemand de oproep tot de gedachtenis beleeft op de plaats die Christus heeft gekozen om hem te engageren, dan hervindt hij zich vol energie om steeds, ontembaar, opnieuw te beginnen. Zoals gebeurd is met de leerlingen. Ik kan duizend keer falen en dan nog duizend keer, maar ik herneem mij voortdurend en kan aan de anderen een nieuwhed meedelen, ik kan de anderen uitnodigen om deel te hebben aan ons leven; vaak zullen ze me nee zeggen, maar ik begin voortdurend opnieuw, omdat ik niet afhang van hun reactie. ‘Deze ontembaarheid, gemakkelijk als het herkennen en omhelzen en kussen van het gezicht van je eigen moeder, is werkelijk het in jezelf ervaren van de overwinning op de tijd, is de weerkaatsing in mezelf van de overwinning die de verrezen Christus is op de tijd’. Die verrassende ontembaarheid is het teken in mij, in jou, vandaag, niet enkel op de laatste dag, maar in de geschiedenis, in de huidige verwarring, van de overwinning van Christus op de tijd, van Zijn verrijzenis. ‘Dan riskeert iemand zijn energie in een voorstel,

¹²⁴ L. Giussani, *La verità nasce dalla carne*, op. cit., p. 239-240.

in een voorstel aan zichzelf en aan de anderen. Waarom? Omdat deze overwinning het waar worden van zijn menszijn is'.¹²⁵

Eén van jullie schrijft me:

'Ongeveer twee maanden geleden is er op de school waar ik nu bijna twee jaar werk, plotseling een leerling overleden. Het verdriet en de ontsteltenis vanwege dit feit hebben geleid tot onverwachte dynamieken en dialogen. In het bijzonder met een collega, met wie ik vanaf het begin een sterke gelijkgestemdheid heb gevoeld, is er een heuse 'ontmoeting' geweest. Bij wijze van premisse moet ik zeggen dat hij zichzelf atheïst noemt en een hekel heeft aan alles wat met de Kerk te maken heeft. Op een van de pijnlijkste momenten vanwege het verlies van onze leerling vertrouwde hij me toe dat hij zich onbevredigd voelt en dat hij al tijdenlang de onrust die hem vergezelt, probeert te stillen. Hij voegde toe dat hij zich ongeschikt voelt tegenover de hulpvragen van onze kinderen en dat dat bij mij juist niet het geval lijkt te zijn. Want hij beweerde: 'Jij bent met iedereen op je gemak. Wanneer je tegenover een ander staat, sta je zo voor hem open dat je zelf verdwijnt, zozeer dat het ander het centrum wordt'. Daarna zei hij: 'Jij bent er. Altijd. Maar je bent ook altijd ergens anders'. Tenslotte sloot hij af met te zeggen dat hij waarneemt dat ik 'vervuld, vol' ben. We hebben besloten om elkaar op te zoeken om rustig te praten, want hij wil beter begrijpen wat dat 'ergens anders' dat hij gezien heeft voor mij is'.

Het waar worden van het menszijn. 'Dit is het culturele gewicht van onze verandering'.¹²⁶ Dit is onze bijdrage voor de wereld: terwijl de meesten ontheemd zijn en in de chaos leven, waardoor iemand als Ulrich Beck, na heel zijn leven gewijd te hebben aan het bestuderen van de maatschappij, moet concluderen dat hij de wereld niet meer begrijpt,¹²⁷ zijn wij – vanwege de genade die we ontvangen hebben en elke dag ontvangen – niet ontheemd, net zo min als de leerlingen te midden van de chaos van het Romeinse Rijk niet ontheemd waren. Dit is het culturele gewicht dat wij dragen, de culturele draagwijdte van het voorstel waarmee wij de geschiedenis en het instorten van alles tegemoet treden. Alle vormen die tot nu toe stand hielden kunnen instorten, maar onze overwinning staat niet gelijk met het voortduren van bepaalde vormen en eraan gehecht blijven. Daarom kunnen wij opnieuw beginnen, zoals de eerste christenen opnieuw begonnen zijn na de instorting van het Romeinse Rijk; de barbaren kwamen binnen, maar de christenen zijn opnieuw begonnen, op grootse wijze. Ook al was alles ingestort, dit deed hen nog niet instorten, want hun fundament was niet geplaagd in die wereld die uit elkaar viel. Ook wij bevin-

¹²⁵ L. Giussani, *Qui e ora (1984-1985)*, op. cit., p. 70.

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ 'De wereld is uit haar hangels. Velen denken dat. We zwerven doelloos, verward rond, terwijl we de voors en tegens van dit of dat bediscussiëren. Er is een zin waarover de meerderheid van de mensen het eens is, ongeacht alle tegenstellingen, en op alle continenten: 'Ik begrijp de wereld niet langer'' (U. Beck, *Die Metamorphose der Welt*, Suhrkamp/Insel: Berlijn 2016).

den ons op een overgangsmoment, een moment van kwelling, en ook wij kunnen deze situatie uitdagen met een voorstel vol betekenis.

‘De ervaring van de verandering is’ – bestaat, ontstaat, bloeit – ‘in de erkenning van Christus’; ons geloof is in de aanwezigheid van Christus die ons verandert, want ‘Hij maakt dat de wereld weer waar kan worden door het kwaad te overwinnen, want het kwaad is het niet menselijke, is het niet ware’, door wat voorbijgaat en niet voortduurt, te overwinnen. En zo beginnen we deel te hebben aan Zijn overwinning, aan het in deze wereld ervaarbare honderdvoud, aan een vreugde, aan een vrede, aan een blijdschap, aan een energie waardoor we ons verbaasd afvragen: ‘Maar waar komt dat alles vandaan?’ We moeten goed begrijpen waar dat vandaan komt, waarom zouden we hier anders terug hoeven te komen? Het komt van de levende Christus. ‘De gelijktijdigheid van Christus in de geschiedenis is een belofte voor het heden, is een ervaarbaar honderdvoud, al is het dan ook altijd anders dan het voorstelbare. Hoeveel mensen komen me niet zeggen: ‘Maar er is geen honderdvoud. Waar is het honderdvoud?’ Zeker, als je het je indenkt volgens je verbeelding, dan is het geen nieuwheid meer en poneer je opnieuw de termen van wat je ontbreekt. De verlossing is een ervaarbaar honderdvoud, maar verschilt altijd van wat je je indenkt, altijd’.¹²⁸

Als ik mezelf mijn verandering voorstel, denk ik, bijvoorbeeld: ‘Met alles wat ik in deze dagen gehoord heb, kan ik, wanneer ik thuis kom, niet meer boos worden’; en dan gebeurt het dat ik na nauwelijks twintig minuten weer boos word, en dat is voldoende om alles wat ik hier beleefd heb, ter discussie te stellen.

Maar mijn verandering verwezenlijkt zich in de tijd, volgens een maat die niet de mijne is. Het is een reële verandering, zelfs de anderen zien ze. Dat ze alle uiteinden van het leven bereikt – zoals wij allen verlangen – is een kwestie van tijd. Maar de oorsprong van de verandering is er, is reeds gebeurd, is een feitelijk gegeven, is een levende, nu ervaarbare Aanwezigheid. En wij hopen dat ze uitdijt tot in heel ons leven, zodat alles wat we aanraken betreden kan worden door die nieuwheid waardoor elk van ons bereikt is.

Aan het begin van de les zijn we uitgegaan van de constatering van een verandering en hebben we op verschillende manieren gezegd: “We moeten zoeken naar wat eronder zit, naar de wortel, de reden van datgene waardoor ons gezelschap, onze vriendschap de resultaten, de menselijke resultaten gegeven heeft die ze gegeven heeft’. Hoe dan ook is het door deel te nemen aan dit teken, door dit teken te frequenteren, dat wij voortdurend opgeroepen zullen worden tot dat herkennen en tot die gedachtenis of duurzame erkenning, erkenning en gedachtenis van die Aanwezigheid die de wortel, die de bron is van het feit dat wij, vreemden, broeders en vrienden zijn, en van het feit dat wij, arme stakkers, voelen hoe een rijkdom vreemd

¹²⁸ L. Giussani, *Qui e ora (1984-1985)*, op. cit., p. 70-71.

genoeg – want het gaat niet volgens onze plannen, volgens onze projecten – vurig in ons wordt'.¹²⁹

Ik besluit met het voorlezen van een getuigenis.

'Beste don Carrón, toen ik vorig jaar terugkwam van de Geestelijke oefeningen, ontdekte ik dat ik in verwachting was. We verlangden naar een tweede kind, maar we voelden dat we al geluk hadden gehad met één kind, dat arriveerde nadat de dokters gezegd hadden dat het voor ons hoogst onwaarschijnlijk was dat we op natuurlijke wijze kinderen zouden kunnen krijgen. Maar in mei vorig jaar is daar de tweede zwangerschap. Vanaf het eerste moment is het voor ons duidelijk geweest dat het ging om een initiatief van het Mysterie jegens ons dat ons ten diepste verbaasde en ontroerde. Verder kwam het op een bijzonder moment: minder dan een maand tevoren was mijn man zijn baan kwijt geraakt en waren we dus gedwongen ons bezig te houden met het probleem van de werkloosheid. Tijdens de eerste dokterscontrole was alles 'perfect', mijn waarden waren optimaal en de foetus was goed ingenesteld en we hoorden ook zijn hartje kloppen. Het leek erop dat alles goed moest gaan. Maar dan merk ik dat er iets niet in orde is, met mijn man gaan we naar de eerste hulp voor een controle en ontdekken dat de zwangerschap enkele weken eerder afgebroken is. Thuis krijg ik op dezelfde dag een spontane miskraam. In de onmiddellijk daaropvolgende dagen hebben velen geprobeerd mij met woorden te troosten. Ik werd heel mijn onmacht gewaar tegenover wat er aan het gebeuren was, over mijn leven en over dat van mijn kindje. En ik beseftte dat ik, als ik loyaal ben, dezelfde onmacht ervaar tegenover mijn dochttertje. Ook haar, die ik concreet kan verzorgen, kan ik nog geen extra ademtocht schenken. Wat vervult elk moment van betekenis? Wat houdt stand in de storm van de tijd? Enkel een Aanwezigheid, reëel en concreet. Niet een idee of een logische deductie, maar een gebeurde Aanwezigheid, een Feit, een onbetwistbaar Feit dat geen enkele tegenslag kan ontkennen of loochenen. U, o Christus, bent de enige die stand houdt in de storm van de tijd. Maar zonder dit gezelschap zou Christus voor mij een pure naam zijn gebleven, zou Hij geen zekere Aanwezigheid zijn geworden; en vooral is dit de enige plek die mij toestaat mijn vragen levend te houden, die ze niet het zwijgen oplegt door ze met een beleefde frase te liquideren, ze op die werkelijk interessante diepte houdt. In mijn ervaring van de miskraam is mij duidelijker geworden wat het wil zeggen dat de relatie met het Mysterie persoonlijk is. Tegenover wat er gebeurd is, is er als het ware een eenzaamheid naar boven gekomen, is de evidentie naar boven gekomen dat ik mijn antwoord aan Christus aan niemand kan delegeren, zelfs niet aan het gezelschap. Maar juist het naar boven komen van deze eenzaamheid heeft me de waarde laten zien die dit gezelschap heeft in mijn band met Christus. Mijn vrienden hebben niet de taak mij te troosten of te begeleiden, ze zijn niet in

¹²⁹ *Ibid.*, p. 71.

staat me mijn kind terug te geven en het is niet het samen zijn dat mijn problemen of angst wegneemt. Maar ik heb zo'n plek nodig, die me in de correcte positie houdt of me daar weer in zet, die me niet toestaat de vragen de verliezen die de werkelijkheid uitlokt. Deze geschiedenis, de gezichten, het werk en de gestes van deze weg, zijn het instrument van de relatie met Hem en hebben me allengs met Hem vertrouwd gemaakt. 'Iemand raakt zijn angst niet kwijt om het enkele feit dat iemand tegen hem zegt: 'wees niet bevreesd'. Nodig is dat een dergelijke aanwezigheid binnengegaan is in de ingewanden van zijn ik en het moet gaan om een aanwezigheid die in een geschiedenis bewezen heeft geloofwaardig te zijn. Want alleen een geleefde geschiedenis kan de passende basis vormen van vertrouwen. Alles wat God gedaan heeft en doet is 'opdat je weet dat Ik de Heer ben' en jij Hem kunt vertrouwen' (*Kijk, Ik maak iets nieuws: merken jullie het niet?*, Geestelijke Oefeningen van de Fraterniteit 2018, p. 25-26). Dit is de geschiedenis die van God een geloofwaardige aanwezigheid heeft gemaakt die ik kan vertrouwen en die uitdaagt en stand houdt in de tijd. Wat Hij ook doet'.

Luisteren we tenslotte naar *Cristo al morir tendea* [*Christus ging ter sterven*], want het is de dialoog met deze Aanwezigheid die het leven bepaalt; laten we, terwijl we ernaar luisteren, de vraag 'Willen jullie Hem dan voor een andere liefde in de steek laten?' tot eenieder van ons gericht voelen.

Lied: *Cristo al morir tendea*.¹³⁰

¹³⁰ 'Cristo al morir tendea, / ed ai più cari suoi Maria dicea: / 'Or, se per trarvi al ciel dà l'alma e 'l core, / lascieretelo voi per altro amore?' // 'Ben sa che fuggirete / di gran timor, e alfin vi nascondrete: / ed ei, pur come agnel che tace e more, / svenerassi per voi d'immenso amore'. // 'Dunque, diletti miei, / se a dura croce, in man d'iniqui e rei, / dà per salvarvi il sangue, l'alma e 'l core, / lascieretelo voi per altro amore?' [Christus ging ter sterven, en zijn moeder Maria zei tot zijn leerlingen: 'Maar als Hij, om jullie naar de Hemel te brengen, zijn hart en ziel geeft, willen jullie Hem dan voor een andere liefde in de steek laten?' 'Hij weet heel goed dat jullie zullen wegvlugten, ten prooi aan grote angst, en dat jullie tenslotte je zult verstoppem; maar Hij, als een lam dat in stilte sterft, zal voor jullie bezwijken, vanwege zijn grote liefde'. 'Welnu, mijn dierbaren, als Hij, op het kruis, door de hand van onrechtvaardige en slechte mensen, zijn bloed, ziel en hart geeft om jullie te redden, willen jullie Hem dan voor een andere liefde in de steek laten?'] (Broeder Marc'Antonio van San Germano, 'Cristo al morir tendea', in: *Canti per la Settimana Santa* [*Gezangen voor de Goede Week*], Soc. Coop. Ed. Nuovo Mondo: Milaan 2007, p. 50-51).

Zondagochtend 14 april

*Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal:
Wolfgang Amadeus Mozart, Sonaten voor piano en viool K 304, 376, 378, 301
Clara Haskil, piano, Arthur Grumiaux, viool
'Spirto Gentil' n. 46, Philips*

Angelus

Lauden

■ ASSEMBLEE

Davide Proserpi. Ook dit jaar zijn er heel veel vragen binnengekomen, meer dan dertienhonderd, die, samen met de tweeduizend brieven en e-mails die binnen zijn gekomen als antwoord op de uitnodiging met de provocatie van Carrón, een flink aantal vormen. Het is, samen met veel andere factoren, een teken van het feit dat dit steeds meer een geste is waaraan echt wordt deelgenomen, waar we niet slechts bij zijn, maar waaraan ieder bijdraagt met zijn eigen aanwezigheid. Op de Geestelijke oefeningen begrijpen we goed, heel goed wat een geste is – een woord dat afstamt van het Latijnse *gerere*, wat dragen betekent: een feit dat een betekenis draagt. Wij zijn hier gekomen om deze betekenis te ontdekken. Het is wezenlijk voor onze opvoeding als volwassenen, want de volwassene – hoe meer we voortgaan, des te meer beseffen we dat – heeft het meer dan ooit nodig, net zo hard of misschien zelfs meer dan een jongere, om opgevoed te worden, om zichzelf te ontdekken, om zijn eigen menselijke gezicht te ontdekken. Als zodanig engageert deze geste onze menselijkheid dus geheel. En dit wordt sterk weerspiegeld in de vragen die jullie ingestuurd hebben, want, naast de vraag om de woorden die Julián ons in deze dagen gezegd heeft beter te begrijpen, zien we ook de hartelijke poging tot een verificatie in de ervaring die we in het dagelijks leven maken en in de beproevingen die we geroepen zijn het hoofd te bieden.

We zijn hier met tweeëntwintigduizend en we maken dus deel uit van een zeker gezelschap. Maar ik moet zeggen dat al vanaf de eerste avond, de stilte die we allemaal hebben kunnen ervaren en die ons in deze dagen begeleid heeft – een verbaazingwekkende stilte, vanuit een zeker oogpunt, daar we met zo velen zijn, en in mijn herinnering was ze intenser dan andere keren – het teken is dat binnen dit zekere gezelschap ieder van ons hier voor zichzelf is, vanwege de erkenning van een ultieme eenzaamheid, een goede eenzaamheid, tegenover het Mysterie.

Dit brengt ons bij de eerste vraag.

‘Naar aanleiding van de laatste getuigenis van de les in de middag: wat betekent het dat we alleen staan tegenover het Mysterie, terwijl we toch een plek nodig hebben? En hoe kunnen we de relatie met Christus verdiepen in een situatie van eenzaamheid, dus wanneer je niet de mogelijkheid hebt de personen te frequenteren die voor jou het teken zijn van Christus’ overwinning? Ik begrijp niet goed of de verdieping van de relatie met het Mysterie een kwestie is van het frequenteren van een levend gezelschap van mensen of een kwestie die uitgespeeld wordt op het niveau van de persoon’.

Julián Carrón. Volgens mij is allereerst van belang de natuur van de eenzaamheid te begrijpen. Toen ik, jaren geleden, in Spanje, voor het eerst *Sporen van christelijke ervaring* las, was ik meteen getroffen door de manier waarop don Giussani daarin het probleem van de eenzaamheid aanpakt: ‘Hoe meer we onze behoeften ontdekken, des te meer ontdekken we dat wij deze zelf niet kunnen oplossen, en dat de anderen, mensen zoals wij, dat evenmin kunnen. [...] Het is dit gevoel van onmacht dat de *eenzaamheid* voortbrengt’. Dus anders dan wij dikwijls denken, wordt ‘de echte eenzaamheid [...] niet gegeven door het feit fysiek alleen te zijn, maar door de ontdekking dat een fundamenteel probleem van ons geen antwoord kan vinden in onszelf of in de anderen’. Het werd gezegd in het getuigenis dat ik gisteren voorlas: niemand kan die vrouw het kind teruggeven dat ze verloren heeft. Daarom kun je ‘heel goed zeggen dat het gevoel van eenzaamheid ontstaat in het hart zelf van elk serieus engagement met de eigen menselijkheid. Dit kan goed begrijpen wie dacht de oplossing voor een grote behoefte van hem gevonden te hebben in iets of in iemand: wanneer dit ding of deze persoon dan verdwijnt, van hem weggaat, of niet in staat blijkt te vervullen’. Bijgevolg, als wij onze hoop stellen op een of ander ding, op deze of gene persoon, dan raken we teleurgesteld. ‘We zijn alleen’, vervolgt Giussani, ‘met onze behoeften, met onze behoefte om te zijn en intens te leven. Zoals het enige wat iemand die alleen in de woestijn is, kan doen, wachten is tot er iemand komt. En het zal zeker niet de mens zijn die de oplossing brengt; want wat er opgelost moet worden zijn nu juist de behoeften van de mens’.¹³¹

Enkel dit bewustzijn plaatst ons in de conditie om de natuur van onze eenzaamheid te begrijpen. Als we haar reduceren tot het feit fysiek alleen te zijn, kunnen we het probleem op vele manieren oplossen. Maar als de ware eenzaamheid verwekt wordt door de onmacht tegenover onze ultieme vereisten, onze behoefte om te zijn en vervuld te worden, waarvan we ons dikwijls geen rekenschap geven, dan wordt de vraag wat in staat is haar te overwinnen, want zelf, ook niet samen, zijn wij niet in staat te antwoorden op onze diepe behoefte om te zijn.

¹³¹ L. Giussani, ‘Tracce d’esperienza cristiana [Sporen van christelijke ervaring]’, in Id., *Il cammino al vero è un’esperienza*, op. cit., p. 85-86.

De verloren zoon meende dat hij zichzelf, de natuur van zijn behoefte kende, en dus dacht hij dat hij de kwestie kon oplossen door met zijn erfdeel weg te gaan van huis. Maar de aanmatiging om het zelf te kunnen redden laat al spoedig zijn leugenachtigheid zien: op zeker moment begrijpt hij iets anders nodig te hebben, wat hij zichzelf niet kan geven. Enkel wanneer we werkelijk ontdekken wie we zijn, wat de draagwijdte is van onze behoeften, kunnen we ons rekenschap geven van wat in staat is erop te antwoorden. Daarom heeft de beroemde zin van Chesterton mij altijd getroffen – ik heb hem bij verschillende gelegenheden herhaald: ‘Het probleem met onze wijsgeren is [...] niet dat ze het antwoord niet kunnen zien, het probleem is dat ze zelfs het raadsel niet zien’,¹³² dat wil zeggen het probleem niet begrijpen, niet begrijpen waar het om gaat. Daaruit ontstaat onze aanmatiging dat we het zelf kunnen redden. Maar wanneer iemand de oorsprong beseft van zijn eenzaamheid, en dus van zijn onmacht, dan begrijpt hij dat op dat probleem enkel een ander, anders dan wij, groter dan wij kan antwoorden, iemand op het niveau van onze menselijke behoefte. Daarom is Christus gekomen! Hij is de enige die onze onmacht kan overwinnen.

Rest nog het tweede deel van de vraag, over de connectie tussen het frequenteren van een levend gezelschap en de persoonlijke relatie met het Mysterie. Hiervoor is het van wezenlijk belang op te merken wat voor bewustzijn Christus zelf van zichzelf heeft: Hij vat zichzelf op als relatie met de Vader, als ‘de gezondene van de Vader’ (‘Wie in mij gelooft, gelooft niet in mij, maar in de Vader die mij gezonden heeft’¹³³); en het is zijn missie om de mens, dus ieder van ons, binnen te voeren in de definitieve relatie met het mysterie van God, van de Vader, waaruit alles consistentie krijgt, waarvan mijn leven op dit moment afhangt. Als Christus probeert ons tot zich aan te trekken, dan is dat alleen om ons binnen te voeren in de relatie met de Vader (‘Ik heb uw naam aan de mensen bekend gemaakt, aan hen die Gij mij uit de wereld gegeven heeft’¹³⁴). Maar dit verwijzen naar een Ander definieert ook de Kerk, dus ons, die door Christus vastgegrepen zijn middels een ontmoeting en ons hier bevinden: ‘Zoals de Vader mij gezonden heeft, zo zend ik jullie’.¹³⁵ Don Giussani heeft dat ons met zijn leven laten zien. Toen kardinaal Ratzinger zijn begrafenis mis celebreeerde, heeft hij dat onderstreept: ‘Door de mensen niet naar zichzelf, maar naar Christus te brengen, heeft hij juist de harten gewonnen, heeft hij geholpen de

¹³² G.K. Chesterton, *Orthodoxie* (vert. C. Chin-Sue), De Blauwe Tijger: Groningen 2017, p. 40. ‘De kwestie is niet dat zij de oplossing niet kunnen vinden. Het is dat zij het probleem niet kunnen ontdekken’ (Id., ‘De punt van een spel’, in: *Father Brown Omnibus*, Nederlandse Boekenclub: ’s-Gravenhage z.j., p. 468).

¹³³ Vgl. *Joh* 12,44.

¹³⁴ Vgl. *Joh* 17,6.

¹³⁵ *Joh* 20,21.

wereld beter te maken, de poorten van de wereld te openen naar de hemel'.¹³⁶ Giussani heeft ons niet aan zichzelf gebonden, maar naar Christus gebracht.

Wat don Giussani ons dus altijd voorgesteld heeft is dus inderdaad een plek geweest, het frequenteren van een plek – het gezelschap, de Kerk – maar voor het doel waarvoor deze bestaat: om Christusikbaar te maken, om ons binnen te voeren in de persoonlijke relatie met Christus en, door Hem heen, in de erkende afhankelijkheid van de Vader. Zelfs een atheïst wordt, wanneer hij iemand van ons ontmoet, door ons heen verwezen naar een 'ergens anders', zoals de brief van onze vriendin die we gisteren hebben voorgelezen, zei, dat wil zeggen naar iets anders, groters dan wij, wat de diepte is van wat we zien. Als we uitgenodigd worden om een plek te frequenteren, dan is dat om in relatie gesteld te worden met Degene die deze voortbrengt, en die – alleen – kan antwoorden op onze levensbehoefte. Maar als wij 'het raadsel niet zien', als wij geen levend bewustzijn hebben van onze behoefte, dan kunnen we ons er evenmin voor openstellen om Christus te herkennen en begrijpen we de vreemde natuur van ons gezelschap niet. Daarom raken we dikwijls teleurgesteld.

Prosperi. Een van de passages die de meeste vragen heeft opgeroepen is die waarin jij, na de episode verteld te hebben van de Ongenoemde van Manzoni, ons de vraag stelde: 'Wie is onze kardinaal, de kardinaal voor ieder van ons?' Dit heeft de vraag opgeworpen van de autoriteit in ons leven. Ik formuleer de vraag zo, uit de vele die we ontvangen hebben.

'Kun je verhelderen waarom de autoriteit de manier is waarop het Mysterie ons bereikt? Wat is en wie is autoriteit?'

Carrón. Wanneer ik met deze vraag bezig ga, moet ik altijd weer denken aan een andere passage in *Sporen van christelijke ervaring*, waarin don Giussani ons binnenleidt in het begrip van de autoriteit en hoe deze oorspronkelijk ontstaat. Van daaruit moeten we telkens weer vertrekken.

Nadat hij de betekenis van de eenzaamheid verhelderd heeft, dus het gevoel van onmacht, en het thema van de gemeenschap behandeld heeft, concentreert hij zich op de autoriteit. En hoe beschrijft hij die? 'In de omgeving waarin we zijn [in de gemeenschap waarin we ons bevinden, ons bewust van onze onmacht] bestaan de facto personen die een grotere gevoeligheid hebben voor een ervaring van menszijn, die *de facto* een groter begrip van de omgeving en van de personen ontwikkelen, die *de facto* gemakkelijker een gemeenschapsbeweging uitlokken. Zij beleven onze ervaring intenser, geëngageerder; ieder van ons voelt zich door hen beter vertegen-

¹³⁶ J. Ratzinger, Preek tijdens de begrafenis van don Giussani: Milaan, 24 februari 2005, in: A. Savorana, *Vita di don Giussani [Leven van don Giussani]*, Rizzoli: Milaan 2013, p. 1189.

woordigd, met hen erbij vind je het veel prettiger om vlak naast de ander te zitten, in de gemeenschap. Dit fenomeen herkennen is trouw zijn aan jezelf en je eigen menselijkheid; het is een plicht van wijsheid. Maar de ontmoeting met wie mijn ervaring, mijn lijden, mijn behoefte, mijn verwachting beter aanvoelt en begrijpt, brengt mij er natuurlijk toe *hem te volgen*, zijn *leerling* te worden vanwege die menselijkheid die ons, wanneer we onze onmacht en eenzaamheid ontdekken, ertoe aanzet ons te verenigen. In deze zin vormen dergelijke personen op natuurlijke wijze voor ons een *autoriteit*, ook al zijn ze niet bekleed met rechten of titels'.¹³⁷ Het is niet allereerst een kwestie van rollen, waartoe we het probleem van de autoriteit dikwijls reduceren. Het punt is de personen te herkennen die mij faciliteren om te groeien en een menselijke ervaring te beleven met een grotere volheid, zoals ik dat verlang.

Daarom wordt 'op natuurlijke wijze [...] autoriteit allereerst wie de menselijke ervaring op loyalere manier begrijpt of beleeft. De autoriteit ontstaat zo als rijkdom aan ervaring die zich oplegt aan de anderen'. Een persoon wordt autoriteit vanwege de evidentie van wat hij draagt. 'Zij wekt nieuwheid, verbazing, respect. In haar is een onvermijdelijke aantrekkingskracht', zoals met Jezus gebeurde: 'Deze heeft echt gezag',¹³⁸ en niet zoals de schriftgeleerden. Zo ontstaat op natuurlijke wijze de autoriteit, zo zal ze steeds ontstaan. Daarom is het gemakkelijk haar te herkennen en te erkennen.

Ieder van ons is geroepen tot een loyaliteit jegens wat hij in zijn eigen ervaring naar boven ziet komen. Wie de suggesties die zijn ervaring hem geeft, volgt, zal geen enkel probleem hebben om de autoriteit te identificeren, zal geen enkel probleem hebben om zijn kardinaal te identificeren, want het zal evident zijn. Het is rechtstreeks proportioneel aan het bewustzijn van de natuur van de behoefte: hoe meer iemand behoeftig is, en bewust van de draagwijdte van zijn behoefte, des te gemakkelijker herkent hij de autoriteit. De erkenning van een autoriteit is nauw verbonden met de ervaring van de eigen onmacht. Want als iemand niet aanmatigend is, als hij de onmacht die hij beleeft, beseft, als hij erkent behoeftig te zijn, dan hecht hij zich gemakkelijker aan wie hem het overtuigendst getuigt van het bestaan van een antwoord en hem helpt om het te beleven.

Als we daarentegen denken het zelf te redden, dan zullen we, zelfs al staat het antwoord voor onze neus, met alle mogelijke en voorstelbare evidentie, het niet herkennen: zoals gebeurde met degenen die Jezus tegenover zich vonden en Hem niet erkend hebben. Waarom niet? Omdat Jezus gekomen is voor de armen, voor de zieken, voor wie loyaal is aan zijn wond, aan zijn structurele onvermogen om met zichzelf in het reine te komen: nauwelijks zien ze Hem of ze hechten zich aan Hem met eenvoud, vanwege een liefde voor zichzelf en niet omdat ze zich aan een of andere regel moeten houden; ze hechten zich omdat ze hun leven niet al levend willen verliezen.

¹³⁷ L. Giussani, 'Tracce d'esperienza cristiana', op. cit., p. 87-88.

¹³⁸ *Ibid.*, p. 88.

Don Giussani heeft ons de dingen laten begrijpen in hun ontstaanspunt: zo wordt alles beslist eenvoudiger. Want als we waarnemen hoe de dingen in de ervaring gebeuren, wordt alles eenvoudig.

Tijdens de Assemblée op de Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit in Spanje kwam een vergelijkbare vraag op over het thema van de autoriteit:

‘De ervaring van de overeenstemming die ontstaat uit de ontmoeting en die mij gebeurd is, bindt mij aan de oorsprong, aan de historische werkelijkheid van de beweging en aan wie deze werkelijkheid leidt, want in de oorsprong zijn deze elementen verenigd. Toen ik student was, was deze eenheid er in mijn ervaring. Ik besef dat de enige manier om de overeenstemming te blijven ervaren het volgen is van de plek waar Christus mij gebeurd is. Want na vijftientig jaar beweging merk ik, dat wanneer ik mij losmaak van de ervaring van de overeenstemming, wanneer ik mij losmaak van mijn ware behoefte, van de dringende behoefte van mijn menszijn, van mijn wonden, van mijn vereisten, de gemeenschap en de autoriteit veranderen in iets wat mij niet meer vormt. Terwijl in de ervaring van de ontmoeting de gemeenschap en de autoriteit constitutief voor me zijn. Af en toe heb ik de beweging beleefd alsof ik ze had kunnen beleven of niet, me kon hechten of niet, ermee akkoord kon zijn of niet, met een houding van ‘ik vind het leuk’ of ‘ik vind het niet leuk’ – in de wereld van vandaag, waarin we allemaal kinderen zijn van Instagram, is ‘ik vind het leuk’ of ‘ik vind het niet leuk’ het oordeelscriterium. Dikwijls kan ik bij CL zijn en een zeker scepticisme ervaren; ofschoon ik CL volg, kan ik sceptisch worden. Ik besef dat het probleem zit in het oordeel over de overeenstemming, in het volgen van het oordeel omtrent de overeenstemming (die in het begin en die in het nu). En dat zie ik in veel omgevingen van de beweging, bij de studenten en bij de volwassenen: er kan een manier zijn om bij de beweging te zijn die als het ware losgemaakt is van deze oorsprong gevende factor waarin alles verenigd is. In de ervaring van de ontmoeting zijn overeenstemming, gemeenschap en autoriteit verenigd. Ik zou willen dat je ons op dit punt helpt’.

Carrón. Mij lijkt dat wat je gezegd hebt, helpt om duidelijk het type ervaring te begrijpen dat ieder van ons opdoet. Want het is evident dat, wanneer een van deze elementen ontbreekt, het type ervaring compleet anders wordt. Soms lossen we het probleem op op een abstracte manier en niet, zoals jij heel goed hebt uitgelegd, vanuit de eenheid van de ervaring. Daarom denken we dat de autoriteit iets is wat van buitenaf aan onze ervaring wordt toegevoegd. Waarom? Omdat, zoals ik heb aangestipt, niet alle ervaringen van het christendom gelijk zijn. In *Waarom de Kerk*¹³⁹ beschrijft don Giussani drie houdingen tegenover het christelijke feit, drie metho-

¹³⁹ Vgl. L. Giussani, *Waarom de Kerk*, op. cit., p. 23-46.

den om vandaag zekerheid te bereiken over het feit van Christus, die verschillende consequenties hebben: de rationalistische, de protestantse en de orthodox-katholieke. De eerste beschouwt het feit van Jezus als een puur feit uit het verleden, op dezelfde manier als andere, waarop de categorieën van de ‘historische redenen’ moeten worden toegepast. Ze reduceert de inhoud van de christelijke boodschap – God is aanwezigheid in de geschiedenis geworden – nog voor ze haar in beschouwing neemt. De tweede erkent de inhoud van de grote verkondiging, maar verbant hem naar een bepaald moment: God heeft zich aanwezigheid gemaakt in de mensheid in maar één punt, Christus. Hoe kan dan de mens van vandaag zekerheid bereiken over deze aanwezigheid? Middels een uitsluitend innerlijke ervaring, een verlichting door de Geest. Het is een houding die, hoewel diep religieus, niet alle gegevens van de christelijke verkondiging respecteert. De derde blijft daarentegen coherent met de structuur van de christelijke gebeurtenis zoals zij zich oorspronkelijk heeft voorgedaan: God is in Christus een integraal menselijke aanwezigheid geworden en duurt als zodanig voort in de geschiedenis, middels de werkelijkheid van de Kerk, het gezelschap van hen die in Hem geloven; de ontmoeting met Zijn aanwezigheid vandaag – een ontmoeting waarin het uiterlijke en innerlijke, objectieve en subjectieve aspect samenkomen – is de methode om zekerheid over Hem te bereiken.

De eerste twee methoden, die zeker ook elementen van waarheid bevatten, voeren tot een ervaring die totaal anders is dan die welke de derde voortbrengt. De ervaring van iemand voor wie het christendom geen aanwezige gebeurtenis is en die het door de autoriteit gegeven objectieve referentiepunt ontbeert (protestantisme) is van een heel ander type dan die van een katholiek. Maar wij moeten dit verschil ontdekken in onze persoonlijke ervaring van de gemeenschap, dus van een geleide werkelijkheid: anders zal de autoriteit altijd buiten ons geloof lijken te staan en bijgevolg zal het christendom ten prooi zijn aan een ultiem subjectivisme, dat wil zeggen aan de willekeur van onze interpretatie. Een maand geleden vroeg een meisje me een verduidelijking over de betekenis van de autoriteit van de Paus. Ik zei haar: ‘Je hoeft maar tien minuten met iemand te spreken om uit wat hij over de Kerk zegt te begrijpen of de autoriteit van de Paus in zijn ervaring aanwezig is, je hoeft helemaal niet persoonlijk met de Paus te spreken om te verifiëren of wat die persoon over de Kerk zegt samenvalt met wat de Paus denkt’. Tien minuten heb je maar nodig om te begrijpen of iemand de band met de autoriteit van de Paus in zich heeft. Hij hoeft zijn mond maar open te doen of we beseffen al of in zijn ervaring de band met de autoriteit zit, of dat de autoriteit voor hem iets extrinsieks is, iets dat van buiten aan zijn ervaring wordt toegevoegd. Hetzelfde gebeurt in het leven van de beweging. Zoals Giussani zegt in het eerste hoofdstuk van *Sporen van christelijke ervaring*,¹⁴⁰ is de autoriteit een

¹⁴⁰ Vgl. L. Giussani, ‘Tracce d’esperienza cristiana’, op. cit., p. 87-88.

constitutief element van de menselijke ervaring.¹⁴¹ Maar hoe kan iemand begrijpen of ze dat voor hemzelf effectief is? Uit het type ervaring dat hij opdoet. Want op ons voorhoofd staat gestempeld wat voor type ervaring we beleven. ‘Want aan de vruchten kent men de boom’,¹⁴² dat wil zeggen aan de ervaring van overeenstemming die iemand beleeft, herken je de waarheid van het ontstaanspunt ervan. Het is een absoluut onfeilbare methode, want alleen een bepaalde boom geeft bepaalde vruchten; een andere boom kan niet dezelfde vruchten geven. In mijn manier van leven getuig ik van het type ervaring dat ik in de christelijke gemeenschap verwerf. Don Giussani merkt op dat er geen christelijke gemeenschap bestaat zonder uiteindelijke referentie aan de autoriteit, er geen katholiek charisma is dat geen uiteindelijke band heeft met de autoriteit. Het is niet simpelweg een theologisch probleem, het is iets wat in de wortel zit van onze christelijke ervaring; daarom zingt ieder van ons, in zijn manier van leven, ten overstaan van allen zijn ‘Traviata’.

Prosperi. Twee vragen zijn met elkaar verbonden.

‘Wat betekent dat de ervaring een intelligentie van de zin van de dingen impliqueert en dat we de werkelijkheid niet helemaal vast hebben als we haar betekenis niet bevestigen?’

‘Je hebt gezegd dat ons spectaculaire dingen kunnen overkomen, maar wij niets leren, en dat we, om de draagwijdte van wat in ons leven gebeurt te kunnen vatten, mee moeten gaan in de versterking van het ‘kenvermogen van het bewustzijn’ dat het feit zelf opwekt. Kun je dit punt verdiepen?’

Carrón. We gaan door terwijl we alle vragen met elkaar verbinden.

Hoe merk ik dat een bepaalde aanwezigheid beslissend is voor mijn leven? Dat gebeurt omdat zij als geen andere overeenstemt met de vereisten van mijn menszijn. Maar dat vergt een vergelijking tussen de werkelijkheid en mijn behoeften en dus een oordeel van mijn rede: ‘Hier is iets dat eindelijk overeenstemt met wat ik zoek’. Om iets te ervaren is het niet genoeg dat ik er tegenaan loop, dat het een reactie in mij uitlokt; nodig is dat ik er de draagwijdte van vat, de betekenis, de band met mezelf. De ervaring blijft niet beperkt tot de sentimentele weerslag van de dingen; ze vergt dat ik er de zin van ontdek, anders raak ik ze vroeg of laat onderweg kwijt. Daarom is het nodig dat ik de draagwijdte van de ontmoete aanwezigheid begrijp, dat ik de connectie vat tussen die aanwezigheid en mijn behoefte en merk dat ik in de relatie met haar groei. Dat is ervaring verwerven. Als ik me geen rekenschap geef

¹⁴¹ Hetzelfde geldt ook in de context van de christelijke gebeurtenis: ‘Er bestaat geen versie van de christelijke ervaring [...] die niet minstens in laatste instantie [...] deze referentie aan haar autoriteit impliceert’ (L. Giussani, *Het risico van de opvoeding*, op. cit., p. 72). Zie *supra*, p. 19.

¹⁴² *Mat* 12,33.

van de relevantie van wat mij overkomt voor mijn behoeften, dan zijn de dingen die gebeuren – hoe spectaculair ook, zoals de feiten die we elkaar vaak vertellen – als ongeleide projectielen, omdat we ze niet betrappen in de band die ze hebben met onze behoeften. En dan zullen we, omdat we de betekenis van de ontmoeting niet gevat hebben, na een tijdje weggaan.

Giussani is alles enkel begonnen om de ‘relevantie te laten zien van het geloof voor de behoeften van het leven’,¹⁴³ opdat wij dus zouden kunnen begrijpen – begrijpen! – hoe relevant Christus’ gebeurtenis, wat Christus ons voorstelt, wat de beweging ons voorstelt, voor ons menselijke verlangen is. Anders wordt alles moralistisch, wordt het iets wat ik ‘moet’ doen: ik hecht me niet langer aan wat mij wordt voorgesteld omdat ik het nodig heb, omdat ik het erken als relevant voor mijn behoeften, omdat mij het grootste gebeurd is wat mij kon overkomen. Als ik niet dankbaar ben dat het mij overkomen is, dan wordt het christendom een immense complicatie, een ondraaglijke last! Terwijl, hoe beter iemand er de draagwijdte van begrijpt, des te meer hij er zich aan hecht, zich eraan vastplakt – Giussani sprak over ‘handenvol lijm’ in de relatie van de leerlingen met Jezus – en des te dankbaarder is hij: ‘Gelukkig maar dat jij er bent, Christus. Gelukkig maar, anders zou ik alleen zijn met mijn nietigheid’.

Mij verbaast dat wij dikwijls geen aandacht hebben voor de uitzonderlijke dingen die we onder ons zien gebeuren (waarvan we voorbeelden hebben in de brieven die ik voorgelezen heb). Zoals we in de school van de gemeenschap gelezen hebben, kunnen we aan de heiligheid voorbijlopen, aan de vele vruchten die het verblijven in het leven van de Kerk onder ons voortbrengt, zonder ze te zien, en bijgevolg zonder er de draagwijdte van te begrijpen.

Terwijl, om bij de tweede vraag te komen, wanneer iemand aanloopt tegen iets waarvan hij waarneemt dat het, anders dan al het andere, echt beslissend is voor hemzelf, als het ware vol is van een belofte voor het leven, wat gebeurt er dan? Dan lokt het feit een zó grote verbazing uit dat het zijn vermogen om te zien, om te begrijpen, wijd opent. Daarom zegt Giussani dat ‘hetzelfde gebaar waarmee God zich [...] aan de mens present maakt’, door onze onmacht tegemoet te komen, ‘tevens het kenvermogen van het bewustzijn [versterkt]’, vergroot, ‘de scherpte van de menselijke blik aan[past] aan de uitzonderlijke werkelijkheid’¹⁴⁴ die Hij hem voor zich laat aantreffen. Zoals wanneer iemand verliefd wordt, hij de aanwezigheid ontmoet die hem aantrekt en hem meer zichzelf laat zijn: deze gebeurtenis maakt dat zijn blik zich wijd opent, zijn vermogen om alles te kennen, allereerst wie hij tegenover zich heeft, de waarde die die persoon voor hem heeft. En allen weten we hoe beslissend dit is: als we de draagwijdte voor ons leven van de persoon aan wie we ons verbinden

¹⁴³ L. Giussani, *Il rischio educativo [Het risico van de opvoeding]*, Rizzoli: Milaan 2005, p. 20.

¹⁴⁴ L. Giussani, *Het risico van de opvoeding*, Stichting Levende Mens: Leiden 2011, p. 73.

niet vatten, dan zou het, ook als we haar altijd voor onze neus zouden hebben, zijn alsof ze er niet was.

Als dit gebeurt in een affectieve relatie, stel je dan voor op welke diepte dit kan gebeuren in de ervaring van de ontmoeting met Christus, waarvan de verliefdheid maar een bleke reflectie is. Wat is er gebeurd en gebeurt er? We hebben het gehoord in de getuigenissen: 'Veel heb ik vergeten, maar niet die ogen die mij hebben aangekeken'; vanaf dat moment heeft dat meisje niet meer naar zichzelf kunnen kijken zoals tevoren, is haar manier om de dingen waar te nemen veranderd. In de ontmoeting met Christus, via de menselijke vorm waarvan Hij zich bedient om ons te veroveren, is er een evidentie die ons meesleept, die ons vastlijmt en onze rede verruimt, ons opent zodat we kunnen begrijpen, erkennen wat ons overkomen is, niet door iets te forceren, zoals wanneer je een schoenlepel gebruikt om je voet in een te kleine schoen te wringen, en evenmin door een logische conclusie, die 'niemanden mehr fesselt': we hoeven enkel maar mee te gaan in het handelen van Zijn aanwezigheid in ons. 'De erkenning van Christus' aanwezigheid gebeurt omdat Christus het individu 'overwint', mij overwint, met Zijn initiatief, Zijn genade, terwijl Hij mij bereikt middels een menselijke ontmoeting zonder weerga. Daarom, vat Giussani samen: 'Zoals Christus zich aan mij geeft in een aanwezige gebeurtenis, zo maakt hij in mij het vermogen levend om hem in zijn uitzonderlijkheid te vatten en te erkennen. Zo aanvaardt mijn vrijheid die gebeurtenis, aanvaardt ze het deze te erkennen'.¹⁴⁵

Prosperi. 'Met een citaat van Ratzinger zei je dat 'de mogelijkheid om God te 'zien' afhangt van de zuivering van het hart', van de armoede van geest. Waarin bestaat deze zuivering? Je hebt ook gezegd dat we ons bewust moeten worden van de band tussen kennis en armoede, en verder dat de enige moraliteit de armoede van geest van de erkenning is. Kun je de band tussen armoede en kennis nader verklaren?'

Carrón. Ratzinger merkt op dat de Kerkvaders de band tussen kennis en armoede evident maken en dat dit ook voortdurend in het Evangelie herhaald wordt: 'Zalig de armen van geest, want aan hen behoort het Rijk der hemelen. [...] Zalig de zuiveren van hart, want zij zullen God zien'.¹⁴⁶ Het Evangelie stelt geen andere voorwaarde – om God te kennen, te herkennen – dan deze armoede. Daarom heb ik de nadruk gelegd op de onmacht. Wij zijn voor een zó grenze-

¹⁴⁵ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo*, op. cit., p. 30-31.

¹⁴⁶ *Mat* 5,3-8.

loze bestemming gemaakt ('Gij hebt ons voor U gemaakt, o God',¹⁴⁷ zegt Augustinus) dat wij die niet op eigen kracht kunnen bereiken; wij zelf kunnen niet antwoorden op de behoefte aan volheid waaruit wij bestaan. Daarom is Christus gekomen. Hij is gekomen omdat wij los van Hem niets kunnen, maar werkelijk niets, om te antwoorden op onze dorst naar geluk, naar bestemming. Het is nutteloos ons kwaad te maken op de werkelijkheid – op onze vrouw, op onze man, op ons werk, op de omstandigheden – want niets kan passend antwoorden op onze behoefte aan geluk. 'Alles is klein en gering voor het vermogen van de eigen ziel',¹⁴⁸ zei Leopardi. Daarom is het nutteloos dat we ons kwaad maken op het leven. Het enige wat we kunnen doen is wachten tot Degene gebeurt die het antwoord brengt. Samen met de erkenning van de eigen structurele onmacht en met het bewustzijn dat het antwoord enkel van een Ander kan komen, is er dus eenvoud van hart nodig om Hem te herkennen en zich aan Hem te hechten. 'Wie het Koninkrijk Gods niet aanneemt als een kind, zal er zeker niet binnengaan',¹⁴⁹ zal het verliezen.

Het enige wat er dus gedaan hoeft te worden tegenover het ongeëvenaarde geschenk van Zijn aanwezigheid, is het aan te nemen. Hoe meer we Christus kennen en erkennen wat een geschenk Hij voor ons is, des te meer beseffen we dat onze eerste en oorspronkelijke activiteit tegenover Hem – tegenover het Zijn dat gezelschap in de geschiedenis is geworden – een passiviteit is.¹⁵⁰ Degene die komt en blijft komen om ons te redden, te ontvangen en met eenvoud van hart te herkennen. Dikwijls ontmoet ik personen die de beweging beleven met een ontwapenende eenvoud, die me sprakeloos maakt. En ik zou het fijn vinden als iedereen hen zou kunnen zien. Want het leven is geen probleem van intelligentie, het is een probleem van armoede, van eenvoud van hart, die ons toestaat ons rekenschap te geven van wat ons overkomen is. We moeten steeds meer kind worden. Kind zijn is geen infantilisme, zoals we dikwijls denken. In het kleine kind is alles nog spontaan, maar nog niet bewust verworven. Kind zijn als volwassene, dat is de grote kwestie! Ons lijkt dat haast naïef, haast een tegenspraak, dat je kind kunt zijn als volwassene. Maar dat is de ware wijsheid, de enige wijsheid in het Evangelie, die wij moeten hebben als we het beste niet willen verliezen.

Tijdens zijn aardse leven heeft Jezus ons getuigd hoe een volwassene kind kan blijven: 'Ik doe altijd wat de Vader behaagt'.¹⁵¹ Dat is wat ook don Giussani ons getuigd heeft tot zijn dood: hij verbaasde zich over alles, alles enthousiasmeerde hem,

¹⁴⁷ Sint-Augustinus, *Belijdenissen*, I, 1.1.

¹⁴⁸ G. Leopardi, 'Pensieri [Gedachten]', LXVIII, in Id., *Poesie e prose [Gedichten en proza]*, dl. II, Mondadori: Milaan 1980, p. 321.

¹⁴⁹ *Mc* 10,15.

¹⁵⁰ Vgl. L. Giussani, *Het religieuze zintuig*, op. cit., p. 169.

¹⁵¹ Vgl. *Joh* 8,29.

zijn ogen straalden als die van een kind. Zonder deze eenvoud van hart verliezen we het leven. Onze roeping is datgene te veroveren waarvoor het Mysterie ons gemaakt heeft, maar wat Hij ons wil geven, het geschenk van Zijn aanwezigheid, staat in zo'n wanverhouding tot onze vermogens, tot onze krachten, dat wij enkel beschikbaar kunnen zijn – als kinderen – om het te ontvangen, te herkennen en te omhelzen. En dan wordt alles eenvoudig.

Prosperi. Wat je net gezegd hebt over het kind met betrekking tot de wijsheid en de verstandigheid geldt ook voor de affectieve dimensie, want in de relatie met zijn vader en moeder, wanneer die relatie helder is, heeft het kind een zekerheid die het de volwassene in zijn relatie met de werkelijkheid vaak niet lukt te hebben; want de volwassene neigt ertoe zijn ervaring te reduceren tot de psychologische aspecten ervan, dat wil zeggen tot hoe hij de dingen vanuit zichzelf aanvoelt. Op een zeker punt heb jij een stap gemaakt met betrekking tot de verandering, en hier gaat de vraag over:

‘Kun je verdiepen wat het betekent dat het probleem is een psychologisch beeld van de verandering en onze poging om deze te meten, te overstijgen?’

Een andere vraag voegt een stap toe.

‘Je zei dat de verandering mogelijk gemaakt wordt door onze trouw, maar je hebt ook gezegd dat trouw niet mag worden gereduceerd tot iets ethisch, tot een kwestie van vermogen; maar ze veronderstelt mijn er zijn, mijn zet, mijn vrijheid. Hoe kan voorkomen worden dat de trouw botst met deze zet van mij en zo eindigt in een ethische inspanning?’

Carrón. Laten we beginnen met de tweede vraag en het meest eenvoudige voorbeeld, namelijk verliefd worden. Verliefd worden kan niet het resultaat zijn van een ethische inspanning (anders, als het voldoende zou zijn het te willen, zouden we een lange rij hebben van al degenen die op zoek zijn naar iemand die antwoordt op hun verlangen bemind te worden), het is niet iets wat wij kunnen voortbrengen. Maar wanneer het gebeurt, moeten wij het aanvaarden, moet de vrijheid zich engageren. De trouw is het engagement van onze vrijheid met een gebeurd feit, dat wij niet voortbrengen, en dat voortdurend opgeroepen en ondersteund wordt door het opnieuw gebeuren van dat zelfde feit, dus door de gelijktijdigheid van Christus, zoals ik in de les van gisterenmiddag gezegd heb.

Als we dan naar de eerste vraag gaan, die in nauw verband staat met wat ik nu net in herinnering geroepen heb, dan onderstreepte ik gisteren ook dat de verandering niet gereduceerd kan worden tot ons psychologische beeld ervan, dus tot iets wat ik met mijn maatstaf kan meten: ik had een opvliegend temperament en nu ben ik nog steeds opvliegend; ik dacht dat ik na deze dagen veranderd thuis zou zijn gekomen en ik maak me nog steeds even snel boos als tevoren, vanwege mijn rotka-

rakter, en daarom denk ik dat niets van wat ik beleefd heb, blijft. Het is dit beeld van de verandering wat ons blokkeert. We zijn altijd geneigd om het te identificeren met een potentialisering van onze capaciteiten, met een betere *performance*, wat datgene is wat velen proberen te bereiken door te trainen.

Nee, dat is niet de verandering waarover we spreken en die we nodig hebben. De ware verandering bestaat in het herkennen van Hem die antwoordt op onze onmacht. Zoals het niet in mijn vermogen ligt dit antwoord voort te brengen, zo kan ik evenmin zelf deze verandering van mezelf realiseren. Zoals ik eerder zei, gaat het er eenvoudigweg om zich beschikbaar te maken voor het initiatief dat Christus richting mijn leven genomen heeft. Dit is dan de ware verandering: alles te beleven met in je ogen die Aanwezigheid, in het bewustzijn van Zijn trouwe gezelschap: 'Terwijl ik leef in het vlees, leef ik in het geloof aan de Zoon van God, die zijn leven voor mij gegeven heeft'.¹⁵² De verandering is de overgang van de eigendunk naar de erkenning van Zijn aanwezigheid.

Aldus wordt er in ons leven een diversiteit, een nieuwigheid geïntroduceerd die ook de anderen opmerken, maar die niet overeenstemt met de beelden die we zelf maken, die niet bestaat in onze onfeilbaarheid, zondeloosheid of superioriteit, als vrucht van een vermogen van ons, maar in de weerkaatsing in ons van de erkenning van Wie antwoordt op onze onmacht, van de zekerheid van Zijn aanwezigheid, die langzamerhand doordringt tot in onze ingewanden. Het is als een vleug vreugde, vruchtbaarheid, positiviteit, die zich langzamerhand nestelt in alles wat we doen, ofschoon wij net zo broos blijven als we zijn.

Don Giussani heeft het ons ondubbelzinnig gezegd: de verandering is het herkennen van die levende aanwezigheid die ons tegemoet komt, niet iets wat ik meet. Al het overige komt hieruit voort; misschien zal ook wel gebeuren waarvan jij hoopt dat het gebeurt – bijvoorbeeld de verandering van je rotkarakter –, maar dat is niet noodzakelijk; en hoe dan ook zal het altijd gebeuren volgens een tijd en plan die niet van jou zijn. Juist dit maakt ons dikwijls gek, vanwege ons ongeduld: we zouden willen veranderen op onze manier en in het tempo dat wij bepalen, in plaats van eenvoudigweg dankbaar te zijn dat Hij er is. Hij is het die ons bevrijdt van onze eigen maat. Zoals met een kind gebeurt: papa is er, mama is er, het is niet nodig te meten. De verandering zal komen, maar volgens een plan dat niet van mij is.

Prosperi. De volgende vraag is persoonlijk; we hebben haar uitgekozen omdat ze ons allen aangaat, op de een of andere manier.

'Het valt mij te beurt in mijn gezin hetzelfde drama te moeten beleven als de vader in de parabel van de verloren zoon. Maar hoe kon die vader zijn kind laten gaan en niet toegeven aan de verleiding om hem te gaan zoeken bij de prostituées en hem

¹⁵² Vgl. Gal 2,20.

mee terug te brengen naar huis? Waar haalde hij de kracht vandaan om zijn kind werkelijk vrij te laten om niet terug te keren en dus ook om hem misschien nooit meer te zien? Het is niet zozeer de houding van de zoon die mij nu interesseert als wel die van de vader. Hoe kon hij zó vrij wachten tot zijn kind terugkwam, zonder boos te zijn? Want dan zou hij niet zo'n feest georganiseerd hebben bij zijn terugkeer. Waarvan heeft hij tijdens het wachten geleefd? Ik denk dat het mij niet lukt te leven met een zo groot gemis'.

Carrón. Dit is ons probleem: het lukt ons niet en daarom zouden we ons nooit gedragen zoals de vader van de verloren zoon. En waarom God juist wel? De reden wortelt in de volheid van het goddelijke leven, dat wil zeggen in de relatie van vrije en wederzijdse liefde tussen de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Het is om het deel te laten hebben aan die overvloedige volheid dat God een wezen schept, het menselijke ik, gemaakt naar zijn beeld en gelijkenis, dus vrij, dat het mysterie van het drie-ene Zijn juist in deze vrijheid oorspronkelijk reflecteert. En God laat hem juist vrij omdat Hij hem oneindig bemint, zoals alleen God kan beminnen. De parabel van de verloren zoon drukt dus Gods ware natuur uit: de vader houdt zoveel van zijn zoon dat hij hem vrij laat, Hij weet dat hij zonder vrijheid slechts een slaaf in zijn huis zou zijn.

Don Giussani heeft werkelijk verbazingwekkende zinnen geformuleerd, die we misschien moeten lezen omdat ze nuttig zijn voor degenen onder jullie die bezorgd zijn over de vrijheid van jullie kinderen: 'Misschien is het grootste offer voor ouders, het grootste na dat van het zien sterven van je eigen kind, te zien hoe je eigen kind, dat je met liefde grootgebracht hebt, aan wie je alles gegeven hebt wat je kon geven, beslissingen neemt of wegen inslaat of oordelen formuleert die anders zijn dan die je juist acht. Het is het ergste wat we meemaken tegenover onze kinderen op school. Maar voor een vader en een moeder is het honderdduizend maal duidelijker'. Toch nestelt zich in deze houding een mogelijke beking, die don Giussani wil ontmaskeren: 'De macht over de zielen: hen te bezitten voor hun bestwil; hun de vrijheid te ontrukken om hun geluk te garanderen', altijd voor de bestwil van het kind, natuurlijk! Het christelijke perspectief is heel anders: 'Christus is gestorven om in ons de vrijheid te laten!' Giussani vervolgt: 'Hoe krachtiger we de vrijheid van onze leerlingen [of van onze kinderen] verlangen, dat wil zeggen dat ze hun bestemming bereiken, [...] des te pijnlijker en wonderlijker verdiept zich ons respect voor hun beslissing, ons respect voor hoe ze zich bewegen. Er kan geen geluk voor hen zijn dat niet door hen gekozen is, geen bestemming die niet door hen erkend en geaccepteerd is'.¹⁵³

¹⁵³ L. Giussani, *Realtà e giovinezza. La sfida [Werkelijkheid en jeugd. De uitdaging]*, Bur: Milaan 2019, p. 229.

Daarom speelt de vrijheid een beslissende rol niet alleen op de weg naar de bestemming, maar ook bij de ontdekking van de weg. ‘Zeker – concludeert Giussani – [...] we zouden er de voorkeur aan geven hen bij hun nekvel te pakken en hen daarheen te dragen waar ze heen moeten. We zouden er de voorkeur aan geven tegen hun vrijheid in te gaan, in de zin van hun keuzevrijheid’, vanwege de angst die ons belaagt. Wat kan deze stillen? Het enige wat onze angst kan stillen en ‘ons werkelijk vrede geeft, is dat er Iemand [met een hoofdletter] is, een Ander [met een hoofdletter], die hen gewild heeft, die een verbond met hen gesloten heeft, door hun het zijn te geven’.¹⁵⁴

Tegenover deze familiewederwaardigheden van jullie denk ik altijd aan de angstige spanning waarin God moet verkeren. Als jullie al zo angstig en gespannen zijn tegenover de bestemming van jullie kinderen, stel je dan voor hoe God, die zoveel dingen zou kunnen doen die wij niet eens kunnen dromen en ze niet doet; wat een angstige spanning! Waarom kan Hij wachten, wat ondersteunt Hem? Enkel de volheid die Hij beleeft. Daarom heet de enige manier om werkelijk te antwoorden op deze angst ‘maagdelijkheid’, dat wil zeggen een zó krachtige relatie met het Mysterie dat ze me vrij maakt om mijn kind zijn vrijheid te laten. En niet omdat ik voor mijn kind niet het allerbeste wil, maar omdat ik wil dat hij wat goed is voor hem middels zijn vrijheid bereikt. Nodig is dat ik een zodanige vrede heb, een zodanige consistentie en zekerheid dat er Iemand is die van hem houdt, die zijn leven voor hem gegeven heeft en een verbond met hem heeft gesloten, dat ik op hem kan wachten zoals Hij op hem wacht. Wat een relatie moeten jullie hebben en moeten wij hebben met Christus om onze kinderen en onze jongeren zó op te voeden, zonder toe te geven aan de bekoring om zelf de plaats van hun vrijheid in te nemen!

Dit betekent dus niet dat we niets kunnen doen. Het is niet dat God niets gedaan heeft: Hij heeft zijn Zoon gezonden om zijn leven voor ons te geven, om deze ervaring van volheid mogelijk te maken. Hij heeft Christus niet gezonden om ons onze vrijheid te ontnemen. Christus heeft gewacht, zoals we gisteren zeiden, totdat de mens Hem zou erkennen. En wat kunnen wij doen? Datgene wat onze kinderen het meest nodig hebben: dat wij voor hun ogen leven, in plaats van hun enkel te zeggen wat ze moeten doen. Laten we voor hun ogen leven! Laten we hun iets zo aantrekkelijks voor ogen plaatsen dat ze uitgedaagd kunnen worden door de schoonheid die ze in ons zien trillen, zodat ze er zich vrijelijk aan kunnen hechten en niet met de schoenlepel. Dikwijls is onze zorg dat zij zich zouden hechten, maar niet met hun vrijheid.

Zijn jullie bezorgd voor jullie kinderen? Leef dan als volwassenen en getuig voor hen met heel de aantrekkelijkheid van jullie leven. Dat is het enige wat God gedaan

¹⁵⁴ *Ibid.*, p. 230.

heeft: Hij heeft zijn Zoon gezonden om aan allen iets zo krachtig aantrekkelijks aan te bieden dat het ons voor Hem veroverd. Anders zullen we enkel plekken creëren waar onze kinderen stikken, in plaats van plekken waar ze vrij ademen, met het verlangen om zich te engageren en deel te nemen.

Tijdens de Assemblée op de Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit in Spanje kwam een vergelijkbare vraag op over de rol van de vrijheid in het verschijnsel van het kennen.

‘Vanmorgen zei je dat de vrijheid niet enkel is naar God te gaan als je Hem eenmaal ontdekt hebt, maar op het spel staat in de ontdekking zelf van God. Ik begrijp dat niet, want mij lijkt dat de ontdekking van God iets onmiddellijks is: wanneer Hij gebeurt, ontdek je Hem. Wat betekent het dus dat de vrijheid op het spel staat in de ontdekking zelf van God?

Carrón. Dat is het probleem. Wij begrijpen niet dat in het kennen voortdurend zowel rede als vrijheid hun rol spelen. In *Het religieuze zintuig* poneert don Giussani drie premissen, die drie elementen impliceren: om te kunnen kennen, zegt hij, zijn *realisme* nodig (het primaat ligt bij de werkelijkheid: het is het object dat de kenmethode bepaalt), *redelijkheid* (de rede moet door het kennende subject passend gebruikt worden) en *moraliteit* (en hier verschijnt het element vrijheid: in de houding die het subject aanneemt komt de vrijheid noodzakelijkerwijze om de hoek kijken).¹⁵⁵ Hij geeft een voorbeeld dat kan helpen om onze kwestie te begrijpen. Toen Pasteur de rol van de micro-organismen in de geneeskunde ontdekte, zouden alle wetenschappers de waarde van wat hij door de microscoop gezien had, hebben moeten erkennen – het was evident dat hij de hand gelegd had op iets belangrijks en nieuws; maar juist de aanzienlijkste wetenschappers van zijn tijd waren de onverzettelijkste tegenstanders van deze ontdekking. Waarom? Omdat niet alleen de werkelijkheid en de rede op het spel stonden, maar ook hun vrijheid: zij voelden zich door die ontdekking in hun aanzien bedreigd.

De vrijheid speelt bij het kennen een beslissende rol. Allen wisten dat de ‘blindgeborene’ blind was geweest; en toch probeerden enkelen na de wonderbaarlijke genezing zelfs te bewijzen dat hij het niet geweest was: ze waren niet bereid om het gebeurde feit te accepteren, hun vrijheid weigerde het te erkennen; niet omdat het niet evident was, maar vanwege een voorafgaande geslotenheid. Daarom zegt men dat ‘er geen ergere blinde is dan wie niet *wil* zien’. Hetgeen wil zeggen: de vrijheid heeft een kapitale rol bij het kennen.

De vrijheid staat niet enkel op het spel op de weg naar wat ik ontdekt heb nadat ik het ontdekt heb, maar ook en vooral in de ontdekking zelf. Daarom is

¹⁵⁵ Vgl. L. Giussani, *Het religieuze zintuig*, op. cit., p. 19-63.

eenvoud van hart bij het kennen van beslissend belang. De episodes van Pasteur en van de blindgeborene betreffen niet enkel het verleden, maar gelden ook voor vandaag. Want soms denk ik bij mezelf, als ik aan bepaalde ontmoetingen heb deelgenomen en dan hoor wat anderen erover zeggen: maar waren we op dezelfde plek? Hebben we dezelfde dingen gezien? Want luisterend naar de verschillende beschrijvingen lijkt het erop dat niet dezelfde dingen gebeurd zijn. Ik vraag me dan af: is dat omdat sommigen een verfijndere kritische houding ontwikkeld hebben of is het omdat ze niet bereid zijn te zien? Zonder openheid, zonder beschikbaarheid van de vrijheid, zien we de dingen die gebeuren echt niet meer. We hebben dat in de school van de gemeenschap bestudeerd: men kan ‘aan het wonder, aan het menselijke evenwicht, aan de intensiteit van de ervaring van heiligheid in de Kerk voorbijgaan met een houding van volmaakte vreemdheid’,¹⁵⁶ dus zonder te zien. En dan komt er een ander die, tegenover dezelfde dingen, verrast is door wat hij ziet. Dit bewijst dat de vrijheid voortdurend een rol speelt in het kennen. Het is van beslissend belang dat we dit beseffen, want als er iets gebeurt en wij het niet herkennen (om welke reden dan ook), dan missen we het beste: dan denken we dat er niets aan het gebeuren is terwijl er wel iets gebeurt. Let op: het is niet dat ik het niet herken *omdat het niet gebeurt*. Dit is juist het punt: omdat ik *zeg* dat het niet *kan* gebeuren, herken ik het niet wanneer het gebeurt, ontken ik dat het gebeurd is, tot ik zelfs zeg dat de blindgeborene nooit blind was en Pasteur niet gezien heeft wat hij gezien heeft. We moeten ons bewust worden van dit vrijheidselement. Jij zegt: maar als iets evident is, waarom is de vrijheid dan nodig? Nee, nee, rustig. Een vrijheidselement speelt een rol, speelt nu een rol, een bepalende rol in mijn en jouw erkenning van wat er nu voor ons aan het gebeuren is.

Prosperi. ‘Je hebt gesproken over de verificatie als de enige weg van de verpersoonlijking van het geloof. Hoe je erover spreekt is enthousiasmerend, terwijl het dikwijls onder ons...’

Carrón. Het is enthousiasmerend omdat het gaat om de verificatie van Christus, niet van onze pogingen!

Prosperi. Inderdaad ‘beleven wij de verificatie vaak als een vorm van moralisme, en omdat we ons niet vereenzelvigen, verifiëren we dan eigenlijk niets anders dan onze poging, hetgeen ons alleen maar kan deprimeren...’

Carrón. Perfect!

¹⁵⁶ L. Giussani, *Waarom de Kerk*, op. cit., p. 330.

Prosperi. ‘Kun je ons helpen de termen te begrijpen van de verificatie die je ons uitdaagt te doen? Als de ervaring van Christus iets is waar je niet meer van terug komt, aangezien zij een onverwoestbare aantrekkings voortbrengt waar ik mij niet van los kan maken, waarom hebben we dan een verificatie nodig? Waar gaat het over?’

Carrón. We moeten zien of wat ons overkomen is, in welke situatie dan ook waar is. Het is deze verificatie die ons steeds zekerder maakt: ervaren dat Christus nuttig is voor alles, in staat is op alles te antwoorden, waar is tegenover welke uitdaging dan ook, niet alleen de uitdagingen waarop wij denken te kunnen antwoorden, maar alles! Hoe groter de uitdaging, des te meer verlang ik te zien hoe Hij zich er deze keer uit gaat redden. Want de verificatie is van Christus. Als ik alles van Christus verwacht, in welke situatie dan ook, wanneer ik een kind verlies of wanneer ik er geen heb, dan ben ik gespannen om te zien hoe Hij me naar de volheid zal brengen, zonder dat mijn beeld van vervulling zich verwezenlijkt. Hoe zal hij me ertoe voeren het ‘honderdvoud hier op aarde’ te ervaren, als het niet is volgens het beeld dat ik me daarvan gevormd heb?

Wij denken dat de vervulling alleen datgene is wat binnen ons beeld valt, en dat is dikwijls het beeld dat de algemene mentaliteit ons levert, maar dat is te gering, te zeer gereduceerd. Zijn we bereid om de uitdaging te accepteren dat Christus ons kan vervullen op een manier die uitstijgt boven onze maat? Zijn we bereid Hem de ruimte te geven om het ons te laten zien? Bieden we Hem daartoe de mogelijkheid? Enkel de eenvoudigen van hart kunnen de uitdaging van deze verificatie accepteren, niet zij die denken: ofwel Christus past zich aan aan wat ik in mijn hoofd heb, ofwel Zijn antwoord is geen echt antwoord.

Prosperi. De laatste twee vragen gaan over jouw benadrukking van de plaats als een weg.

‘Kun je het punt verhelderen van de plek die een weg is? Is elk christelijk gezelschap goed? Of is er een specifiek gezelschap en waar kun je dat dan aan herkennen?’

‘De bron van de gedachtenis is de levende gemeenschap, mensen die samen zijn omdat Christus er is. Maar deze zelfde plek (de personen waaruit hij bestaat) kan een bezwaar worden. Hoe dit bezwaar te overwinnen?’

Carrón. De plek is de plaats die Christus voortgebracht heeft en voortbrengt middels degenen die Hij vastpakt en die Hem erkennen. De kwestie is of wij samen zijn vanwege Christus, omdat wij naar de bestemming willen gaan die Christus is. Laten we ons afvragen: is Christus de reden waarom wij samen zijn, in elk geval als tendens? Wie van ons wil samen zijn om elkaar te helpen om naar de bestemming te gaan? Wie wil enkel en uitsluitend vanwege Christus samen zijn? Wanneer we ons-

zelf deze vraag stellen, beginnen we te zien wie in staat is ons werkelijk gezelschap te houden. De kenmerken zijn heel helder, elke andere reden van ons samen zijn is uiteindelijk onvoldoende. Dit vraagt van ons een loyaliteit: ‘Wie zijn degenen die me werkelijk begeleiden? Zijn ze allemaal hetzelfde?’ Als we een dokter die antwoordt op onze nood kunnen onderscheiden van eentje die dat niet lukt, hoe zullen we dan niet kunnen onderscheiden wanneer een gezelschap ons naar de bestemming voert en wanneer niet? Moeten we soms een studie aan Harvard doen? Kom nou!

Het is gemakkelijk de plaats te identificeren die een weg is: we hoeven hem niet te verzinnen, maar te herkennen en erop in te gaan.

HEILIGE MIS

Lezingen van de Heilige Mis: Jes 50,4-7; Ps 21 (22); Fil 2,6-11; Luc 22,14 – 23,56

PREEK VAN E.H. JULIÁN CARRÓN

In deze Goede Week toont de Kerk ons de methode die God gekozen heeft om onze vrijheid aan te trekken zonder haar te annuleren. ‘Hij, die bestond in goddelijke majesteit heeft zich niet willen vastklampen aan de gelijkheid met God. Hij heeft zichzelf ontledigd’. Gods methode is zich te ontledigen zelfs van zijn gelijkheid met God, om ‘het bestaan van een slaaf’ op zich te nemen. En zo, door het bestaan van een slaaf op zich te nemen, door heel Zichzelf in de handen van zijn Vader te leggen, volgens een plan dat ook voor Hem dramatisch is geweest, want het ging door Zijn overlevering en Zijn dood heen, heeft Christus ons laten zien wat de enige methode is die God passend acht om ons aan te trekken: de overgave van Zichzelf, een liefde tot het einde. ‘Niemand heeft een grotere liefde dan wie zijn leven geeft voor zij vrienden’.

Dit is de liefde die God ons voor ogen plaatst. De Kerk geeft ons heel deze week om ernaar te kijken, zodat ieder van ons overweldigd kan worden door de enige methode waarin God gelooft, dat wil zeggen Zijn liefde voor ons. Er is niets anders dat de vrijheid werkelijk in beweging kan brengen, dat erin slaagt haar aan te trekken, dan dit. Dat tekent de weg ook voor ons allemaal, die geroepen zijn om dezelfde methode te delen in de relatie met alle mensen, om aan allen mee te delen wat ons als genade gegeven is: een passie voor hun bestemming, zoals die van Christus voor ons, een interesse voor ieder van hen, volgens de manier waarop God zich voor ons geïnteresseerd heeft. Dit is onze bijdrage aan de wereld, die niet anders kan zijn dan de manier waarop God zich bewogen heeft. Dan gaat een dankbaarheid ons leven binnen wanneer we zien wat voor liefde God voor ons heeft, opdat ook wij hiervan aan allen mogen getuigen, vrij van welk resultaat dan ook, zoals Hij zich overleverde door alles in de handen van zijn Vader te leggen.

MEEDELING

Julián Carrón

Gemeenschappelijk fonds

Het is altijd ontroerend jullie brieven over het gemeenschappelijk fonds te ontvangen.

‘Met grote spijt heb ik het bericht gekregen over de situatie van mijn overschrijvingen naar het gemeenschappelijk fonds in het afgelopen jaar. Ik was en ben me er bewust van. Mijn gezin maakt een groot economisch probleem door. Onze inkomsten – die reeds laag waren – zijn nog gedaald, omdat het werkterrein van mijn man nog verder gekrompen is en de pogingen om ander werk te vinden nog niets hebben opgeleverd. We moeten waarschijnlijk ook beslissingen nemen met betrekking tot ons huis. Ik halveer daarom mijn reeds minimale bijdrage voor het gemeenschappelijke fonds, in de hoop dat dat mijn trouw aan de geste zal kunnen faciliteren. Ik wil stevig verbonden blijven met die vriendschap die mijn opgevoed heeft en blijft opvoeden tot de zin van het leven’.

Ik heb jullie deze brief voorgelezen omdat het feit dat iemand de eenvoud heeft om te zeggen dat hij, omdat hij de aangegane verplichting niet kan volhouden, zijn bijdrage voor het gemeenschappelijk fonds verlaagt, dat er onder ons mensen zijn die deze vrijheid hebben, iets zegt over hun volwassen bewustzijn dat mij oprecht ontroert.

Onder de ontvangen bijdragen voor de voorbereiding van de Geestelijke oefeningen trof mij de ervaring van het gemeenschappelijk fonds die sommigen beschrijven:

‘Toen don Giussani het voorstel lanceerde om ‘bakstenen’ te kopen om de Sacro Cuore-school te kunnen kopen en de beweging een ‘huis’ te geven, zijn mijn vrouw en ik, die nooit de mogelijkheid gehad hebben zelf een huis te kopen, naar de bank gegaan om een lening af te sluiten’.

‘Toen mijn bedrijf failliet gegaan is, heb ik bijna een jaar lang geen werk gehad en heb ik de vijftien jaar erop steeds een groot deel van mijn inkomsten moeten afdragen om de door het faillissement veroorzaakte schuld af te betalen. Tijdens heel die periode is er één ding dat ik altijd heb willen doen en dat ik vóór al het andere geplaatst heb, en dat is het gemeenschappelijk fonds van de Fraterniteit betalen. Zeker, we hebben onze bijdrage nog moeten verlagen en zelfs nu lukt het nog niet om weer naar het oude niveau terug te gaan, maar we hebben altijd bijgedragen. Waarom? Omdat we geloven dat het ondersteunen van deze aanwezigheid, van dit leven, dat direct de beweging is en indirect de Kerk, de ware garantie is voor het leven van onze kinderen en onze kleinkinderen dat er materieel een aanwezigheid blijft die ontmoet en gekozen kan worden zoals wij haar hebben kunnen ontmoeten’. Dat zegt iemand die de draagwijdte begrepen heeft van wat wij samen beleven.

Twee jonggehuwden schrijven: 'De beslissing om ja te zeggen tegen de roeping waartoe de Heer ons roept is geboren en gegroeid binnen een geloofsweg die we al jaren samen doorlopen. Op deze weg is het gezelschap van de beweging van fundamenteel belang geweest. Zonder dit gezelschap, dat ons voortdurend helpt om naar onze eigen bodem te kijken en dus te ontdekken in voortdurende relatie met het Mysterie te zijn, zou deze stap voor ons onvoorstelbaar geweest zijn. Dankbaar voor de ontmoeting die we gehad hebben, verlangen we bij te dragen aan de groei van de beweging, in de hoop dat ook anderen bereikt kunnen worden door dezelfde genade die ons bereikt heeft. Daarom willen we een gift doen die de noden en de intenties van de beweging kan ondersteunen'.

Er is iemand die erkentelijk is omdat hij, na verschillende 'bedrijfsongevallen', is kunnen afstuderen; er is iemand die zestig geworden is en een gift heeft gedaan voor onze missie, 'opdat Christus in de wereld meer bekend en meer bemind kan worden'. Er is een Fraterniteitsgroep die een eenmalige gift heeft overgemaakt bij gelegenheid van het gouden huwelijk van een echtpaar in de groep, 'als teken van dankbaarheid voor hun leven in de dagelijks ontdekking, samen, van de vlees geworden Aanwezigheid, die de dagen en de tijd omvormt'.

Tenslotte zijn we verrast door een vriend die naar het secretariaat van de Fraterniteit gebeld heeft om te zeggen dat dit het eerste jaar is dat hij om gezondheidsredenen niet naar de Geestelijke oefeningen kan komen. Hij wilde toch deelnemen voor zover hem dat mogelijk was, en daarom heeft hij een eenmalige gift overgemaakt ter hoogte van het bedrag dat hij betaald zou hebben als hij wel naar de 'Geestelijke oefeningen' had kunnen gaan.

ONTVANGEN BOODSCHAPPEN

Dierbaren,

Nogmaals schenkt de Voorzienigheid alle leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding de intense geste van de gemeenschappelijke Geestelijke oefeningen.

Het is een bevoorrechte gelegenheid om de relatie met Christus te verdiepen als de zin van heel ons leven en in deze relatie de weg te vinden om elke broeder in het geloof, elke mens te ontvangen.

‘*Wat houdt stand in de storm van de tijd?*’ Het thema van dit jaar toont onmiddellijk een helder bewustzijn van de moeilijkheden die we zowel op kerkelijk als op burgerlijk niveau doormaken.

De persoon van de Dienaar Gods mgr. Giussani en zijn charisma wijzen het antwoord op deze vraag aan. Wij leven met waarheid en gerechtigheid als, ondanks onze beperkingen, in ons transparant wordt de geloofsbeslissing om de oriëntatie te willen volgen die God ons bestaan en dat van heel de mensenfamilie geeft. Enkel een vrijheid die zich gehoorzaam door Gods hand laat leiden, houdt stand in de storm van de tijd en vormt deze, niet zonder offer en pijn, om in een gelegenheid voor een intenser en mooier leven.

Ik verzeker jullie allen van mijn gebed en mijn zegen.

Met genegenheid,

Z.E. Angelo kardinaal Scola

Emeritus aartsbisschop van Milaan

Beste don Julián Carrón,

Ontvang mijn groet en mijn gebed voor een goede uitkomst van de Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding van dit jaar 2019.

Ik ben jullie allen nabij in deze dagen van genade die altijd beslissend zijn voor de groei in de ervaring van het charisma van don Giussani, die zijn vermogen om te antwoorden op de verwachtingen van het hart openbaart door voor veel personen de ontmoeting met Christus en met de Kerk te begunstigen.

De geestelijke oefeningen zijn een gebeurtenis op zich want ze maken het opnieuw gebeuren mogelijk van een nieuw begin en zijn een voorbeeld van de mogelijkheid van het voortduren in de tijd van de fascinatie van de eerste ontmoeting. Daarom plaatst de grote vraag ‘*Wat houdt stand in de storm van de tijd?*’ ons in de juiste en niet vanzelfsprekende houding van nederigheid en beschikbaarheid om het levende water te putten van de liefde van Christus die opwelt voor het eeuwige leven (vgl. *Joh 4,14*).

Ik bid voor de Fraterniteit van CL, door jou, Julián, geleid, opdat zij in volledige trouw aan de Heilige Vader, Paus Franciscus, met ijver haar missie voortzet en teken mag zijn van het voortduren van de Barmhartigheid van de Heer in de Kerk en in de wereld.

Ik groet jullie hartelijk

en smeeke over jullie allen de zegen van de Heer en de bescherming van de Moeder van God af,

Z.H.E. monseigneur Filippo Santoro
Aartsbisschop-metropoliet van Tarante

Beste don Julián,

Het heeft me erg getroffen dat het thema van de Geestelijke oefeningen van dit jaar een vraag is: ‘Wat houdt stand in de storm van de tijd?’ Het is een ware en dramatische vraag, in deze tijd waarin de Kerk een lijdensuur doormaakt en waarin een diepe verwarring in de harten van onze medemensen overheerst.

Toch is er een onherleidbare Aanwezigheid die door genade opnieuw gebeurt in het leven van reële mannen en vrouwen, wellicht in onvoorzienbare omstandigheden: enkel de gebeurtenis van ‘Degene die onder ons is’, de Verrezenen die leeft – ‘*Christus vivit*’ – kan stand houden ‘in de storm van de tijd’.

Met mijn gebed en zegen begeleid ik de grote geste van de Geestelijke oefeningen, opdat ze vol van Zijn zoete aanwezigheid mogen zijn.

Z.H.E. monseigneur Corrado Sanguineti
Bisschop van Pavia

VERZONDEN TELEGRAMMEN

Zijne Heiligheid paus Franciscus

Heiligheid,

22.000 leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding hebben in Rimini deelgenomen aan de jaarlijkse Geestelijke oefeningen en nog duizenden vanuit 13 landen via videoverbindingen. Het thema was: 'Wat houdt stand in de storm van de tijd?' We hebben de uitnodiging in uw boodschap – waarvoor we u heel dankbaar zijn – om 'de tekens der tijden te onderzoeken' aangenomen, we zijn een van deze tekens nagegaan, namelijk de dringende behoefte aan iets wat in deze verandering van tijdperk voortduurt. Dit heeft ons bewuster gemaakt van de natuur van het christendom zoals het ons middels het charisma van don Giussani bereikt heeft: een onvoorzienbare ontmoeting die ons heeft laten ervaren het voorwerp te zijn van een voorkeur. 'Jij bent kostbaar in mijn ogen' (*Jes* 43,4). We hebben ons vereenzelvigd met de ervaring van de eersten: 'De leerlingen die achter hem aan zijn gegaan waren net zulke stakkers als jij en ik, maar heel de nieuwheid van hun hoop, hun absoluut nieuwe zekerheid, de nieuwe werkelijkheid die zij waren, was die Aanwezigheid daar. Dat die Aanwezigheid gelijktijdig is met mij, met onze kinderen, met degenen die na ons komen, over honderd miljoen jaar: dat is de victorie die de wereld overwint, dat is de absolute nieuwheid, dat is het goddelijke in de geschiedenis!' De Enige die stand houdt in de storm van de tijd, 'Degene die ons bevrijdt is iemand die leeft. Het is de verrezen Christus' (*Christus vivit*), die historisch aanwezig blijft in een plek van leven, de 'heilige Kerk', en die ons bereikt middels getuigen van heiligheid.

We keren terug naar onze huizen, zekerder dat Hij leeft, vanwege het honderdvoud dat Hij ons hier en nu laat ervaren: een vreugde, een vrede en een blijdschap die ons vullen met verbazing. Terwijl we aan Onze Lieve Vrouw vragen dat alles wat we aanraken bekleed moge worden met de Nieuwheid die ons veroverd heeft, blijven we bidden voor u, Heiligheid, getuige van de levende God door de vreugde die we zien op uw gezicht van vader en gids van het christenvolk.

Zalig Pasen van ons allemaal, uw kinderen van de Fraterniteit,

Julián Carrón pr.

Zijne Heiligheid emeritus paus Benedictus XVI

Heiligheid,

De Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding hebben de vraag aan de orde gesteld die don Giussani ons stelde toen hij het hoofd

bood aan de revolutie van de jaren zestig, waarover u in de afgelopen dagen gesproken heeft: ‘Wat houdt stand in de storm van de tijd?’ We hebben ons bewustzijn verdiept van de diversiteit van het christendom als nieuwe gebeurtenis in de wereld: wat leeft is iets aanwezig, de verrezen Christus. Hij is het die stand houdt in de storm van de tijd. Wat maakt het een indruk in uw recente tekst te lezen dat de Verrezen ons ook vandaag bereikt in de ‘heilige Kerk’ via ‘getuigen van de levende God’ die ons de ‘vreugde van het geloof’ geven! Wij allen zijn ons er goed van bewust dat we uw persoon oneindig verplicht zijn en wensen u een goede verjaardag en Zalig Pasen.

Julián Carrón pr.

Z.H.E. Kevin Joseph kardinaal Farrell

Prefect van het Dicasterie voor de leken, het gezin en het leven

Dierbare Eminentie,

22.000 leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding hebben deelgenomen aan de jaarlijkse Geestelijke oefeningen in Rimini en duizenden anderen deden dat via een videoverbinding. Op de vraag ‘Wat houdt stand in de storm van de tijd?’, hebben we geantwoord met de woorden van paus Franciscus: ‘Iemand die leeft. Het is de verrezen Christus’ (*Christus vivit*), die ons bereikt in de historiciteit en concreetheid van een ontmoeting. Het charisma indachtig van don Giussani – onze vader in het geloof –, die ons vervult van enthousiasme voor Christus en voor de Paus, vernieuwen we onze inzet om te getuigen van de nieuwigheid die ons voor altijd veroverd heeft, door – voor zover ons mogelijk is – levensruimten te creëren voor het geloof. Zalig Pasen van de verrijzenis.

Julián Carrón pr.

Z.H.E. Gualtiero kardinaal Bassetti

Voorzitter van de Italiaanse Bisschoppenconferentie

Dierbare Eminentie,

‘Wat houdt stand in de storm van de tijd?’ Dat hebben we ons afgevraagd tijdens de Geestelijke oefeningen die 22.000 leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding uit heel Italië bijeengebracht hebben in Rimini. In de erfenis van don Giussani en in het leergezag van paus Franciscus hebben we het overtuigende antwoord gevonden, dat toestaat de angst te overwinnen die vandaag de dag zo wijdverbreid is onder onze medemensen: ‘Wat leeft is iets aanwezig!’. ‘Degene die ons bevrijdt is iemand die leeft. Het is de verrezen Christus’ (*Christus vivit*). Hier-

van willen wij in ons dagelijks leven getuigen, als kinderen van de 'heilige Kerk', verheugd in het geloof en open voor de ontmoeting met iedereen. Zalig Pasen.

Julián Carrón pr.

*Z.H.E. Angelo kardinaal Scola
Emeritus aartsbisschop van Milaan*

Dank je wel, beste Angelo,
voor wat je ons geschreven hebt. De weg die don Giussani gegaan is heeft ons geholpen het bewustzijn te verdiepen dat enkel de onvoorziene en onvoorzienbare nieuwheid die in ons leven gebeurd is – de levende Christus – in staat is om stand te houden in de storm van de tijd; we zien het aan de vruchten in het leven van wie besluit om in te gaan op de evidentie van Zijn aanwezigheid: een vreugde en een vrede die vullen met dankbaarheid. Zalig Pasen.

Julián Carrón pr.

*Z.H.E. monseigneur Filippo Santoro
Aartsbisschop-metropoliet van Tarante*

Beste Filippo,
Dankbaar voor je gebeden hebben we onze beschikbaarheid vernieuwd om toe te geven aan de aantrekking van Christus, ons ervan bewust dat enkel Hij stand houdt in de storm van de tijd. Dat is de zekerheid van ons geloof en onze missie in de wereld. Zalig Pasen.

Julián Carrón pr.

*Z.H.E. monseigneur Corrado Sanguineti
Bisschop van Pavia*

Beste Corrado,
Juist deze voor het leven van de Kerk dramatische tijd is de kostbare gelegenheid geweest om te beseffen dat het niet onze inspanningen zijn die stand houden in de storm van de tijd, maar de overwinning van Christus, 'Degene die onder ons is', aanwezig in de geschiedenis van vandaag zoals tweeduizend jaar geleden. Zalig Pasen.

Julián Carrón pr.

DE KUNST IN ONS GEZELSCHAP

Door Sandro Chierici

(Hulp bij het lezen van de beelden uit de kunstgeschiedenis die te zien waren tijdens het beluisteren van de klassieke muziekstukken bij het betreden en het verlaten van de zaal)

De vijftiende-eeuwse fresco's uit de Sixtijnse Kapel

De vijftiende-eeuwse frescocyclus op de wanden van de Sixtijnse Kapel werd tussen 1481 en 1483 gerealiseerd door enkele van de grootste kunstenaars van de Renaissance. Het iconografische programma voorzag twee series taferelen, die episoden uitbeelden uit, respectievelijk, het leven van Mozes en het leven van Jezus, in parallel geplaatst en gekenmerkt door veelvuldige wederzijdse verwijzingen. De begintafereelen – *Geboorte en vondst van Mozes* en *Geboorte van Christus* – zijn vernietigd om plaats te maken voor het *Laatste Oordeel* van Michelangelo op de achterwand. Het parcours op de zijwanden begint juist vanaf de wand van het *Oordeel*. De scènes uit het leven van Mozes staan op de linkerwand, de scènes uit het leven van Christus op de rechterwand. De slotscènes, op de wand bij binnenkomst, zijn van later datum. Elke scène brengt, haast als in een film, verschillende episoden samen.

Scènes uit het leven van Mozes

1. Pietro Perugino, ***Mozes neemt afscheid van zijn schoonvader Jeter***: *De reis van Mozes naar Egypte; De besnijdenis van de zoon van Mozes* (Ex 4,18-26).
2. Sandro Botticelli, ***Episoden uit het leven van Mozes***: *De doodslag van de Egyptenaar; De ontmoeting met de dochters van Jeter; De brandende doornstruik; De stoet van het joodse volk dat Egypte verlaat* (Ex 2,11-21; 3,1-12).
3. Cosimo Rosselli, ***De doortocht door de Rode Zee***: *De farao overlegt met zijn generaals; Het Egyptische leger overweldigd door de wateren van de Rode Zee; Het overwinningslied van het joodse volk* (Ex 14,5-31).

4. Cosimo Rosselli, ***De tafelen van de Wet en het Gouden kalf***: *De overdracht van de Tafelen van de Wet aan Mozes; Le wateren van Massa en Meriba; De aanbidden van het Gouden kalf; Mozes vernietigt de Tafelen van de Wet; Mozes toont de Tafelen van de Wet aan het volk (Ex 24,12-17; 32,1-35; 34,1-4).*
5. Sandro Botticelli, ***Bestrafing van Korach, Datan en Abiram***: *De poging tot steniging van Mozes; De weigering van het wierookoffer; De bestrafing van de opstandelingen (Num 16,1-35).*
6. Luca Signorelli, ***De bevestiging van de Wet en de dood van Mozes***: *Het joodse volk verzameld rond Mozes; De verdeling van het beloofde land onder de stammen van Israël; De overhandiging van de staf van de macht aan Jozua; Een engel toont Mozes op de berg Nebo het beloofde land; De afdaling van de berg; De dood van Mozes (Deut 33 en 34).*
7. Hendrick van den Broeck (16e eeuw) ***Het geschil over het lichaam van Mozes tussen Sint-Michaël en Satan***, naar een origineel van Domenico Ghirlandaio.

Scènes uit het leven van Jezus

1. Pietro Perugino, ***Het Doopsel van Jezus***: *De zegenende Vader; De prediking van Johannes de Doper, het Doopsel van Jezus; De prediking van Jezus (Mat 3,13-17; Mc 1,9-11; Luc 3,21-22; Joh 1,29-34).*
2. Sandro Botticelli, ***De beproevingen van Jezus***: *De drie beproevingen van Jezus; Satan wordt weggejaagd; De Engelen bereiden voor Jezus een tafel; Jezus omringd door de engelen (Mat 4,1-11; Mc 1,40-45; Luc 5,12-16).*
3. Domenico Ghirlandaio, ***De roeping van de leerlingen***: *De roeping van Petrus en Andreas; De wonderbare visvangst, de roeping van Jakobus en Johannes (Mat 4,18-22; Mc 1,16-20; Luc 5,1-11).*
4. Cosimo Rosselli, ***De Bergrede en De genezing van de melaatse*** (Mat 5 en 7; Luc 6,17-49; Mat 8,1-4; Mc 1,40-45; Luc 5,12-16).
5. Pietro Perugino, ***De overhandiging van de sleutels***: *De tempelbelasting; De poging tot steniging van Jezus (Mat 17,24-27; Joh 8,31-59; 10,31-39).*

6. Cosimo Rosselli, **Het laatste avondmaal**: *Het gebed in de hof; De arrestatie van Jezus en de Kruisiging* (Mat 26,17-29; Mc 14,12-25; Luc 22,7-23; Joh 13,21-30).

7. Matteo van Lecce (16^e eeuw), **De verrijzenis**, naar een origineel van Luca Signorelli.

*De beelden zijn gerealiseerd door G. Vannini en G. Roli voor Scripta Maneant.
Copyright Governororaat van de Staat Vaticaanstad – Directie van de Vaticaanse Musea.
Alle rechten voorbehouden.*

COMMENTAAR VAN DON GIUSSANI BIJ DE MUZIEK TIJDENS HET BINNENKOMEN VAN DE ZAAL

De teksten komen uit het boek *Spirto Gentil. Un invito all'ascolto della grande musica guidati da [Een uitnodiging tot het beluisteren van de grote muziek onder leiding van] Luigi Giussani, door S. Chierici en S. Giampaolo, Bur: Milaan 2011.*

Vrijdagavond 12 april – L. van Beethoven, *Symfonie n. 7*

‘Het is een akkoord dat bijna heel het stuk vult en het beheerst, terwijl de melodie zó suggestief en rijk aan variaties is dat je er blij van zou moeten worden, maar dat lukt niet meer: het thema van de bestemming en van de droefheid overheerst het thema van het leven als een voortdurende achtergrond’ (p. 96).

Zaterdagochtend 13 april – L. van Beethoven, *Strijkkwartet in A mineur, op. 132*

‘Het is mooi de Heer te loven’, het is mooi hem te herkennen! Laten we, al is het maar een minuut lang, luisteren naar Beethoven en in onszelf zeggen: wat mooi! De schoonheid van het herkennen van de Heer is van dezelfde aard, maar dieper, zoals de hoofdwortel de nauwelijks waarneembare schijn van de boom die geboren wordt, verdiept; veel dieper en onvergelyklijk steviger: een totale vorm tegenover de gedeeltelijke en kortstondige vormen’ (p. 175).

Zaterdagmiddag 13 april – W.A. Mozart, *Concert voor piano en orkest n. 20*

‘De Schoonheid is de band tussen het nu en het eeuwige, waardoor het nu teken is van het eeuwige, begin is van het eeuwige, beginervaring is van het eeuwige, waardoor de smaak van het leven begint te pulseren met de zekere onmiskenbare noot van het blijvende: de gerechtigheid, de liefde. In een woord: het vereiste van de gehele bevrediging, het vereiste van de vervulling van het ik (enkel vanwege een vreugdevolle aanwezigheid wordt ons hart op zijn beurt vreugdevol: op onszelf, kan de vreugde in ons niet bloeien)’ (p. 64).

Zondagochtend 14 april – W.A. Mozart, *Sonaten voor viool en piano K 304, 376, 378, 301*

‘De doordringende, overtuigende, omwikkende muziek van Mozart [...] ontstaat uit de ervaring van de absolute gratuiteit van het medelijden van het Zijn, dat

zich voortdurend buigt over de blijvende behoefte van de mens. [...] Wat is dit medelijden tenzij het haast nijpende verlangen – een nijpend verlangen naar zijn hoogste manifestatie, die Christus aan het kruis is – dat het oorspronkelijke Mysterie heeft naar ons geluk? Niet enkel voor het hiernamaals, maar voor vandaag! Vandaag, nu' (p. 86).

Inhoud

BOODSCHAP VAN PAUS FRANCISCUS	3
-------------------------------	---

Vrijdagavond 12 april

INLEIDING	4
HEILIGE MIS – PREEK VAN E.H. STEFANO ALBERTO	16

Zaterdagochtend 13 april

EERSTE OVERWEGING – <i>‘Zalig de zuiveren van hart, want zij zullen God zien’ (Mat 5,8)</i>	17
HEILIGE MIS – PREEK VAN Z.H.E. MONSEIGNEUR MATTEO ZUPPI	37

Zaterdagmiddag 13 april

TWEEDE OVERWEGING – <i>‘Het wapen waarmee wij de wereld overwinnen is geen ander dan ons geloof’ (1 Joh 5,4)</i>	42
--	----

Zondagochtend 14 april

ASSEMBLEE	64
HEILIGE MIS – PREEK VAN E.H. JULIÁN CARRÓN	83
MEDEDELINGEN	84
ONTVANGEN BOODSCHAPPEN	86
VERZONDEN TELEGRAMMEN	88
DE KUNST EN DE MUZIEK IN ONS GEZELSCAP	91

Vertaling: Michiel Peeters

© 2019 Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding voor de teksten van L. Giussani en J. Carrón

Op de omslag: *Christus wekt in de onderwereld de uitverkorenen ten leven* (15e eeuw).
Kapel van Saint Sébastien, Lanslevillard, Frankrijk. © De Agostini Picture Library/Scala, Florence.

